

სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამა

**მესამე სექტორის განვითარების
სტრატეგია ახალ გარემოში**

ბაკურიანი 2004

C I P D D
თბილისი
2004

სერიის რედაქტორი დავით ლოსაბერიძე

გამოცემა განხორციელდა ფონდ ქორდეიდისა (ჰოლანდია) და აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მხარდაჭერის შედეგად, საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და ორგანიზაცია გადავარჩინოთ ბავშვები (Save the Children) შორის დადებული N 114-A-00-02-00140-00 თანამშრომლობის შეთანხმების ფარგლებში. აქ გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შეიძლება არ გამოხატავდეს USAID-ის ან Save the Children-ის შეხედულებებს.

NGO Bakuriani 2004, The Development Strategy of the Third Sector in New Environment – David Losaberidze (ed.),
Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, 2004

This publication was made possible through support provided by Cordaid Foundation (the Netherlands), and by the US Agency for International Development (USAID) under the terms of Cooperative Agreement No. 114-A-00-02-00140-00 between USAID and Save the Children. The opinions expressed herein are those of the authors and do not necessarily reflect the views of USAID or Save the Children.

ISBN 99928-37-39-X

გამომცემელი – მშვიდლობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი

თბილისი, მერაბ ალექსიძის 1, ტელ. 334081, ფაქსი 334163

შინაარსი

შესავალი	5
მონაწილეთა სია	6
დისკუსია	9
დანართი	76
არასამთავრობო ორგანიზაციების ლიდერების ბაკურიანის შეხვედრის შედეგების მოკლე შეჯამება	
შეხვედრაზე განხილული საკითხების სქემატური სტრუქტურა	84
Summary	85

შესავალი

2004 წლის 21-22 თებერვალს ბაკურიანში, სასტუმრო ვერე პალასში შედგა შეხვედრა სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის ეგიდით. იქ გამოთქმულ მოსაზრებათა საფუძველზე მომზადდა წინამდებარე ბროშურა.

სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამა დაფინანსებულია აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს მიერ. მისი მიზანია ხელი შეუწყოს საქართველოში მესამე სექტორის შემდგომ განვითარებას, მისი საქმიანობის (მართვა, ფინანსები, საზოგადოებასთან ურთიერთობა, სამოქალაქო ინტერესების დაცვა) ხარისხობრივ გაუმჯობესებას და მდგრადი განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების ჩამოყალიბებას.

პროგრამას ახორციელებს კოალიცია, რომლის შემადგენლობაშიც შედის:

- ამერიკული ორგანიზაცია Save the Children – Georgia, ექვსი ქართული არასამთავრობო ორგანიზაცია;
- მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი,
- პარტნიორები-საქართველო,
- სამოქალაქო განვითარების ცენტრი „ალტერნატივა“,
- სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტი,
- საქართველოს გაეროს ასოციაცია,
- საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი.

ამას გარდა პროგრამა ითვალისწინებს არასამთავრობო ორგანიზაციათა ფართო სპექტრის ჩართვას იმპლემენტაციის პროცესში და მათ ტექნიკურ და ფინანსურ ხელშეწყობას.

შეხვედრა ინიცირებული იყო ამერიკის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ, განხორციელდა სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის (CAP) მმართველი საბჭოს ძალისხმევით და ორგანიზაცია World Learning-ის ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერით.

შეხვედრა შედგა, რათა გამოკვეთილიყო ინტერესთა დაცვაზე ორიენტირებული არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობის და შემდგომი განვითარების სტრატეგიული მიზნები. კერძოდ:

- განხილულ ყოფილიყო მესამე სექტორის მდგომარეობა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების ფონზე;

- გამოკვეთილიყო სექტორის საქმიანობის პრიორიტეტულ მიმართულებათა ნუსხა;
- განსაზღვრულიყო სექტორის სტრატეგია და ტაქტიკა ხელისუფლებასთან მიმართებაში;
- შემუშავებულიყო შემდგომი საქმიანობის ძირითადი პრინციპები;
- მომხდარიყო ამ მიზნების მისაღწევად აუცილებელი რესურსებისა და ღონისძიებების იდენტიფიცირება.

ორი დღის განმავლობაში მონაწილეები მსჯელობდნენ იმაზე, თუ:

1. როგორია არასამთავრობო ორგანიზაციების ახალი გარემო – რა შეიცვალა ჩვენი სექტორისათვის 2003 წლის ნოემბრის შემდეგ; რა ახალი შესაძლებლობები გაჩნდა ახალ გარემოში, კერძოდ, ხელისუფლებასთან, დონორებთან და, რაც მთავარია, საზოგადოებასთან ურთიერთობაში; რა ტიპის საფრთხე აღარ გვემუქრება, რა საფრთხეებია შენარჩუნებული და რა ახალ საფრთხეებთან გვაქვს საქმე.
2. რა პრობლემების წინაშე დგას ქართული სახელმწიფო და ქართული საზოგადოება – როგორ წარმოგვიდგენია ამ ამოცანების გადაწყვეტის თანმიმდევრულობა; როგორია არსებულ სიტუაციაში ქვეყნის განვითარების ძირითადი პრიორიტეტები.
3. რა შეიძლება გააკეთოს არასამთავრობო ორგანიზაციებმა ამ ამოცანების გადასაწყვეტად – როგორია არასამთავრობო ორგანიზაციების სტრატეგიული მიზნები; რა სტრატეგია და ტაქტიკა იქნება უფრო ეფექტური ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში.
4. როგორია მესამე სექტორის რესურსები და საჭიროებები – რა რესურსები გააჩნია სექტორს დასახული ამოცანების გადასაწყვეტად; რა სახის კონკრეტული პრობლემების გადაჭრაა საჭირო ამ კონკრეტული მიზნების მისაღწევად.

შეხვედრაში მონაწილეობდა სამოქალაქო ინტერესთა დაცვაზე ორიენტირებული და ანალიტიკური (ე. წ. think tank) 18 არასამთავრობო ორგანიზაციის 22 წარმომადგენელი, მათ შორის 5 რეგიონიდან (გორი, ქუთაისი, ზუგდიდი, ბათუმი, ოზურგეთი). შეხვედრა არ იყო ორიენტირებული მონაწილეთა შორის კონსენსუსის მიღწევაზე; მისაღები იყო ამა თუ იმ საკითხის შესახებ განსხვავებული ხედვები და მათი შეჯერება.

შეხვედრის შემდეგ მომზადდა მოკლე ანგარიში, რომელიც გავრცელდა როგორც არასამთავრობო სექტორში, ისე სახელმწიფო სტრუქტურებსა და საერთაშორისო თუ დონორ ორგანიზაციებში. ამავე დროს გადაწყდა დისკუ-

სიის ამსახველი მასალა გამოცემულიყო სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის ფარგლებში მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტის სადისკუსიო წერილების სერიაში.

აღნიშნული გარემოება იმანაც განაპირობა, რომ კავკასიურმა ინსტიტუტმა 2003 წლის ნოემბერში ჩაატარა დისკუსია, რომელიც მიემდგვნა „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ მესამე სექტორის განვითარების პერსპექტივებს.

წინამდებარე ბროშურა განსხვავდება ამ სერიის სხვა ბროშურებისაგან. აქ არ შესულა ცალკე მოხსენებები. ამავე დროს, ვინაიდან შეხვედრა არ წარმართულა კავკასიური ინსტიტუტის ფორმატის ფარგლებში და ბევრად ხანგრძლივი იყო, ტექსტი შემოკლებული სახითაა წარმოდგენილი. ბროშურა შეხვედრაზე განხილული საკითხების, დაფიქსირებული პოზიციების და დისკუსიების მოკლე შეჯამებას წარმოადგენს, მაქსიმალურად არის ასახული ყველა გამოთქმული აზრი. ამდენად, დოკუმენტში მოყვანილი რიგი პოზიციები გარკვეულწილად ეწინააღმდეგება ერთმანეთს და შესაძლოა არ იყო გაზიარებული ყველა მონაწილის მიერ. კამათის შედეგები ბროშურაში შეჯამებაშია მოცემული, ამიტომ დავტოვეთ მხოლოდ გამოსვლების უმთავრესი ნაწილი.

ჩვენ არ შეგვიცვლია კამათის მონაწილეთა გამოსვლების სტილი, რათა შეგვენარჩუნებინა ის განწყობა, რომელიც შეხვედრისას სუფევდა. სარედაქციო ჯგუფი მხოლოდ ამ აზრების სისტემატიზაციით და სტილისტური გამართვით შემოიფარგლა.

ვიმედოვნებთ, რომ ბროშურა დააინტერესებს მესამე სექტორის პრობლემებით დაინტერესებულ ორგანიზაციებს თუ კერძო პირებს.

ქეთი ბაქრაძე, აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო
 ზურა ბურდული, საქართველოს ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია
 რამაზ აფციაური, საქართველოს გაეროს ასოციაცია
 ლევან გობაძე, „ინტელექტი“ (ბათუმი)
 ეკა დათუაშვილი, საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი
 დავით დარჩიაშვილი, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი
 ზვიად დეგდარიანი, საქართველოს გაეროს ასოციაცია
 არჩილ ელბაქიძე, „აფხაზინტერკონტი“ (ქუთაისი)
 კოტე კანდელაკი, სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი
 პატრიკ კრამპი, ფედერაცია „გადავარჩინოთ ბავშვები“
 დავით ლოსაბერიძე, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი
 დავით მელუა, „Civitas Georgica“
 მილენა მითაგვარია, პარტნიორები-საქართველო
 ზაზა მინდიაშვილი, ლტოლვილთა უფლებების დაცვის და სოციალური რეაბილიტაციის შიდა ქართლის ცენტრი (გორი)
 მიხეილ მირზიაშვილი, სტუდია „რე“
 გია ნოდია, მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი
 ნიკო ორველაშვილი, საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ინსტიტუტი
 ვაჟა სალამაძე, სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტი
 დავით უსუფაშვილი, ფასილიტატორი
 გოჩა შანიძე, ახალგაზრდა მეცნიერთა კლუბი (ოზურგეთი)
 თენგიზ შერგელაშვილი, საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია
 ირინა ცინცაძე, სამოქალაქო განვითარების ცენტრი „ალტერნატივა“
 გია ზასია, „ათინათი“ (ზუგდიდი)
 ლელა ზომერიკი, სამოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი
 მაკა ჯაბუა, რადიო „მწვანე ტალღა“

დისკუსია

ქეთი ბაქრაძე – მოკლედ მინდა მოგახსენოთ, საიდან წარმოიშვა ჩვენი შეხვედრის იდეა. ბევრი თქვენგანი ალბათ ესწრებოდა შეხვედრას, რომელიც გასული წლის ნოემბრის ბოლოს *სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის* ფარგლებში განახორციელა კაკასიურმა ინსტიტუტმა. ეს იყო ქვეყანაში განვითარებული მოვლენების შეფასების პირველი მცდელობა არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ. მე ვთვლი, რომ ეს ძალიან საინტერესო და საჭირო შეხვედრა იყო, თუმცა, ძალიან ემოციური, სადაც მონაწილეებს მიეცათ შესაძლებლობა, თავისი პოზიციები დაეფიქსირებინათ ან აზრი გამოეთქვათ. ამ დისკუსიის შემდეგ ქალბატონ ქეთი ჯონსონს, USAID-ის დემოკრატიისა და მმართველობის ოფისის დირექტორს, გაუჩნდა იდეა, რომ ამ ხალხს მისცემოდა შესაძლებლობა უფრო ნორმალურად, დიდი ხნით შეკრებილიყვნენ და განესაზღვრათ თავიანთი პოზიციები და ის, თუ რას აპირებენ მომავალში. ძალიან სასიამოვნო იყო ჩემთვისაც და ქეთისთვისაც, რომ ყველა ასეთი ერთობლივობით შეხვდა ამ შემოთავაზებას, ყველა, გარდა რამდენიმე ადამიანისა, რომლებმაც საკმაოდ კონსტრუქციული შენიშვნები გამოთქვეს; ეს შენიშვნები ორ ძირითად მომენტზე დაიყვანებოდა: ჯერ ერთი, ღრო იყო არასწორად შერჩეული; ამის გაკეთება ლეკმებერში გვინდოდა, მაგრამ მაშინ ძალიან ბევრი ორგანიზაცია ჩარ-

თული იყო საპრეზიდენტო კამპანიის მომზადებაში; და მეორეც: დღის წესრიგი მოიცავდა მთელ სამოქალაქო საზოგადოებასთან დაკავშირებულ საკითხებს. ბუნებრივია, გაჩნდა კითხვა, რატომ უნდა მონაწილეობდნენ ამ შეხვედრაში მარტო NGO-ს ლიდერები, თუ საქმე მთელ საზოგადოებას ეხება. ჩვენ გავითვალისწინეთ ორივე ეს შენიშვნა და შევცვალეთ დღის წესრიგი, რომლის თანახმადაც ეს იქნება მხოლოდ არასამთავრობოების მოქმედების სტრატეგიის განსაზღვრა ახალ პირობებში. ეს ახალი ვერსია მისაღები აღმოჩნდა ყველასთვის. ამჟამად ყველა სიამოვნებით დათანხმდა მონაწილეობაზე. ჩვენთან ერთად უნდა ყოფილიყო კიდევ რამდენიმე ადამიანი, მაგრამ მათ ვერ შეძლეს ჩამოსვლა: ლევან ბერძენიშვილი ვერ ჩამოვიდა გადაუღებელი საქმეების გამო; ლევან რამიშვილი აჭარაში მომხდარი ამბების გამო შეყოვნდა; გიგა ბოკერია შეიძლება შემოგვიერთდეს. ძალიან ხშირად მეკითხებიან, ვისი ორგანიზებულია ეს შეხვედრა. მინდა განვმარტო, რომ ამის ინიციატორი არის USAID. არის. *სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის* კოალიციის წევრმა ორგანიზაციებმა ბევრი იმუშავეს. განსაკუთრებით მინდა აღვნიშნო ვაჟა სალამაძის და დავით ლოსაბერიძის წვლილი დღის წესრიგის მომზადებაში. დათო უშუფაშვილს რაც შეეხება, ხმაგასმით მინდა ვთქვა, რომ ეს იყო ჩემი იდეა და მე დავკა-

ტიუე, არა როგორც IRIS-ის ექსპერტი, არამედ როგორც დათო უსუფაშვილი. პატრიკ კრამპა ყველა ჩვენს იდეას მისცა პროექტის ფორმა, რომელიც შემდგომ World Learning-მა განახორციელა. ჩვენი შეხვედრის ორგანიზებაში ბევრი მონაწილეობდა. მთავარი მიზანი იყო დისკუსიის მოწყობა, სადაც დონორის ინტერესები არ იქნებოდა გათვალისწინებული. არ ვიცი, რა და როგორი შედეგი ექნება ამ შეხვედრას, მაგრამ, რაზეც შეთანხმდებით, ყველაფერი გამოიცემა. ჩვენ გვინდა, თქვენი მოსაზრებები გავაცნოთ ყველა დაინტერესებულ მხარეს. ახლა სიტყვას გადავცემ ფასილიტატორებს.

ვაჟა სალამაძე – ამ კონკრეტულ შემთხვევაში მე წარმოვადგენ *სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამას*, რომელიც ამ შეხვედრის ერთ-ერთი ინიციატორია. ქეთიმ ახსენა შეხვედრა *მერიტში*, რომელიც ამავე პროგრამის ეგიდით განხორციელდა კავკასიური ინსტიტუტის მიერ. ეს იყო ჩვენი პირველი მცდელობა გავრკვეულიყავით სიტუაციაში: რა მოხდა ამ ქვეყანაში და სად იყო ჩვენი ადგილი. შეხვედრამ საკმაოდ ემოციურად ჩაიარა, მაგრამ მაინც დაგვრჩა ასეთი შეგრძნება, რომ საჭირო იყო ამ ციკლის გაგრძელება, რათა უფრო ზუსტად გამოკვეთილიყო ჩვენი როლი და ფუნქცია ახალ გარემოში. შესაბამისად, ეს თანადამხვევა მოხდა ამერიკის შეერთებული შტატების განვითარების სააგენტოს

(USAID) იდეასთან. კონკრეტული მიზანი ასეთია: განვსაზღვროთ არასამთავრობო ორგანიზაციების სტრატეგიული მიზნები ახალ გარემოში. მოგეხსენებათ, რომ ნოემბრის მოვლენებმა არსებითად შეცვალა გარემო ქვეყანაში. შეიცვალა არა მარტო ხელისუფლება, არამედ შეიცვალა და იცვლება პოლიტიკური სისტემა. ცვლილება შეეხო საზოგადოებრივი ცნობების თითქმის ყველა სფეროს, მათ შორის – ჩვენც, ანუ არასამთავრობო ორგანიზაციებს და თანაც შეგვეხო საკმაოდ არსებითად. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია გაანალიზდეს ახალი გარემო და შესაბამისად განისაზღვროს ჩვენი ქმედებები ამ გარემოსთან მიმართებაში. შეიძლება ჩვენმა დღევანდელმა შედეგებმა დაგვანახოს, რომ რაღაცა განსაკუთრებული ცვლილებები საჭირო არ არის და ვაგრძელებთ ისევე, როგორც ვმუშაობდით. შეიძლება ჩვენ სრულიად ახალ კონკრეტულ საქმიანობებზე შევჯერდეთ. იმისათვის, რომ ამ მიზანს მივაღწიოთ, უნდა გადავწყვიტოთ რამდენიმე საკითხი. კერძოდ, უნდა განვიხილოთ მესამე სექტორის მდგომარეობა ქვეყანაში მიმდინარე მოვლენების ფონზე. შემდეგ ალბათ უნდა გამოვკვეთოთ პრიორიტეტული მიმართულებები, რაზეც უნდა იმუშაოს სექტორმა. ვფიქრობ, აუცილებელი იქნება ხელისუფლებასთან ურთიერთობის სტრატეგიასა და ტაქტიკაზე საუბარი; ასევე უნდა განისაზღვროს არსებული რესურსები და საჭიროებები,

რაც აუცილებელია მიზნის მისაღწევად. ძალიან დიდი კამათის შემდეგ ორგანიზატორებმა გადაწყვიტეს, რომ ჩვენი მუშაობის პრინციპი არავითარ შემთხვევაში არ იქნება კონსენსუსი. ვფიქრობთ, რომ აქ სხვადასხვა აზრი გამოითქმება და ყველა მათგანი ღირებული იქნება, თუმცა, ჩამოყალიბებული პოზიციების პრიორიტეტიზაცია მოხდება. ჩვენი აზრით, ამდენი პატივცემული ხალხის საქმისაგან ორი დღით მოწყვეტამ და აქ ჩამოყვანამ რაღაც კონკრეტული შედეგი უნდა გამოიღოს. ასეთი შედეგი შეიძლება ორი იყოს: გამოცვეთება არასამთავრობო სექტორის სტრატეგიული მიზნები და პრიორიტეტული მიმართულებები და მოხდება ამ მიზნების მისაღწევად აუცილებელი კონკრეტული რესურსების და ღონისძიებების იდენტიფიცირება.

დავით უსუფაშვილი – მე დამეკისრა ამ შეხვედრის მოდერატორობა და არა ხელმძღვანელობა. დღის წესრიგის პირველ ეტაპზე მოცემულია 6 საკითხი. პირველი საკითხია, როგორ შეიცვალა არასამთავრობო ორგანიზაციების საარსებო გარემო ქვეყანაში 2003 წლის ნოემბრის შემდეგ; შემდგომ, რა შესაძლებლობები დაგვჭვდა ახალ გარემოში, რა ტიპის საფრთხეები გვემუქრება თუ არ გვემუქრება, როგორც სექტორს და რა ტიპის ახალი შესაძლებლობები იკვეთება ხელისუფლებასთან, დონორებთან და საზოგადოებასთან ურთიერთობაში. რა თქმა უნდა, ყველა ამ

საკითხის ამოწურვას და საბოლოო დასკვნების გაკეთებას არ ვისახავთ მიზნად, მაგრამ, მე მგონი, ძალიან ხშირად ინდივიდუალური შეხვედრების დროს ამ თემებზე და ამ საკითხებზე გვიმსჯელია და ამიტომ ახლა გვინდა ფართო წრეს გავუზიაროთ ეს მოსაზრებანი. მოდით, ჯერ გამოვთქვათ ჩვენი მოსაზრებები ბოლო მოვლენების ფონზე არასამთავრობო ორგანიზაციების საარსებო გარემოსთან დაკავშირებით და შემდეგ უკვე კონკრეტულად ვისაუბროთ იმაზე, თუ რა ახალ შესაძლებლობებს გვხვდავთ. შემდეგ უკვე ვისაუბრებთ უფრო ფართო საკითხებზე, ანუ, ზოგადად, სახელმწიფოს და საზოგადოების წინაშე მდგარ ამოცანებზე. ბოლოს მოვუბრუნდებით ამ ორივე საკითხს და ვისაუბრებთ იმაზე, თუ კონკრეტულად არასამთავრობო ორგანიზაციებს რა ამოცანები შეიძლება ჰქონდეს უხლოეს ხანებში. არასამთავრობო სექტორი საქართველოში ვითარდებოდა ხელისუფლებასთან აბსოლუტურად მეგობრულ ურთიერთობაში, ანუ ჩვენი არასამთავრობო ორგანიზაციების განვითარება განსხვავდებოდა ევროპის სხვა ქვეყნების არასამთავრობო სექტორის განვითარებისგან. მეორე მხრივ, იგი ასევე განსხვავდებოდა აზერბაიჯანისა და ზოგიერთ სხვა სახელწიფოში არასამთავრობო სექტორის განვითარებისგან. ეს არ იყო მთლად სასურველ მთავრობასთან ურთიერთობა, მაგრამ მთავრობა, ყოველ შემთხვევაში, არ ყოფილა რეპრესიული სექტორის მიმართ. დღეი-

სათვის სხვა რეალობა გვაქვს. არ არის გამორიცხული, რომ რეპრესიულ რეჟიმთან მოგვიწიოს ურთიერთობა ან პირიქით: ეს ხელისუფლება იმდენად მეგობრულად არის განწყობილი არასამთავრობო სექტორისადმი, რომ შესაძლოა მეორე უკიდურესობაში გადავვარდეთ და შერწყმული აღმოვჩნდეთ სახელმწიფოსთან. ამ თემებზე ალბათ გვექნება საუბარი. ძალიან ბევრი ჩვენი თანასექტორელი, რომელიც სხვა შემთხვევაში დღეს ალბათ ჩვენთან იქნებოდა, დღეს არიან ან მინისტრები ან მათი მოადგილეები. ასეთი რაღაცეები ხდება და, როგორც ჩანს, კიდევ მოხდება; ამიტომ, მოდით, ვისაუბროთ იმაზე, თუ როგორ ვაპირებთ მათთან ურთიერთობას. მე, მაგალითად, ძალიან სერიოზული დილემის წინაშე აღმოვჩნდი კონსტიტუციური ცვლილებების პროექტის საკითხთან დაკავშირებით; უცებ აღმოვაჩინე, რომ ვინც ამ თემასთან დაკავშირებით ოქტომბრამდე ერთად ვიქნებოდით, ახლა სხვადასხვა მხარეს აღმოვჩნდით. ეს არც თუ მარტივი საქმეაა, რადგან ჩვენ ერთმანეთთან ადამიანური ურთიერთობები გვკავშირებს. როგორ უნდა მოვახერხოთ, რომ ახალ სტატუსში მყოფ არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებთან ჩვენმა წარსულმა ურთიერთობამ ხელი არ შეგვიშალოს ჩვენი ფუნქციების შესრულებაში. მეორეა მოსალოდნელი რეფორმების საკითხი. ჩვენი ხშირად ვუკიჟინებთ ხოლმე ხელისუფლებას, რომ ესა და ეს არის გასაკეთებელი

(დეცენტრალიზაცია, მასშედიასთან დაკავშირებული საკითხები თუ ნებისმიერი სოციალური თუ დაცვის მექანიზმები, ადამიანის უფლებების დაცვის საკითხები და ბევრი სხვა). ახლა ხელისუფლების მხრიდან მოსალოდნელია ამ რეფორმების დაწყება საკმაოდ სწრაფი ტემპით. შესაძლოა საჭირო გახდეს მიმდინარე რეფორმაში ჩვენი ჩართვა, მონაწილეობა, თანამშრომლობა, კრიტიკა, თუ, არ ვიცი, კიდევ რა. ასეთ სიტუაციაში, როგორი უნდა იყოს არასამთავრობო სექტორის როლი? ცხადია, ვისაუბრებთ ზოგად პოლიტიკურ გარემოზეც; არის შემთხვევები, როდესაც ჩემთვის მოულოდნელ პრობლემებს წავაწყდი. ის ხალხი, რომელიც ჩვენს წრეში ტრიალებდა და ახლა მთავრობაშია, განსხვავებულ აზრს და კრიტიკას ერთობ გალიზიანებული ხვდება. ვიცით, რომ, თუ ამ ახალ მდგომარეობაში აღმოვჩნდით, ჩვენც შევიცვლებით. ერთია, როცა ციხეში ადამიანის უფლებების დაცვის მონიტორინგს ახორციელებ და მეორეა, როცა უამრავი სხვა ამოცანაც გვეისრება. აქედან ბუნებრივად ხდება ცვლილება გარკვეულ პრიორიტეტებში.

დავით დარჩიაშვილი – მართლაც სერიოზული ცვლილებებია: ესაა რეფორმების რეალურად დაწყება და ახალი სახეები, რომელთაგან ბევრი გუშინდელი პარტნიორია სექტორში. მაგრამ, მეორე მხრივ, მე გგონია, არც თუ ისე დიდი სისტემური ცვლილე-

ბაა. ანუ ისევ არსებობს ხელისუფლება, რომელიც იმანენტურად ძალაუფლებით ტკობაბასთან არის ასოცირებული და ისევ არის სექტორი ხელისუფლების გარეთ, რომლის საჭიროება-არსაჭიროებასთან ხელისუფლების დამოკიდებულება ისევ გაორებულია. განსაკუთრებით ახლა, როცა მთავრობაში ახალი სახეებია, რომლებმაც რეფორმებზე მეტი იციან, ვიდრე ძველებმა იცოდნენ. მათ შეიძლება იფიქრონ, ჩვენ ისედაც ვიცით, რა უნდა ვაკეთოთ და თავი დაგვანებეთ, რაში გეჭირდებითო. ეს გრძნობა მათ, ერთი მხრივ, სისტემური მახასიათებლიდან გამომდინარე გაუჩნდებათ, რადგან არსებობს კორპორატიული ინტერესები, ხოლო ჩვენ სხვა კორპორაცია ვართ და ეს ქმნის უხერხელობას. მეორე მხრივ, შეიძლება თქვან: „ჩვენ მეტი ვიცით, ვიდრე „იმან“ იცოდა; ჩვენ ყველაფერზე გვაქვს პასუხი“. ეს მეტ-ნაკლებად ძველ მდგომარეობაში გეტოვებს. თუ კონკრეტული ინდივიდები ჩვენგან გადავლენ იმ სექტორში – იქნებიან იმ სექტორში, არ გადავლენ – იქნებიან აქ და ურთიერთობა ისევ ისეთი იქნება, ფაქტიურად – ოპონენტების მდგომარეობაში. რაღაც მომენტში იქნება თანამშრომლობა, რაღაც მომენტებში – არა. იმავე თავდაცვა-უსაფრთხოების სფეროში, სულ არ გამიკვირდება, რომ ნაკლები იყოს გამჭვირვალება. აქედან გამომდინარე, რაღაც ღონეზე შესაძლოა გაიზარდოს კიდევ გაუცხოების მომენტები, რაც თვისობრივად განს-

ხვავებული არ იქნება წარსულისგან (თუმცა, რაღაც ახალი ელემენტები გაჩნდება) და ჩვენი პოზიციები ქართულ პოლიტიკურ რუკაზე დაახლოებით იგივე იქნება. არის ხელისუფლება თავისი ძალაუფლებით და არის საზოგადოებრივი სექტორი. მათ შორის გარკვეული მიმართების მუდმივი მახასიათებლები არსებობს, რომლებიც დარჩება – რაღაცაში გაიოლება იქნება, რაღაცაში გართულებას არ გამოვრიცხავ.

მიხეილ მირზიაშვილი – მეც მინდა გავაგრძელო დათოს იდეა. გასაგებია, რომ მესამე სექტორიდან გარკვეული ნაწილი გადავიდა მთავრობაში, გადავა კიდევ, მაგრამ, ჩემი აზრით, ეს კარგია. ამასთან მნიშვნელოვანია ის, რომ არსებობდეს ფუნქციური ურთიერთობა არასამთავრობო სექტორსა და მთავრობას შორის: შეიძლება ადამიანი გადავიდეს სხვაგან და მისი ქცევის სასიათი შეიცვალოს. ის, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებში მომუშავე ადამიანი გადადის სახელისუფლებო სექტორში, ეს არ ნიშნავს, რომ იქ არასამთავრობო ორგანიზაციების გავლენა გაიზრდება. ჩემთვის მნიშვნელოვანია, რომ გადასულებმა და დარჩენილებმაც შევქმნათ გარკვეული სიტუაცია, რომ თვითონ არასამთავრობო სექტორის იდეა მუშაობდეს. ბუნებრივია, ამ გადასვლით მოხდება გარკვეულად არასამთავრობო სექტორის დასუსტება, რადგან ეს ხალხი გარკვეულ ინტელექტს გადაზიდავს. ძალ-

ზე მნიშვნელოვანია, რომ დარჩეს ველი არასამთავრობო ორგანიზაციების მუშაობისა. არის შიში: რა განსხვავებაა დღევანდელ ხელისუფლებასა და წარსულ ხელისუფლებას შორის? ახალ ხელისუფლებას სწორი რიტორიკა აქვს, მაგრამ ამ სწორი რიტორიკის უკან ხშირად არ ჩანს საქმიანობები. მათ იციან, რომ არასამთავრობო სექტორთან უნდა ითანამშრომლონ, მაგრამ ეს თანამშრომლობა არის ფორმალური და არასამთავრობო სექტორი შეიძლება აღმოჩნდეს ბუტაფორიის, დემოკრატიის გამფორმებლის როლში. სამწუხაროდ, ხშირად მესმის ასეთი მაგალითები, ძალიან კონკრეტულ და მნიშვნელოვან საკითხებში.

დავით უსუფაშვილი – ნდობის ფაქტორი უპრეცედენტოდ მაღალი აღმოჩნდა. ბევრი ჩვენგანი შესაძლოა გაცილებით უფრო სეპტიკურად ვიყავით განწყობილი; არ ვიცოდით, ჩაერთვებოდა თუ არა ასე მასობრივად მოსახლეობა ამ პროცესებში. აღმოჩნდა, რომ ეს ჩართვა მოხდა. ერთი-ერთი პოლიტიკოსი მეუბნებოდა: მეგონა, რომ პინოჩეტის გზა იყო საქართველოსთვის ერთადერთი შესაძლებელი იმიტომ, რომ თვითონ დემოკრატია და ხალხზე დაყრდნობით ამის გაკეთება შეუძლებელი მეჩვენებოდაო, მაგრამ ნოემბრის მოვლენებმა მთლიანად შეცვალა ჩემში ეს ყველაფერიო. არანაირი პინოჩეტი, ხალხი არსებობს – მას შეუძლია პოზიციის და-

კავება, ანუ დემოკრტიას საქართველოში აქვს გასაქანი და საფუძველი. როცა ვსაუბრობთ ახალ გარემოზე, თუ რა შეიცვალა ხელისუფლებაში, ვიკითხოთ, შეიცვალა თუ არა რამე ხალხში და, აქედან გამომდინარე, უნდა შეიცვალოს თუ არა არასამთავრობო სექტორის სტრატეგია და პრიორიტეტები? გავიხსენოთ 2003 წლის სექტემბერი, როდესაც არასამთავრობო სექტორი იყო გაყოფილი, იყო ეგრეთ წოდებული მამალადის NGO-ები. ახლა მამალადე აღარ არის, არც მისი NGO-ები, მაგრამ არასამთავრობო სექტორში ამ გარკვეული პოლიტიკური ან პოლიტიკოსებისადმი თუ გავლენიანი ფიგურებისადმი სიმპათია-ანტიპათიის ნიშნით ალბათ მაინც რაღაცა არაფორმალური კოალიციები რჩება ან იქმნება. ესეც შეცვლილი გარემოა და საჭიროა, რომ გარემოს ცნება გაკავართოთ ამ შემთხვევაში.

ირინა ცინცაძე – ჩემთვის, ალბათ როგორც ყოველი თქვენთაგანისთვის, 80000 კაცი, რომელიც ერთ დღეს მოვიდა მოედანზე, იყო შოკი, რადგან ნამდვილად წარმოუდგენელი (თუმცა, სრულიად ლოგიკური) იყო ასეთი რამ. ეს ადამიანები გამოვიდნენ არა დემოკრატიის დასაცავად, არამედ შევარდნადის დასამხობად, აქედან გამომდინარე, სიმულვით გაერთიანება, ან მობეზრება/მოყირჭებით გაერთიანება ბევრად უფრო ადვილია, ვიდრე დემოკრატიის გარშემო. მე არა მგონია, რომ მოსახლეო-

ბაში 80000 კაცი სამოქალაქო საზოგადოება იყო, უბრალოდ, იქ იყვნენ ადამიანებიც, რომლებსაც რაღაც ერთი მობეზრდათ და მოუნდათ ახალი. გარდა ამისა, საზოგადოებაში შეიცვალა ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი რამ: ადამიანები მიხვდნენ, რომ ერთიანობით რაღაცის გაკეთება შეუძლიათ. თუ მანამდე 11 ადამიანი მოედანზე დარბოდა და შედეგს ვერ აღწევდა, ახლა აღმოჩნდა, რომ 80000 ადამიანი რომ გამოვიდეს მოედანზე, რაღაცის შეცვლა შესაძლებელია. ნამდვილად იყო ტკობა ცვლილებით, რაც ცუდი არ არის. მოსახლეობის ახლანდელ განწყობას რომ გადავხედოთ, საკმაოდ ცუდი მომენტი იკვეთება. ადამიანებმა დაინახეს, რომ რაღაცის ცვლილება შესაძლებელია იმით, რომ 80000 ათასი ადამიანი გამოვიდა მოედანზე. სხვა მეთოდი მათ არ გააჩნიათ. სამწუხაროდ, ხელისუფლება სხვა მეთოდსაც არ ამოიკვლია; არჩევნები, რომელიც 4 იანვარს ჩატარდა, არ იყო ის მეთოდი, რომლითაც მათ შეუძლიათ რაღაცის შეცვლა. ეს საკმაოდ სახიფათოა, რადგან რაც უფრო მაღალია ეიფორია საზოგადოებაში, ფრუსტრირების ხარისხი ბევრად უფრო ძლიერი იქნება ხელისუფლების პირველივე შეცდომის შემდეგ. აქედან გამომდინარე, ძალიან ცუდია, რომ მოსახლეობამ გამარჯვების მოპოვების მხოლოდ ერთი მეთოდი ისწავლა. ახლა, რაც შეეხება ხელისუფლებისა და სექტორის ურთიერთობას; წინა ხელისუფლებამ, კაცმა რომ თქვას, არ

იცოდა, რაა NGO. ამათ ძალიან კარგად იცოდნენ იმიტომ, რომ თვითონ იყვნენ ამ სექტორში. მათ მშვენივრად იცოდნენ ბრძოლის მეთოდები თანამშრომლობის გზით, როგორც სექტორის დასუსტების ერთ-ერთი მეთოდი. რაც შეეხება მამალადის ტიპის NGO-ებს ანუ გონგოებს, სახელმწიფო სტრუქტურებთან არსებულ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, ისინი ყოველთვის იყვნენ და იქნებიან. რა მნიშვნელობა აქვს, ისინი იქნებიან მამალადის NGO-ები, თუ იქნებიან მუმლადის NGO-ები? შეიძლება ადრე „ცუდი“ ადამიანები შევიდნენ „კარგში“ და ახლა „კარგი“ ადამიანები შევიდნენ „ცუდში“ (თუნდაც *ომეგას* და *რუსთავი 2*-ის ისტორია გავიხსენოთ).

დავით უსუფაშვილი – ახალ საფრთხეზე მიანიშნა ქალბატონმა ირინამ: აი, ამ ხელისუფლებამ თუ მოინდომა, გაცილებით უკეთ დაგვარტყამსო იმიტომ, რომ დარტყმის წერტილები უკეთ იცოდნენ, რადგან აქედან მოდიანო. ძველი ხელისუფლება, როდესაც მას არასამთავრობო სექტორი აღიზიანებდა, მიმართავდა ისეთ მეთოდებს, რომლებიც, პირიქით, ჩვენს წისქვილზე ასხამდა წყალს; ისე უაზროდ და არაპროფესიონალურად გვებრძოდა, რომ ჩვენ გვაძლიერებდა. ახლა იკვეთება ახალი, თუმცა თეორიული, მაგრამ მაინც საფრთხე – თუ ხელისუფლება განაწყენდა, მას შეუძლია გაცილებით უკეთ დაგვარტყას.

ლელა ხომერიკი – ინტელექტის გადადინების შესახებ ვიტყვი: რა თქმა უნდა, ადამიანები გადავიდნენ ამ სექტორიდან იქეთ, მაგრამ, პრინციპში, არ მომხდარა მასობრივი გადასვლა ჩვენი სექტორიდან ხელისუფლებაში. რომ ჩამოვთვალოთ, ეს არის მაქსიმუმ ათი კაცი. პროცესები ისე მიდის, რომ არ მოგვწონს. როგორ უნდა მივალწოთ, რომ ჩვენი აზრიც იყოს გათვალისწინებული და ამან მართო პროტესტის ფორმა არ შეიძინოს. ვარდებით ქუჩაში ხომ არ ვივლით ყველა პატარა დეტალზე. ვიფიქროთ, რომ ეს ფორმები იყოს ეფექტური და ქმედითი და არ გაგრძელდეს ძველი პრაქტიკა, როცა პოსტფაქტუმ რაღაც აზრებს ვაფიქსირებთ კონფერენციებზე.

დავით უსუფაშვილი – ქალბატონი ლელა ამბობს, რომ მეთოდები დაგვიძველდა, ანუ საფრთხის შემცველია ის, რომ ახალ გარემოზე ადეკვატური მეთოდები არ გავგაჩნია.

გია ხასია – რაც შეეხება არასამთავრობო ორგანიზაციების ახალ გარემოს, აქ შეიძლება რაღაც დადებითიც ვიპოვოთ და უარყოფითიც. ორ საკითხზე მინდა გავამახვილო თქვენი ყურადღება. ჯერ ერთი, არასამთავრობო სამთავრობო ორგანიზაციები, გონგოები არსებობენ და იარსებებენ მომავალში. ეს ძალიან ცუდია იმიტომ, რომ როგორც ადრე, დღესაც ისინი ლახავენ ნამდვილი არასამთავრობო სექტორის ავტორი-

ტეტს. გასაგებია მათი მიზნები და ამას ვერ ავცდებით. რაც შეეხება იმას, რომ კადრები გადადიან სამთავრობო სექტორში, შეიძლება ამაში დადებითიც იყოს და უარყოფითიც. დადებითი ალბათ ის არის, რომ, როგორც აქ ირინამ თქვა, ცოტა ხნის წინ სამთავრობო სექტორში არასამთავრობო ორგანიზაციები, საერთოდ რა არის, არც იცოდნენ და ხუმრობაც იყო რომ NGO და HIO ეშლებათ ერთმანეთშიო. პოზიტიური არის ის, რომ ადამიანებისათვის, რომლებიც მესამე სექტორში ჩაბედულები არიან და ახლა სახელისუფლებო სტრუქტურებში გადავიდნენ, ადვილია იმის გაგება, თუ რა ხდება. მე შევეცადე ჩამომეყალიბებინა დადებითი და უარყოფითი საკითხები. აღმოჩნდა, რომ პოზიტიური გაცილებით მეტია, ვიდრე უარყოფითი. მე ვფიქრობ, რომ ამ მოვლენების შემდეგ გაღრმავდა საზოგადოების ნდობა და რწმენა მესამე სექტორის მიმართ. საზოგადოებამ გააცნობიერა, რომ NGO მისი პროგრესული ნაწილია – მოქალაქეებმაც და ხელისუფლებამაც გააცნობიერეს ეს. NGO-მ დაანახა მოქალაქეებს, რომ შეუძლია მონაწილეობდეს სერიოზული გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. ადრე საზოგადოება ინდეფერენტული იყო იმიტომ, რომ იცოდა, მის აზრს არავინ მიაქცევდა ყურადღებას. ახლა შეიცვალა ეს სტერეოტიპი; ადამიანები გააქტიურდნენ და ეს ძალიან მნიშვნელოვანია. მინდა ვთქვა, რომ ეს მართო ქვეყნის მასშ-

ტაბით არ მომხდარა, მსოფლიოში დაინახა, რომ საქართველოში არსებობს პოლიტიკური ამბიციების არმქონე საზოგადოების რაღაც ნაწილი, რომელიც აქტიურია, რომელსაც პრეტენზიები აქვს, მაგრამ არ არის ამბიციური. რაც შეეხება გარემოს არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის, მე ვთვლი ის ძალიან დადებითია იმ მხრივ, რომ საერთაშორისო დონორმა ორგანიზაციებმა რაღაც მეტი დაინტერესება გამოავლინეს; საზოგადოებას, რომელსაც დემოკრატიული საზოგადოების პრეტენზია აქვს, დონორები მეტად მიაქცევენ ყურადღებას და შეუწყობენ ხელს მომავალში. აქ მნიშვნელოვანი მომენტია ისიც, რომ მოიხსნა დამაბულობა მესამე სექტორსა და ხელისუფლებას შორის. თქვენ გახსოვთ ალბათ, შევარდნაძემ თქვა, სოროსზე როცა იყო გადამტერებული, რომ მას შეეძლო ერთი სიტყვა ეთქვა და სოროსი აღარ იქნებოდა საქართველოში; მაშინ შეიძლება ძალიან ცუდად დამდგარიყო მესამე სექტორის საკითხი. ეს გარემო გაუმჯობესდა, თვითონ არასამთავრობო სექტორში ამალღდა თვითშეფასების დონე; ჩვენ თვითონ დავინახეთ, რისი გაცემა შეგვიძლია, როცა საზოგადოება ერთიანდება და ხალხი პროფესიული იდეის ირგვლივ ირახმება. შესაბამისად, ჩვენ უფრო კარგად გავაცნობიერეთ, თუ რისი გაცემა შეგვიძლია.

რამაზ აფციაური – მინდა დავიწყო ირინასეული შეფასებიდან,

რადგან რაღაც კარგი ხაზი დავინახე ამ შეფასებებში საზოგადოებასთან დაკავშირებით. ის ფაქტი, რომ სამოქალაქო საზოგადოების ჩანასახი უკვე არსებობს, მე მგონი, ყველამ ვნახეთ. ეს არ იყო მხოლოდ 80 თუ 100 ათასი კაცის ქუჩაში გამოსვლა. ეს იყო ის ორგანიზებულობა, რაც საზოგადოებამ გამოავლინა. რაც შეეხება არასამთავრობო ორგანიზაციებს, ბევრს ვფიქრობდი, როგორ შეიცვალა სექტორი ამ მოვლენების შემდეგ და შევეცადე რაღაცნაირად წარმომედგინა, რა ახალი ჯგუფები წარმოიქმნა. ძირითადი განსხვავება NGO-ში ახლა არის დამოკიდებულება ხელისუფლებისადმი და არა საზოგადოებისადმი. ფაქტურად, ძირითადი დაჯგუფებები ჩამოყალიბდა იმ პრინციპიდან გამომდინარე, თუ რა დამოკიდებულება გააჩნია ახალ ხელისუფლებასთან. არის ჯგუფი, რომელიც შეურიგებელი დარჩა, რომელიც კვლავ ამბობს იმას, რასაც ადრე ამბობდა. არის ჯგუფი იმედგაცრუებული არასამთავრობოებისა, რომლებიც უფრო მეტს მოელოდნენ, ამიტომ მათი ფრუსტრაცია საკმაოდ დიდია. მე მგონი, ეს განწყობა ნელ-ნელა უფრო გაიზრდება. არის ორგანიზაციები, რომლებიც საკმაოდ ფრთხილად ეკიდებიან ამ საკითხებს და ცდილობენ წინასწარ გაიგონ, რა განვითარება შეიძლება მოჰყვეს ყველაფერ ამას. კიდევ დარჩა ჯგუფი ალფრთოვანებული NGO-ბისა, რომლებიც, ჩემდა სამწუხაროდ, ძალიან მცირეა და რომელიც მიმდინარე

პროცესებს პოზიტიურად უყურებს. ჩვენი მთავარი პრობლემა არის ის, თუ რა სტრატეგიას შევიმუშავებთ იმ ცვლილებებთან მიმართებაში, რომელსაც გვთავაზობს ხელისუფლება. ძალიან მნიშვნელოვანია, რომ საზოგადოებამ ამ ცვლილებების მოხდენის მართო ერთი გზა ისწავლა. ნოემბრიდან მოყოლებული, გაუგებრობასთან დაკავშირებული ნებისმიერი საკითხის თანმხლები მოვლენა არის მიტინგი, გამოსვლა ან დაპირისპირება – ზოგჯერ ვარდებით, ზოგჯერ არა ვარდებით და ასე შემდეგ. ალბათ ერთ-ერთი მთავარი მნიშვნელოვანი საკითხი ის იქნება, რომ საზოგადოებამ სხვა გზაც უნდა ისწავლოს. ჩემი აზრით, პირველი ნაბიჯები უნდა გადაიდგას იქითკენ, რომ ხელისუფლებას დავანახოთ, რომ საზოგადოებამ მხოლოდ ეს ერთი გზა ისწავლა და ეს სახიფათოა არა მარტო ხელისუფლებისათვის, არამედ საზოგადოებისთვის, ზოგადად, ქვეყნისათვის. მე არასამთავრობო ორგანიზაციების როლს მომავალში ვხედავ სწორედ იმაში, რომ ამ ერთი გზის გარდა გაჩნდეს სხვა გზებიც, საზოგადოებამ დაინახოს, რომ შეიძლება რაღაც ალტერნატიული ღონისძიება განახორციელოს, რათა რაღაც გარკვეულ ცვლილებას, გარკვეულ პროგრესს მიაღწიოს. თორემ თუ ასე გაგრძელდა, ხვალ „ომეგასთან“ დაკავშირებით ატყდება ერთი ამბავი, ზეგ – კიდევ ვიღაცასთან დაკავშირებით და ეს ქაოსი და გამოსვლების ეპოქა დაუსრულებელი

იქნება. საბოლოო ჯამში, ეს ალბათ სამწუხარო შედეგებამდე მიიყვანს ყველას.

დავით მელუა – შეიძლება თუ არა გარემოზე, როგორც ჩამოყალიბებულზე, ვისაუბროთ. მე მგონი, ეს გარემო ჯერ კიდევ ყალიბდება და საუბარი მხოლოდ და მხოლოდ ტენდენციებზე შეიძლება. საკუთარი გამოცდილებიდან შემიძლია გითხრათ, რომ, მაგალითად, პერსონალია, რომელიც უშუალოდ თვითმმართველობას ეხება, სამჯერ შეიცვალა კანცელარიაში და ბოლომდე არ ვიცით, რა სახით უნდა ჩამოყალიბდეს. ჯერ რაღაც პროგრამა არ არსებობს. ცხადია, რაღაც მყარი კრიტერიუმები უნდა გვქონდეს. მე თავად ვერანაირ საფრთხეს ვხედავ იმაში, რომ სექტორიდან ადამიანები გადადიან ხელისუფლებაში. ჩვენ ყოველთვის ვამბობდით, რომ არასამთავრობო სექტორი მარგინალური ჯგუფია ცუდი გაგებით. ცუდი გაგებით ვამბობდით, მაგრამ ხანდახან თვითონ ვტკბებით ამ მარგინალობით. რა არის ცუდი, რომ ადამიანთა ნაწილი მიდის ხელისუფლებაში? მე არც გამკვირვებულია ზოგი ჩვენი თანასექტორელის წასვლა ხელისუფლებაში. ჩვენ დღეს შეიძლება სხვადასხვა არგუმენტით ვსაუბრობთ იმათთან, ვინც ხელისუფლებაში წავიდა. ეს ბუნებრივი მოვლენაა; არსებობს პოლიტიკური რაციონალურობა და მიზანშეწონილობა და არსებობს საზოგადოებრივი ინტერესებიდან გამომდინარე

მსჯელობა ან საექსპერტო შეხედულებებიდან გამომდინარე მსჯელობა. ვინც მთვარობაში წავიდა იმისთვის ამოსავალი წერტილი, რა თქმა უნდა, პოლიტიკური მიზანშეწონილობაა ამა თუ იმ საკითხის მიმართ. არც ის არის დასაძალი, რომ, სანამ ჯერ კიდევ ხელისუფლებაში მოვიდოდა არასამთავრობო სექტორი, გარკვეულად პოლიტიკური მიზანშეწონილობა თვითონ არასამთავრობო სექტორის მსჯელობაშიც იყო. ჩვენ შეგვიძლია უკვე გვყავდეს პროგნოზირებადი ადამიანები ხელისუფლებაში და ვიცოდეთ, რომ მათთვის მთავარია პოლიტიკური მიზანშეწონილობა გარკვეულ საკითხებზე მსჯელობის დროს, მაგალითად, როგორიც იყო თვითმმართველობის ბოლო შესწორებებთან დაკავშირებით. ვიცით, რომ სექტორში არის მხოლოდ და მხოლოდ საზოგადოებრივი ან საექსპერტო შეხედულება ამ საკითხზე და პოლიტიკური მომენტები მთლიანად ხელისუფლებაშია აკუმულირებული. თავისთავად რა საფრთხეს შეიცავს დღევანდელი ეს გარემო, რომელიც შეიძლება შეიქმნას და რა ტენდენციებია ამ მხრივ? მე ვფიქრობ, რომ ადამიანთა მცირე ჯგუფებზე დაყრდნობილ არასამთავრობო ორგანიზაციებს გაუძნელებათ ურთიერთობა ხელისუფლებასთან, რადგან მათ აქვთ ის ინსტრუმენტები, რომელთაც ერთეული ჯგუფები იყენებდნენ შევარდნაძის დროს ხელისუფლებასთან ურთიერთობისთვის. ეს არის, გარკვეულწილად, ურთიერთო-

ბა დონორებთან და საერთაშორისო ტექნოლოგიების ცოდნა. ეს ყველაფერი უკვე აკუმულირებულია ხელისუფლებაში. ერთადერთი, რითაც არასამთავრობო სექტორმა შეუძლია გავლენა მოახდინოს ხელისუფლებაზე, გახლავთ ის, რომ თითოეული არასამთავრობო ორგანიზაციის თუ კოალიციის, ან ჯგუფის უკან უნდა იდგეს კარგად ფორმულირებული საზოგადოებრივი ინტერესები. თუ ასეთ საზოგადოებრივ ინტერესებზე არ არის დაყრდნობილი არასამთავრობო ორგანიზაცია, ის უკვე ადამიანთა ჩვეულებრივი გაერთიანებაა. ისინი შეიძლება იყვნენ ექსპერტები, შეიძლება იყვნენ კარგად მოაზროვნე ადამიანები, მაგრამ მათ სახელისუფლებო პროცესებზე გავლენის მოხდენა არ შეეძლებათ ისე, როგორც ეს იყო შევარდნაძის დროს; შევარდნაძის ხელისუფლება ვიწრო ინტერესებს აბალანსებდა და აქ იყო ნიშა ასეთი ურთიერთობისათვის. დღეს უკვე პოპულისტური და აქტიური ხელისუფლებაა მოსული, რომელის საქმიანობაც მასებზეა გათვლილი და მისთვის მნიშვნელოვანი აღარ არის რაღაცა 5 თუ 4 დონორთან კარგი ურთიერთობის მქონე ადამიანებთან ურთიერთობა. მათთვის მთავარია, ამ ადამიანების უკან რა ძალები და რა საზოგადოებრივი ინტერესები დგას. რაც შეეხება მსჯელობას იმაზე, თუ რა იყო არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი ამ გამოსვლებში, მე აქ მაინც და მაინც გადაჭარბებით არ შევაფასებდი არასამთავრობო ორგა-

ნიშაცების როლს. მე მგონია, რომ აქ უფრო სხვა ფაქტორებმა იმუშავა – აქ დაემთხვა მიხეილ ჯავახიშვილისეული ლიდერის ქმნადობის პრინციპი და ქარიზმატული ლიდერის უპირატესობა. მე ვფიქრობ, რომ სოციალური კაპიტალის წარმოება უფრო მეტად მოახდინა ერთმა ქარიზმატულმა ლიდერმა, ვიდრე რამდენიმე არასამთავრობო ორგანიზაციამ. ეს ის რეალობაა, რომელიც ჩვენ უნდა შევაფასოთ, რათა მომავალში ჩვენი ქმედება ადეკვატური იყოს. აი, ეს არის მოკლედ, რასაც მე ვფიქრობ ამ გარემოზე. არ შემიძლია არ ვთქვა, რომ იმავე თვითმმართველობის სფეროში გარემო ან ძალიან ცუდია ან ძალიან კარგი. იგი რაღაც ერთეულ გამონათქვამებზე, ერთეულ ინიციატივებზეა დაყრდნობილი, რომელიც ძალის სწორად იცვლება იმისდა მიხედვით, რომელი პოლიტიკური ჯგუფიდან მოდის რაღაც სიგნალი. ერთიანი ჩამოყალიბებული პოლიტიკა მთავრობისა აქ არ არსებობს. ჯერჯერობით არ შეიძლება ითქვას, რომ ეს ხელისუფლება არის არასამთავრობო სექტორის ან დეცენტრალიზაციის წინააღმდეგი ან მომხრე.

ზვიად დევდარიანი – მე საფრთხეზე ვისუბრებ, რომელიც უფრო ჩვენს იმიჯს ეხება. წინა ხელისუფლებისას იყო პერიოდი, როდესაც ჩვენთან დაახლოებას, ჩვენს გამოყენებას შეეცადნენ. მათი მხრიდან სწორად ისმოდა საქართველოში დემოკ-

რატიის განმსაზღვრელად ჩვენი არსებობა და ასე შემდეგ. როდესაც ეს არ გამოუვიდათ, ბუნებრივია, აგორდა შავი PR-ი, როდესაც ჩვენ, ფაქტურად, მათი პოლიტიკის ოპოზიციაში აღმოვჩნდით; ამ შავი PR-ის ნაწილი იყო ის, რომ საზოგადოების გარკვეული ნაწილისათვის ჩვენ გავხდით გრანტიჭამიები და ა.შ.. ეს სიტუაცია, გარკვეულ წილად, გამოსწორდა ამ რეკლუციის პერიოდში, რადგან აღმოჩნდა, რომ ხალხი და ჩვენ ერთ მხარეს ვიდევით, ანუ ვიბრძოდით ერთი რაღაცისთვის. ხალხმა ნახა, რომ ეს NGO-ს ლიდერები, რომლებიც ამ პერიოდში გამუდმებით ტელევიზიით ჩანდნენ, საკმაოდ პროგრესული აზრის მატარებელი იყვნენ. რეკლუციის შემდეგ საზოგადოებაში აღარ ისმის ასეთი შეძახილები ჩვენ მიმართ, თუმცა, მე აქ ერთ საფრთხეს ვხედავ. ის პოლიტიკა, რომელსაც დღეს ხელისუფლება ატარებს, მასებში საკმაოდ პოპულარულია, ანუ ცუდი ხალხის, კორუმპირებულების, მასობრივი დაჭერა. ხალხი რასაც აქამდე ნატრობდა, ის ხორციელდება. დღესდღეობით შესაძლებელია ჩვენი საკმაოდ სამართლიანი ოპოზიციური განწყობა აღმოჩნდეს არაპოპულარული საზოგადოებაში. შეიძლება დღეს აბსოლუტურად სამართლიანად და ექსპერტულად გამართულად ჩამოვაყალიბოთ ჩვენი პოზიცია, ეს იყოს სწორი, ეს იყოს დემოკრატიული, მაგრამ ეს საზოგადოებას უკვე არ აინტერესებდეს. ჩვენ შეიძლება, იმიჯის

თვალსაზრისით, აღმოვჩნდეთ ისევ წამგებიან პოზიციაში. არადა (ეს მეორე საფრთხეა), ხელისუფლება ამ პოლიტიკას, რომელსაც ის დღეს ახორციელებს, არ ეძახის გარდამავალ პერიოდს. ის ამბობს, რომ ისევ არის დემოკრატიული, ისევ არის თავისუფლების, პროგრესულის მატარებელი. ხშირად იგივე კანონპროექტები, რომელიც შემოდის თუნდაც თვითმმართველობასთან დაკავშირებით, შეიძლება საკმაოდ შორს იყოს რეალური თვითმმართველობისა და რეალური დემოკრატიის დამკვიდრებისაგან. ეს ჩვენ გვაყენებს უხერხულ პოზიციაში იმის გამო, რომ, თუ ჩვენი პრინციპების დამკველები ვიქნებით და არ ვიქნებით ხელისუფლების პოლიტიკის ბრმად გამყოლი, იძულებული ვიქნებით ჩვენი პოზიცია გამოვხატოთ და ვთქვათ, რომ ეს არის ცუდი, არადემოკრატიული და არასწორი. ამან შეიძლება ჩვენ ჩაგვყენოს ისეთ პოზიციაში, რომ ფაქტიურად მოგვწყვიტოს საზოგადოებას, ანუ გავხდეთ ისევ არაპოპულარული პოზიციის მატარებლები.

ზურაბ ბურდული – აქ ბატონმა მიშა მირზიაშვილმა ისაუბრა შიშების შესახებ. გუშინ საღამოს ესაუბრობდით. რწმენის თემასაც შეეცხეთ, აგნოსტიკოსებზეც ვისაუბრეთ და ათეისტსა და აგნოსტიკოს შორის სხვაობებზე. ეგ ერთი და იგივეაო, თენფო შერგელაშვილმა გვითხრა, ეგ არისო კონდესირებული აგნოსტიკო-

სიო, ასეთი რაღაცა. დაახლოებით ამ შიშებთან დაკავშირებით იგივე განცდა მიჩნდება. ჩვენ, სექტორი, რაღაც ასეთ მდგომარეობაში ვართ ახლა ამ წუთას: „მჯერა-არ მჯერა, მინდა კიდეც მჯეროს თუ აღარ დავიჯერო“ თუ რაღაც დაახლოებით ეგეთი. ახლა ხელისუფლებას შეეხედოთ: საკმაოდ მოკლე პერიოდის მანძილზე პირველი ნაბიჯებიც, ქმედებებიც, განწყობებიც, რაც საჯაროდ გამოდის და ითქმება, მოკლედ, თითქმის ყველაფერი უკვე აგნოსტიციზმისკენ მიდის. ამავე დროს რაღაც შინაგანი ხმა გეძახის, რომ ახლა პანიკის დრო არ არის, იქნებ უფრო დალაგებით შეხედო ამას და ვაცალოთ. ნოემბრის დღეების ეიფორიულ მომენტს თავი დავანებოთ; აქ აღინიშნა, რომ ხელისუფლებისადმი ნდობა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ნაბიჯები იქნება გადადგმული. ამავე დროს, მგონია, რომ შიშის ელემენტიც, როგორც ჩვენში, ისე იმ ხალხშიც არსებობს. ხშირად განმსჯდვრელი ინდიკატორი ადგილებზე, ყოველ შემთხვევაში, რაიონებში და რეგიონებში, შეიძლება იყოს ის, თუ რა ადამიანია ახალი კადრი კიდეც ერთი რამ, რაც აქ ითქვა – კადრების გადასვლა ხელისუფლებაში შეიძლება ჩვენი შესუსტება იყოს. მე ვვითანხმები იმ აზრს, რომ ეს თავისთავად შესუსტებას არ ნიშნავს. რამდენად გადაიძალბა ხელისუფლების კორპორატიული ინტერესები ყოფილ არასამთავრობო და აწ უკვე სახელმწიფო მოხელეებში, დიდ წილად

ჩვენზე და ჩვენს მუშაობაზე არის დამოკიდებული, ანუ იმაზე, რამდენად მოვასწერებთ შევინარჩუნოთ ამ ხალხსა და ჩვენს შორის, გნებავთ, ყოფილი კორპორატიული, გნებავთ, მორალური, პროფესიული მაკონტროლებლის, შინაგანი ხმის თუ რაღაცის როლი. მე მგონია, რომ შეიძლება შევინარჩუნოთ ეს როლი.

დავით უსუფაშვილი – საუბარი დავიწყოთ იმაზე, თუ როგორ გარემოში ვოპერირებთ. ეს გარემო ჩამოყალიბებული და ფორმირებული ბოლომდე არ არის. რამდენად იმედიანად მიგვაჩნია გარემოსთან დაკავშირებული საკითხები?

არჩილ ელბაქიძე – მე რეგიონული თვალთახედვით მოგახსენებთ, როგორც იმერეთში მოქმედი არასამთავრობოს წარმომადგენელი. ჩემმა კოლეგებმა აქ ისაუბრეს გადინების შესახებ. NGO-ებიდან ინტელექტუალური კადრები წავიდნენ. უარყოფითს ჯერჯერობით ვერ ვხედავ, რადგან ეს ინტელექტუალური ხალხი შეავსებს მთავრობას და შეივსება უცოდინარობის ვაკუუმი ხელისუფლებაში. თუ იქნება უარყოფითი მომენტი, მაშინ დამნაშავეები იქნებიან ისინი, ვინც იქ წავიდა. რაც შეეხება გარემოს, უფრო იმერეთზეა საუბარი, ჩვენ გვაქვს ურთიერთობა იმერეთის მთავრობასთან და აფხაზეთის ლეგიტიმურ მთავრობასთან. შეიძლება ითქვას, რომ მთავრობა, რომელიც მანამდე გვიმტკიცებდა ჩვენ, ყოველთ-

ვის უნდა ჩაგვაბროთ ანგარიშით, შეიცვალა. ისინი ახლა უნდა მიხვდნენ, რომ თურმე ანგარიშებს ჩვენ კი არ უნდა ვაბარებდეთ, მათ უნდა ჩაგვაბარონ ჩვენ. ახლა მოდიან თანამშრომლობაზე, თორემ ადრე, საერთოდ, მძიმე იყო საუბარი. ალბათ შიშებიც არის. მაგალითად, ერთი ქალაქის მერი ისე დაამინა ზოგიერთმა NGO-მ, რომ გადააბარა იმათ საქმე – თქვენ გააკეთეთო სამტატო ერთეულიო, ბიუჯეტი გამიკეთეთო და ა.შ. ისეთ NGO-ს მისცა ეს საქმე, რომელიც ამ სფეროში საერთოდ არ მუშაობს, დარგობრივი პროფკავშირები არიან. მე ვფიქრობ, ახლა ალბათ უფრო მეტი სამუშაო არის არასამთავრობო სექტორისათვის. აქ უფრო აქტიურობა არის საჭირო. NGO-ებში არის ინტელექტუალური ხალხი, აქ ვიღაცის ჯამუშები არ მუშაობენ, ხალხი რომელიც იცავს საზოგადოების ინტერესებს.

გოჩა შანიძე – ჩემი აზრით, თვითონ საზოგადოების დამოკიდებულება შეიცვალა, განსაკუთრებით – რეგიონებში. თუ ადრე სოფლებში NGO-სთან მიმართებაში იყო სწორხაზოვნად უარყოფითი დამოკიდებულება, ახლა მოსახლეობა აღარ თვლის, რომ NGO არის გრანტიზმია და რელიგიური ინტერესების მატარებელი ორგანიზაცია, არის მასონური და ა.შ.. აქ ითქვა, რომ ნოემბრის მოვლენებში ლიდერად ამ შემთხვევაში უფრო პოლიტიკური ფიგურები წარმოჩნდნენ, კიდრე არა-

სამთავრობო ორგანიზაციები. იგივე პოლიტიკური ლიდერები თუნდაც ჩემთან საუბარში ერთმნიშვნელოვნად აღნიშნავდნენ, რომ ნიადაგი მომზადებული იქნა არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ. მაგრამ აქ არის ძალიან სერიოზული საშიშროებების ელემენტები მათი მხრიდანაც. ისინი სვამენ შეკითხვას: „კარგით, რომ გვეუბნებოდით, აი, ასეთი გზა კარგია, ახლა როგორ ვიმოქმედოთ“. მე ახლა რეგიონში სექტორის დაშლის უფრო მეტ საშიშროებას ვხედავ. დღეს საზოგადოებაში გვთხოვენ უკვე შედეგს, გვინდა თუ არ გვინდა, ჩვენ განგვიხილავენ ამ სიტუაციის შემქმნელებად და ამიტომ შესაბამის პასუხისმგებლობასაც გვაკისრებენ.

თენგიზ შერგელაშვილი – მე მინდა ვთქვა იმასთან დაკავშირებით, თუ რა შეიცვალა. პირველი, შედარებით უფრო „ოპტიმისტური“ შეფასება ამ გარემოსი არის ის, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების საჭიროება უახლოესი 10 თუ 20 წელი იქნება. და მეორე, რაც შეეხება უშუალოდ გარემოს, მე ვფიქრობ, რომ ყველაზე დამახასიათებელი ამ წინა პერიოდის რეკოლუციამდელი პერიოდის სექტორის სტრუქტურებისას გახლდათ ის, რომ, საბოლოო ჯამში, ორი ტიპის არასამთავრობო ორგანიზაციები მოქმედებდნენ: ორგანიზაციები, რომლებიც თავის ძირითად ძალისხმევას სარჯავდნენ წმინდა აქტიურობაზე, ანუ აქტიურო-

ბაზე ადვოკატირების კუთხით და გარკვეული ინტერესების დაცვის კუთხით და მეორე ჯგუფი არასამთავრობო ორგანიზაციებისა, რომლებიც უფრო მეტად აკადემიური იყვნენ, და ხშირ შემთხვევაში ცოტა უფრო მოწვეტილი რეალობას. ან შეიძლება რეალობას არ იყვნენ მოწვევტილნი, თავისთავად ეს შინაარსობრივი საშუაოა, მაგრამ მისი განხორციელება იყო შემდეგ რეალობისგან შორს. სამწუხაროდ, ისეთი პოლიტიკური გარემო იყო შექმნილი, რომ უფრო მეტად შედეგიანი აღმოჩნდა პირველი ტიპის არასამთავრობოების მოღვაწეობა და შესაბამისად ეს იყო დამახასიათებელი იმ პერიოდისთვის. რეკოლუციის შემდეგ შეიცვალა სიტუაცია. იყო იმედი იმისა, რომ პოლიტიზაციის ხარისხი უნდა შემცირებულიყო არასამთავრობო ორგანიზაციაში და უნდა გადაზრდილიყო უფრო პროფესიონალური მიმართულებით, ცოტა უფრო მეტად აკადემიური ხასიათი მიეღო და ეს თანამშრომლობა სხვა რეჟიმში გადასულიყო. მე რეკოლუციაში პროზაულ მიზეზებს უფრო მეტს ვხედავ, ვიდრე ისეთ მიზეზებს, როგორიც არის სამოქალაქო საზოგადოება. აქ ახსენეს მიხეილ ჯავახიშვილისეული ლიდერის, უფრო ანტილიდერის ფენომენი. ფაქტია, რომ ანტილიდერმა უფრო შექმნა 80000 კაცი, ვიდრე ლიდერმა. თავისთავად ეს ანტილიდერის შექმნის მიზეზიც მაინც უფრო პროზაული იყო, ვიდრე სხვა ტიპის, თუმცა, ამას ხშირად ისე ხაზი

არ ესმება. მაგრამ ყველაზე ცუდი დღევანდელ გარემოში არის ის, რომ ეს თანამშრომლობა უფრო აკადემიური უნდა გამხდარიყო, რაც არ მოხდა. ამის ნიშნებს ვერ ვხედავთ ერთი მიზეზის გამო, ეს ხელისუფლება წინა ხელისუფლებას იმით წაავსებს, რომ ის მაინც მოკლე ვადიან ეფექტებზე გათვლით მუშაობს. ხედვას, თუ რა ტიპის სახემწიფო უნდა ჩამოყალიბდეს, მე, სამწუხაროდ, ამ ხელისუფლებაში ვერ ვხედავ. აქედან გამომდინარე, სახეზეა გაურკვევლობა. ჩემი აზრით, არასამთავრობო ორგანიზაციისათვის, მიუხედავად იმისა, თუ ვინ იქნება ხელისუფლებაში, ამოსავალი უნდა იყოს ის პრინციპები, რომლის გარშემოც არის გაერთიანებული თითოეული ორგანიზაცია თუ თითოეული ადამიანი. ეს შეიძლება გულისხმობდეს თანამშრომლობას რაღაც კონკრეტულ საკითხებში, არა ზოგად საკითხებში, ანუ საკითხთა დიდ წრეში, როგორც შევარდნაძის ხელისუფლებასთან, ისე დღევანდელ ხელისუფლებასთან, შეიძლება პინოჩეტის ხელისუფლებასთანაც, თუ ამის საშუალება იქნება. მაგრამ ასეთი დაცული პრინციპები მიმაჩნია უფრო მეტად ღირსეულად, ვიდრე სხვა სიტუაცია, როდესაც ვირჩევთ ორმაგი სტანდარტების პოლიტიკას ან ვირჩევთ მომენტში კოლექტიური მომგებიანობის პოლიტიკას, რაც, სხვათა შორის, უცხო არაა საქართველოში არც ერთი საზოგადოებრივი ჯგუფისთვის (არც ხელოვნების წარმომადგენლებისთვის, არც მეცნიერე-

ბის წარმომადგენლებისთვის, არც არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის). ეს პრინციპულობა და პასუხისმგებლობა არის ძირითადი, რაც უნდა იყოს საფუძველი შემდეგი საქმიანობისთვის.

კოტე კანდელაკი – რაც შეეხება საარსებო გარემოს, მე ასე დავსვავდი კითხვას, ვისთვის? არასამთავრობო სექტორი არ არის ერთგვაროვანი. აქ შეკრებილთა შორისაც მრავალი აზრი არსებობს მიმდინარე მოვლენების გარშემო. მე ასე ვიტყვოდი: ლიბერალურ ღირებულებებზე ორიენტირებული ორგანიზაციებისათვის. ამ ლიბერალური ღირებულებებისთვის, პირიქით, ახლა უარყოფითი გარემო იქმნება იმიტომ, რომ ყველანაირი დემოკრატიული, ლიბერალური ღირებულებების დეკლარირება დღევანდელ ფონზე უარყოფითად იქნება აღქმული და ლექსიკა როგორიც ადრე იყო „მასონური“ სოროსი, შეიძლება ადვილად ჩანაცვლდეს სხვა სიტყვებით. ახლა დეცენტრალიზაცია იქნა ნახსენები, საარჩევნო სისტემა, საარჩევნო ადმინისტრაციები, ამ კუთხით უფრო უკან გადადგმული ნაბიჯები გვხვდება, ვიდრე პირიქით. რეფორმები განათლების სისტემის, მენეჯმენტის, სახელმწიფო სამინისტროების და ასე შემდეგ, შეიძლება ნებისმიერ სისტემაში, ტოტალიტარულში და სხვაში განახორციელო ასეც და ისეც. არ არის აუცილებელი, რომ ის განათლების სისტემა, რაც აქამდე გვქონდა, მხოლოდ

და მხოლოდ ტოტალიტარული რეჟიმისთვის იყოს დამახასიათებელი. შევარდნაძესაც უნდოდა კარგი განათლების სისტემა ჰქონოდა, მაგრამ ის ამას ვერ ქმნიდა, ამის ნებისყოფა არ ჰყოფნიდა. ამიტომ უნდა გამოეყოთ ინსტიტუტციონალური და ლიბერალური რეფორმები. მიმაჩნია, რომ ამ კუთხით ეს მომენტები ჩვენთვის ცოტა გართულებული იქნება. რაც შეეხება არასამთავრობო სექტორისადმი მოსახლეობის დამოკიდებულებას, აქ რეგიონები იყო ნახსენები და, ვთქვათ, რომ შეიცვალა. მაგრამ მე მეეჭვება, რომ არსებითად შეცვლილიყო დამოკიდებულება, შეიძლება რეგიონებში შეიცვალა უკეთესობისკენ, მაგრამ ეს მენტალური ცვლა და ფიქსირებული განწყობა კი არ არის, არამედ დროის მოტანილი. კარგი ტონია, თუ არასამთავრობო ორგანიზაციები რეგიონებში უფრო შიშის მომენტს იწვევს: „ამათმა ისინი ჩამოაგდეს“ და იქ ადგილობრივი ხელისუფლება, ვიღაცები დაშინებულები არიან. ვიღაც NGO-ს წარმომადგენელი მოვიდა სოფელში და რევოლუცია მოახდინა და მე რას მიზამსო. ქუთაისში, ორი წლის წინ რომ ჩასულიყავი, შეიძლება არავინ შეგზავდროდა. რაც შეეხება ხელისუფლებაში კადრების გადადინებას, ყველა ქვეყანაში ასე ხდება; თუ საჭიროა, კადრები უნდა გადაადგილდნენ. მერე რომ შეიცვლება ხელისუფლება, ისინი უკან დაბრუნდებიან და ასე შემდეგ. ეს ცვლა არ არის მაინც და მაინც ამ დროის დამსახურება, უბრალოდ, ახლა უფრო მეტი

ხალხი აღმოჩნდა არასამთავრობო სექტორიდან ხელისუფლებაში, ვიდრე აქამდე, თორემ მანამდეც იყვნენ არასამთავრობო სექტორიდან ხელისუფლებაში. შეიძლება ვიღაცები მივიღოთ ყოფილი ხელისუფლებიდან, იმავე საარჩევნო ადმინისტრაციიდან, თუ სურვილი ექნებათ, გამოცდილი ექსპერტები არიან. შიშები ბევრია, მაგრამ მგლის შიშით ცხვრის ფარა არავის გაუწყვეტია. უბრალოდ, რაღაც სხვანაირი მობილიზება გვჭირდება თანამშრომლობისთვის. აქ ითქვა, რომ წინა ხელისუფლებას შირმად ჰყავდა მასმედიაც და არასამთავრობო სექტორიც: აი, ესენი არსებობენ, ლაპარაკობენ და არის დემოკრატია, როგორც, ვთქვათ, გუშინ შვიმერმა აღნიშნა, რომ აჭარაში დემოკრატია არის იმიტომ, რომ ოპოზიციაც ატარებს მიტინგს. წინა ხელისუფლება ასე უდგებოდა საკითხს: ლაპარაკობენ ექსპერტები, ხელს არ ვუშლით და ძალიან კარგი გარემო არისო. დღეს შეიძლება ასეთი სურათი აღარ მივიღოთ, ამის ნათელი მაგალითი ბევრი გვაქვს ბოლო ორი თვის მანძილზე.

ვაჟა სალამაძე – მინდა აბსოლუტურად დავეთანხმო ბატონ დავით უსუფაშვილს, რომ გარემო არის ცვალებადი და თვითონ ის ფაქტორი, რომ გარემო არის ცვალებადი, გარკვეულ საფრთხეს წარმოადგენს ჩვენთვის იმიტომ, რომ უფრო ძნელია ლავირება და მოქმედება ცვა-

ლებად გარემოში. აქ ერთ ტექნიკურ საკითხს მინდა გაუსვა ხაზი, ჩვენ არაერთხელ ვახსენეთ, რომ ეს კომუნიკაცია ღავიწყეთ ჯერ კიდევ ნოემბერში, როდესაც კავკასიურმა ინსტიტუტმა ჩაატარა დისკუსია ამ თემაზე. მაშინ ჩვენ სხვა პოზიცია გვქონდა, სხვა გარემო იყო, გარემო ბოლომდე არ იყო გამოკვეთილი. დღეს, როცა სამი თვის მერე ერთმანეთს ვხვდებით, გარემო ისევ ცვალებადია, მაგრამ გარკვეული კონტურები გამოიკვეთა და გამოიკვეთა ყველა სფეროში: პოლიტიკურში, ეკონომიკურში, სოციალურში. მაგრამ ამ ყველაფერს ახლავს გარკვეული დაბნეულობის ხარისხი იმიტომ, რომ ჯერჯერობით არ მოხდა ხელისუფლების მხრიდან დეკლარირება იმისა, რომ მათ მიერ გატარებული ღონისძიებები ატარებს დროებით ხასიათს, თუ ეს არის ის კურსი, რომელიც აიღო ხელისუფლებამ. ჯერჯერობით არ ჩანს ის ხედვა, რომელსაც ჩვენ ყველა მოველოდით ამ ახალი ხელისუფლებისაგან. პოლიტიკური გარემო მკვეთრად არის შეცვლილი. მოვიდა ახალი ხელისუფლება, მაგრამ ახალმა ხელისუფლებამ ვერ შემოგვთავაზა ახალი პოლიტიკური სისტემა. ის, რაც შემოთავაზებული იქნა, მე პირადად მაფიქრებინებს, რომ მიმდინარეობს აღმასრულებელი ხელისუფლების ვერტიკალის გაძლიერება და, გარკვეულწილად, დაუბალანსებლობა ხელისუფლებაში. ამაში მე ვხედავ გარკვეულ საფრთხეს, საფრთხეს არა მარტო ქვეყნისათვის

და საზოგადოებისათვის, არამედ არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვისაც. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობ იმ როლზე, რაც შეიძლება ვითამაშოთ ამ სიტუაციაში, თუმცა კიდევ ერთხელ ვიმეორებ, რომ მეც, ისევე როგორც ალბათ ბევრ თქვენთაგანს, მაქვს გაორებული დამოკიდებულება. ერთი მხრივ, მიხარია, რომ დაიწყო არსებითი ბრძოლა კორუფციისაგან. თუმცა, ვუდრო ვილსონის არ იყოს, „არც ერთ დემოკრატიას არ გაუტარებია სერიოზული რეფორმები“, ანუ სერიოზულ რეფორმებს სჭირდება სერიოზული ხელი, მაგრამ, მეორე მხრივ, მიჩნდება შიში იმიტომ, რომ ზუსტად ასე მოუვიდა აქამდე რამდენიმე ხელისუფლებას, რომელმაც მოინდომა იმავეს გაკეთება იმავე მოტივაციით. როდესაც ხელისუფლებიდან არ მოდის ღია ტექსტი, ჩვენ ყოველთვის ვფიქრობთ საფრთხეზე. ახლა, რაც შეეხება ეკონომიკურ გარემოს: გარკვეული ცვლილებები ეკონომიკურ გარემოშიც მოხდა, მაგრამ, სამწუხაროდ, აქაც ისევ არ ჩანს ხედვა, ანუ დაიწყო ძველი სისტემის დემონტაჟი, რომელიც მთლიანად იყო აწყობილი არაფორმალურ ეკონომიკაზე. ჩვენი ეკონომიკის 70% იყო ჩრდილში, მაგრამ ეს იყო სისტემა, რომელშიც ხალხი იყო დასაქმებული და რომელიც პრაქტიკულად გვაძლევდა იმის საშუალებას, რომ ქვეყანაში საზოგადოებას ეარსება. დაიწყო ამ სისტემის დემონტაჟი, მაგრამ მე ვერ ვხედავ, რომ ეს დემონტაჟი იყოს გათვლილი იმაზე,,

რომ არ შეიძლება კიდეც ერთი შოკური დარტყმა მიაყენო საზოგადოებას. მე მგონი, ამ შოკებს ჩვენ უკვე ვეღარ გავუძლებთ. მე აქაც ვხედავ საშიშროებას, რომ არ არის ხედავ იმისა, როგორ მოხდეს არაფორმალურ ეკონომიკაში გადადინებული ბიზნესის გადმოყვანა ფორმალურ ეკონომიკაში ისე, რომ არ გამოვიწვიოთ ასეთი მკვეთრი რყევები. არადა, ქვეყანაში დაიწყო კაპიტალის გადანაწილების პროცესი. შევარდნაძის ეპოქაში თითქმის დასრულდა გადანაწილება და უკვე ჩამოყალიბებული იყო პირველადი კაპიტალი. ახლა ეს პროცესი თავიდან იწყება. მე მემინია, რომ აქაც არ ან ვერ იქნება დაცული სოციალური სამართლიანობა და მივიღებთ ძალიან დიდ რყევებს. სწორედ გამიგეთ, მე, ერთი მხრივ, თანახმა ვარ კორუფციასთან ბრძოლის, მაგრამ თუ არ იქნება კარგად გააზრებული ხედავ იმისა, სადამდე უნდა წავიდეს ეს პროცესი და რამდენად უნდა დაარტყას ამ პროცესმა ბიზნესს, მე ისევ ვხედავ საფრთხეს ამ ყველაფერში. სოციალური გარემოც ასევე მკვეთრ ცვლილებებს განიცდის, მაგრამ აქაც გარკვეული კონტურები ჩამოყალიბდა და, არსებითად, არ ვიცი, ჯერჯერობით რა ხდება. წინასაარჩევნო სოციალური დაპირებებიდან მე მაინცდამაინც განხორციელებულს ვერაფერს ვხედავ. პრობლემას ვხედავ არა იმაში, რომ მაინცდამაინც ეს უნდა განხორციელდეს, არამედ იმაში, რომ ამ დაპირებების განხორციელება შეიძლე-

ბა შეუძლებელი აღმოჩნდეს ამ ხელისუფლებისათვის. არ შეიძლება, გადასახადები ქვეყანაში მოხსნა (რა დაპირებებზეც იყო ლაპარაკი) და ამასთან მკვეთრად გაზარდო სოციალური დახმარებები, ანუ ერთსა და იმავე დროს იყო მკვეთრად შემარჯვენე და მკვეთრად შემარცხენე. ახლა რაც შეეხება აქტორებს. მკვეთრი ცვლილებები მოხდა საზოგადოებაში მონაწილეთა თვალსაზრისითაც. პირველ რიგში მინდა შევეხო მედიას. არ მინდა, ეს სიტყვა ვინმემ, მაგრამ ვხედავ გარკვეული ცენზურის ნიშნებს მედიაში. მედია გახდა გაცილებით წყნარი და ნაკლებ აგრესიული, ვიდრე ის იყო, თუნდაც, შევარდნაძის პერიოდში. სამოქალაქო საზოგადოებაში ახალი აქტორები შემოვიდნენ, ამ რეკოლუციამ შემოიყვანა სრულიად ახალი აქტორები, რომელთაც გაუჩნდათ საკმაოდ სერიოზული საკუთრების გრძობა რეკოლუციის მიმართ. მე არ ვიტყვი, რომ აქ გარკვეულ საფრთხესთან გვაქვს საქმე, მაგრამ ალბათ გარკვეული შეგუება და ადაპტაციის პროცესი უნდა წავიდეს ამ ახალ აქტორებთან მიმართებაში. და ძალიან მოკლედ საზოგადოებაზე: საზოგადოება დღეს ისევ გაყოფილია ორად. ის, ვისაც შეეხო დღევანდელი ხელისუფლება, და ის, ვისაც ჯერ არ შეეხება დღევანდელი ხელისუფლება, ანუ საზოგადოება, რომელსაც აქვს მეტ-ნაკლებად ამ ხელისუფლების იმედი და საზოგადოება, რომელიც პესიმისტურად არის განწყობილი.

ეკა დათუაშვილი – დავიწყებ იმით, რაზეც ბოლოს ვაჟა ლაპარაკობდა – გარემოს თაობაზე. იგი ძალიან ცვალებადია და არ არის ფორმირებული. დღეს, ჩემი აზრით, ყველა საკითხისადმი ჩვენი მიდგომა ასეთი უნდა იყოს: ამ მიმდინარე სიტუაციაში, ასეთ ცვალებად გარემოში რა ვაკეთოთ. აი, აქეთ უნდა წავიყვანოთ მთელი ეს ჩვენი დისკუსია. გარემოს ფორმირება რომ ანლა მიმდინარეობს, მართალია, გაურკვეველ სიტუაციაში გვაგდებს, მაგრამ, ჩემი აზრით, გვექმნის მთელ რიგ კარგ შესაძლებლობებსაც. ფორმირების პროცესში ჩარევით შესაძლოა მივიღოთ ჩვენთვის უფრო სასურველი ფორმა. საამისოდ საკმაოდ დიდი შესაძლებლობებია, თუნდაც ჩვენი სექტორიდან გადასული ხალხი, რომელთანაც ჯერ ამ ეტაპზე შენარჩუნებული გვაქვს ურთიერთობები. ანდაც ის, რომ პოლიტიკა ბევრ სფეროში არ არის ჩამოყალიბებული და ჩამოყალიბების პროცესშია, იძლევა ეფექტური ჩართვის საშუალებებს. ამ მიმართულებით უნდა მოვიფიქროთ, რა ნაბიჯები გადავდგათ, რომ ამ ფორმირების პროცესში მყოფ გარემოში ჩვენთვის სასურველ შედეგს მივაღწიოთ. გარდა ამისა, მინდა ორ საკითხს შევეხო, რომელიც ძალზე მნიშვნელოვანია. ჯერ ერთი, ეს არის საზოგადოების დამოკიდებულება არასამთავრობო სექტორის მიმართ, რომელზეც თითქმის ყველა გამომსვლელმა თავისი მოსაზრება გამოთქვა. მე ვერ ვიტყვი, რომ საზოგადოებამ

უკეთ გაიგო, რა არის არასამთავრობო სექტორი. მაინც მთელმა ამ პროცესებმა იქამდე მიგვიყვანა, რომ ის განწყობები, რაც აქამდე არსებობდა, შეიცვალა, მაგრამ ინფორმირების და გაცნობიერების მხრივ დიდ ცვლილებებს ვერ ვხედავ. ვფიქრობ, იმისათვის, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებმა უფრო მყარი საძირკვლები შეიქმნან, მათი საქმიანობა გარკვეულ საზოგადოებრივ ფენებს უნდა ეყრდნობოდეს. ამ მხრივ ძალიან დიდი სამუშაოა სექტორში და ვიფიქროთ, რა უნდა გაკეთდეს ამ საფუძვლების მოსამზადებლად. და მეორე მტკივნეული საკითხი, ესაა ადგიანების გადასვლა არასამთავრობო სექტორიდან და ამ მხრივ სექტორის დასუსტება. აქედან დასკვნა: დადგას ის დრო არასამთავრობო სექტორისთვის, როდესაც ძალიან დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოთ ჩვენი ორგანიზაციების ინსტიტუციონალიზაციის საკითხს. თვითონ კადრების გადასვლა არ არის ტრაგიკული მოვლენა, მთავარია, რომ ამან არასამთავრობო ორგანიზაციებს არ შეუქმნას დაბრკოლება შემდგომი ფუნქციონირებისთვის. უნდა დავეგეგმოთ იმისთანა აქტივობები, რომ არასამთავრობო სექტორებმა მიაღწიონ განვითარების იმ დონეს, როდესაც ისინი ფუნქციონირებენ არა ერთ ადგილზე დამოკიდებულებით, არამედ როგორც ინსტიტუტები. დაგეგმვის პროცესი უნდა ეხებოდეს არა მარტო იმას, რა პოლიტიკას შევიმუშავებთ და რა მიდგომები გვქვნიება,

არამედ თვითონ სექტორის შიგნით გაძლიერების საკითხებსაც.

მიხეილ მირზიაშვილი – რეპლიკის სახით მიწოდდა მეთქვა კადრების გადაღინებაზე. მე სხვადასხვა შეფასებები მოვისმინე, კარგია ეს თუ ცუდი. მაგრამ უნდა ვიმსჯელოთ იმ კონტექსტში, არის თუ არა ეს მესამე სექტორის თანამშრომლობა სახელმწიფო სექტორთან. მე ვთქვი, რომ ეს არ არის თანამშრომლობა, ანუ ეს ერთმნიშვნელოვნად თანამშრომლობა ან თანამშრომლობის გარანტია არ არის. ახლა რაც შეეხება საზოგადოების დამოკიდებულებას ენჯოებისადმი. რადიო „მწვანე ტალღაში“ ვიყავით მე და სოზარ სუბარი პირდაპირ ეთერში, აი, დემონსტრაციები რომ დაშალეს, დაშლის მეთოდებს ვაკრიტიკებდით. მსმენელისაგან იყო ძალიან დამახასიათებელი ზარი – ძლივს მოიბრუნა საზოგადოებამ გული თქვენსკენო (იგულისხმება თავისუფლების ინსტიტუტი ანუ ზოგადად არასამთავრობოები) და ახლა ქურდებს იცავთ. ეს ძალიან სახასიათო დამოკიდებულებაა. ჯერ ერთი, გვიჩვენებს, რომ მართლა მოიბრუნა ენჯოებისაკენ ხალხმა გული იმიტომ, რომ ამ რევოლუციაში ვიყავით ჩართული, მაგრამ მეორეს მხრივ, დამახასიათებელია, რომ ალბათ, როდესაც საუბარია იმაზე, რომ ჩვენ შეიძლება მოველოდეთ საზოგადოებისგან მხარდაჭერას ანუ პოპულარულები ვიყოთ, მეეჭვება რომ ეს სწორი მოლოდინი იყოს. მაგალითად,

უფლებადაცვითი ორგანიზაციები იცავენ უმცირესობების უფლებებს. ეს უმცირესობები იმიტომ არიან უმცირესობები, რომ მათი იდეები, ქცევა, ცხოვრების წესი არის არაპოპულარული, ანუ უმცირესობაში არიან და მათი დამცველი ორგანიზაციები, ბუნებრივია, ვერ იქნებიან პოპულარულნი. იმის იმედი არ უნდა ჰქონდეთ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, რომ პოპულარულობის, ხალხის მხარდაჭერის თვასწარისით შეიძლება გავლენა იქონიონ ხელისუფლებაზე, ანუ აჩვენონ ცნობილი ფრაზა „ამდენი ხალხი“. მე მეშინია რომ სექტორი ამ ეტაპზე კიდევ ერთ იარაღს დაკარგავს. ესაა დასავლეთში ან უცხოეთში „ჩამშვება“. დღეს დასავლეთი ძალიან კარგად არის განწყობილი ხელისუფლებისადმი და მათი მხრიდან კიდევ ერთხელ დგას მოთხოვნა იმისა რომ აქ იყოს ჯერ წესრიგი და მერე დემოკრატია. სამწუხაროდ, მე ასე მეჩვენება. როდესაც ვაჟა ლაპარაკობდა ვერტიკალის გაძლიერებაზე, ძალიან მენიშნა ეს. მართლაც ვერტიკალის გაძლიერება ხდება და ეს ხდება ხელისუფლების დაბალანსების საზიანოდ. არასამთავრობო ორგანიზაციებიც ასეთ დაუბალანსებლად მიმანია. და კიდევ, დღევანდელი ხელისუფლების რიტორიკა და საქმიანობა ძალიან მაგონებს არაკეთილსინდისიერ სვლას – როდესაც ამბობ, რომ ამ ბოთლში არის მინერალური წყალი, არადა, უბრალო წყალია. ძალიან ხშირად ჩვენი ხელისუფლების რიტორიკა

არის კარგი, მაგრამ, აი, საკონსტიტუციო ცვლილებები იყო საწინააღმდეგოს მაგალითი.

დავით დარჩიაშვილი – რაც ითქვა რეგიონებში არასამთავრობო სექტორის დიდ როლზე, მე მგონი, კიდევ ერთხელ აჩვენებს, რომ რეგიონებში და თბილისში მიმდინარე პროცესები დროშია აცდენილი ერთმანეთს. თბილისში უკვე გამოიყვეთა ის, რომ არასამთავრობო სექტორის იგნორირება ხდება, რეგიონში ხელისუფლების წარმომადგენლებს ეს ჯერ კიდევ არ აქვთ კარგად წარმოდგენილი და არასამთავრობო სექტორი ასოცირებული აქვთ ხელისუფლებასთან და ამიტომ რაღაცნაირად პატივს სცემენ. მაგრამ ელოდეთ, რომ იქაც შეიძლება პროცესი სხვა მხრივ წავიდეს. რაც შეეხება იმას, რომ საზოგადოება, ასეულათასობით ადამიანი არ არის სამოქალაქო ღირებულებებით გაჯღენილი და სხვა ღირებულებებით მოდიოდნენ რევოლუციაში, აი, ეს არის სამუშაო ფრონტი არასამთავრობო სექტორისათვის, მიუხედავად იმისა, ხელისუფლებას გახსნილი ექნება ჩვენთან საურთიერთოდ კარები თუ დახურული. ჩვენი რეალური ფრონტი არის ის რიგითი მოქალაქე, რომელიც ოცნებობდა არა ლიბერალურ ღირებულებებზე, როდესაც ქუჩაში გადიოდა, არამედ ახალ სტალინზე და დღემდე ოცნებობს, რომ პატარა სტალინი მოვიდეს. რაც შეეხება ხელისუფალს, გუშინ-

დელმა რეპლიკამ კონტიტუციაზე აჩვენა დამოკიდებულება არამართო კანონის უზენაესობის იდეისადმი, არამედ სამოქალაქო სექტორისადმიც – მეცნიერის ყველა რჩევა ჩემმა მტერმა გაითვალისწინაო. ასეთქვა სიტყვა-სიტყვით პრეზიდენტმა. მეც მგონია, რომ უცხოელი დონორები ძალიან დიდხანს იქნებიან იმ ინერციის ქვეშ, რომ ახალი ხელისუფლება მოვიდა და მხარი უნდა დაუჭირონ. აქედან გამომდინარე, ჩვენი ურთიერთობა დონორებთანაც საკმაოდ ნელთბილი და არც თუ ეფექტური იქნება.

მაკა ჯახუა – ყველას ნათქვამზე შეხმინებასავით გამომივა ჩემი ნათქვამი. ზოგადად იგრძნობა, რომ ძალიან გავლენის ქვეშ ვართ. ჩვენს ფრაგმენტშიც არის იგივე სიტყვები, რასაც ამბობენ ხელისუფლების წარმომადგენლები, რომ ხალხმა დაიცვა თავისი ღირსება და არც ერთი შუშა არ ჩაიმტვრა და რომ სამოქალაქო საზოგადოება შედგა და ა.შ.. მე ვეთანხმები ირინას, რომელმაც თქვა, რომ არაფერს ნიშნავს ის, რომ ეს ხალხი ქუჩაში გამოვიდა. ხალხი გამოვიდა არსებული ხელისუფალის წინააღმდეგ. სამოქალაქო საზოგადოება მაშინ იქნება შექმნილი, თუ ამდენივე ხალხი გამოვა რელიგიური უმცირესობის დაჩაგვრის შემთხვევაში. ძალზე ბევრი რამ არის საკეთებელი იმისთვის, რათა თქვა, რომ სამოქალაქო საზოგადოება შედგა. არ ვიცი, მეთანხმებით თუ არა,

მაგრამ ან შედგა და ან არა. იქნებ ჩვენ გვაქვს ძალზე დიდი წარმოდგენა ჩვენს თავზე და არასამთავრობო სექტორზე?

რამაზ აფციაური – მინდა ვთქვა, რომ საჩქაროდ არის შესამუშავებელი ჩვენი სტრატეგია. ხელისუფლებასთან თანამშრომლობაში ცალკეული მაგალითები გვაქვს. გადადინებაზე აბსოლუტურად ვეთანხმები ეკას: ერთი ადამიანის წასვლით სექტორს არ უნდა აკლდებოდეს არაფერი. ჩვენი გარემოს დაცვის მინისტრი არის ამის ძალიან კარგი მაგალითი. იგი არასამთავრობო სექტორიდან წავიდა, იყო ფონდ *კონსტანტას* დირექტორი, მაგრამ იმდენად კარგად არის ეს ორგანიზაცია ინსტიტუციონალურად განვითარებული, რომ თამუნა ლებანიძის წასვლით იმ ორგანიზაციას არაფერი მოაკლდა. ვაჟა დამეთახმება, რომ რამდენიმე ადამიანი უკვე აღმოვჩნდით სახელმწიფო საწარმოების სამეთვალყურეო საბჭოებში, იმავე საქართველოს რკინიგზაში, სადაც დაახლოებით ერთნაირ პროცესებს აქვს ადგილი და რაც ჩვენ მაინცდამაინც დიდად დემოკრატიულად არ გვეჩვენება. მე ამას მაგალითისთვის ვამბობ, რადგან შეიძლება სხვა სფეროებშიც იყოს ასე. მოთათბირება და საერთო აზრის გაზიარება არ გვაწყენდა საერთო სტრატეგიის შესამუშავებლად. ჩვენს შემთხვევაში მაინცდამაინც დემოკრატიულად, ღიად და ტენდერით კი არა, წარმოდგენილი კანდი-

დატის საშუალებაც არ მოგვეცა. არ ჩანს, რომ ხელისუფლება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში იჩენს სურვილს, რომ რაღაცა მოხდეს განსხვავებულად წინა ხელისუფლებისაგან. წინა ხელისუფლების დროსაც ასე იქმნებოდა და ეს უფრო უარესია, როდესაც შენ ქმნი რაღაცას, დემოკრატიული სახე აქვს ამას და ამბობ, რომ ყველა სექტორის წარმომადგენელია, მათ შორის არასამთავრობო სექტორისა, და ბოლოს, ვისაც გინდა, იმას ნიშნავ. და კიდევ, მე მაინცდამაინც არ შემიმჩნევია ხელისუფლების სერიოზული კრიტიკა, თუნდაც არასამთავრობო სექტორის მხრიდან, თუნდაც მედიის მხრიდან. თუმცა იმაში, რომ ხდება თავისუფალი მედიის შევიწროება, არაფრით არ გეთანხმებით. ამასთან დასავლური პრესა უკვე საკმაოდ კრიტიკულია, მიუხედავად იმისა, რომ სულ სხვა პრესა იყო რევოლუციის დროს, იყო ძალიან იმედიანი და ძალიან შთამბეჭდავი, და დიდი მოლოდინებით აღსავსე.

ირინა ცინცაძე – მე მინდა გავიხსენო რევოლუციის შემდეგ ჩემი პირველი შეხვედრა მსოფლიო ბანკის წარმომადგენლებთან და ის საცოდაობა, რაც იქ ტრიალებდა. ვიყავით ხუთიოდე ორგანიზაციის წარმომადგენლები და საუბარი მიდიოდა იმაზე, რომ ყველაფერი არ მიდის ისე კარგად, როგორც საჭიროა, მაგრამ აღიარება, რომ ხელისუფლება ცუდია, არ იყო. არ იყო ის უნი-

სონი, რომელიც ჟღერდა 23 ნოემბრამდე: აი, სამაგელი შევარდნაძე, ოხერი მინისტრები, რასაც 10 წლის განმავლობაში ვიმეორებდით, როცა სისტემა რჩებოდა იგივე. პრობლემა ახლა, ჩემი აზრით, კიდე უფრო მეტად გართულდა. მე რატომღაც მაქვს ისეთი განცდა, რომ ამ ხელისუფლებამ პრინციპში მართვა არ იცის, მას აქვს მართვის კონკრეტული მაგალითები, რომელსაც ცდილობს, რომ არ მიბადოს. ესაა ის გუნდი, რომელმაც მართვა ისწავლა სრულიად კონკრეტული ადამიანის ხელში, რომლის მართვის მექანიზმი იყო ასეთი; მათ სახელმწიფოს მართვა/მენეჯმენტი არ იციან, მათ იციან ცუდი მაგალითი, რომელსაც არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მიბადონ: არ შეიძლება იყო ნელი, ამიტომ გადაწყვეტილებები სასწრაფოდ უნდა მიიღო; ყველა ლაპარაკობდა იმაზე, რომ გარე მოვაჭრეები ეს არის ცუდი და დიდუბის გამგებელმა სწორედ ამიტომ სასწრაფოდ მოაშთო ის ადამიანები ქუჩებიდან; ამბობდნენ, რომ ადგლობრივი თვითმართველობის კანონი არის ცუდი, ამიტომ სასწრაფოდ უნდა გამოვცვალოთ იგი; ამბობდნენ, რომ შევარდნაძემ კონსტიტუცია თვითონ მოირგო და როგორი ცუდია ეს კონსტიტუცია, ამიტომ სასწრაფოდ უნდა გამოვცვალოთ კონსტიტუცია. სინამდვილეში, ყველაფერი ხდება ისევე ისე, როგორც ხდებოდა, ოღონდ დაჩქარებულად. გამომდინარე იქიდან, რომ მიჩვეულები ვართ ისევ ძველი მმართველობის

სტილს, ანუ ერთი კვირის შემდეგ რომ მიგვეცა მთავრობის სისულელეზე რეაქცია, ეს რეაქცია მაინც იქნებოდა. აქ ასეთ ცვალებად გარემოში ვერაფერს ვერ ასწრებ, ვეჭვობ, რომ ესეც მეთოდია, რომელსაც მშვენივრად იყენებენ. კიდეც არის ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი მომენტი, რაც ჩემზე საშინლად მოქმედებს. უამრავი რამ ხდება და აღარ იცი, რომელ ერთზე იქონიო რეაქცია. შენი ძალები იქსაქსება. გადასარევი მაგალითი იყო, მე თუ მკითხავთ, იმდღევანდელი *მერიოტის* შეხვედრა, აქეთ ადგილობრივ თვითმართველობაზე ვშფოთავდით, იქით კონსტიტუციაზე და ქუჩის გადაღმა ყველაფერი ისევე იყო მიდიოდა. ამაზე შევარდნაძე რადიონტერვიუში მაინც გამოვიდოდა ორშაბათს, რაღაც რეაქცია ექნებოდა. ესენი კიდეც საერთოდ ყურს არ იბერტყავენ. მე მაინც მინდა დავუბრუნდე იმ საფრთხეს, თუ რამდენად საშიშნი არიან ახლები მთავრობაში შევარდნაძესთან შედარებით. ისინი გადასარევად გიცნობენ იმიტომ, რომ შენგან წამოვიდნენ, ჰოდა, თავისი სწრაფი რეაქციით ასწრებენ შენ რეაქციას. კიდეც ერთი, რაც მეთოდებზე მინდოდა მეთქვა და ორმაგ სტანდარტებზე, რომელიც ჩვენშიც არსებობს. ის, რაც ხდება მედიასთან დაკავშირებით, ლოსაბერიძემ რევოლუციის წინ იწინასწარმეტყველა. მან თქვა ჩემთვის ძალიან ცუდი რამ: დავილუპეთ, რადგან ესენი რომ გადავარდებიან, ჩვენც ზედ წაგვიყოლებენ, ჩვენ ხომ მათთან ვართ ასოცი-

რებულებიო. იმ 80000 კაცს, რომელზეც კლასარაკობდით და რომელმაც გამარჯვების ერთადერთი მექანიზმი იცის, ამათ თუ გადაადგდნენ, ჩვენც გავასწენდებით, თუნდაც იმიტომ, რომ ჩვენც იქ ვიდექით მაშინ.

გია ნოღია – გაურკვეველი არის ის, თუ როგორ ჩამოყალიბდება ამ მთავრობის კურსი. ეს ერთი გაურკვეველობაა და მეორე უფრო მნიშვნელოვანი გაურკვეველობაა ჩვენი დამოკიდებულება ამის მიმართ. ეს გაურკვეველობა, ერთი მხრივ, არის ემოციური: უნდა მოგვწონდეს ეს მთავრობა თუ არ უნდა მოგვწონდეს, ეს არ ვიცით კარგად, და შესაბამისად პრაგმატული: ანუ რა უნდა გავაკეთოთ შესაბამისად. ეს გაურკვეველობა არსებობს. ანლა შეცდები ვთქვა, რა არის გარკვეული ჩემთვის. გამოიკვეთა გარკვეული ტენდენცია, რომ ეს მთავრობაც, ისევე როგორც წინა მთავრობები, გარკვეულ შეკვეთას პასუხობს. ის შეკვეთები, რომლებიც იყო, სანამ ეს მთავრობა მოვიდოდა და რამაც მოიყვანა ეს მთავრობა იყო ორი: ერთი, ეს იყო კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა და მეორე – დემოკრატია. ჩვენც, როგორც სექტორი, რაღაცნაირად წარმოვადგენდით ამ ორივე დაკვეთას. ფორმულირება ამ დაკვეთებისა გარკვეულად ჩვენი მეშვეობითაც ხდებოდა, მაგრამ საქმე ისაა, რომ ამ ორ დაკვეთას შორის არის გარკვეული წინააღმდეგობა, რაც გამოჩნდა მას შემდეგ, რაც ერთ-ერთი მათგანის შესრულება და-

იწყო. კორუფცია, ჩემი აზრით, გარკვეულად შემაცდენელი სიტყვაა, მიუხედავად იმისა, რომ ანტიკორუფციულ ჯგუფში ვიყავი და მისი ინიციატორის გვერდით ვიჯარ. შემაცდენელი იყო საუბარი საერთოდ კორუფციაზე, როგორც ძირითად პრობლემაზე. ჩემი აზრით, კორუფცია, ეს იყო ზედა შრე, რომელიც ფარავდა სახელწიფოს სისუსტეს, სახელწიფოს არაეფექტურობას, არშემდგარ სახელწიფოს და ა.შ., რაზეც ჩვენ ესაუბრობდით და საქართველოს საერთაშორისო იმიჯშიც სწორედ ეს არაშემდგარობა იყო ძირითადი პრობლემა. ამდენად, ძალიან ძნელია წარმოდგინო ხელისუფლება, რომელიც ორივე ამ დაკვეთას ასრულებს. მოკლედ, ამ კორუფციასთან ბრძოლა, სინამდვილეში, არის სახელმწიფოს გაძლიერება, სახელწიფოს ეფექტურობის გაზრდა. რაც გამოჩნდა საკმაოდ მკაფიოდ, არის ის, რომ ამ ორი დაკვეთიდან პრიორიტეტად ახალმა ხელისუფლებამ აირჩია სწორედ პირველი. მისთვის კორუფციასთან ბრძოლა არის სახელმწიფოს, როგორც ვერტიკალის, გაძლიერება. ასე არის გაგებული და როგორც ჩანს ასე გაგრძელდება. პოსტსაბჭოთა გარემოში ეს სახელმწიფოს გაძლიერება, ჩვეულებრივ, ავტორიტარულ საფრთხეს შეიცავს იმიტომ, რომ დემოკრატიული თავისუფლებები და ლიბერალური თავისუფლებები ჩვენში ემყარება არა სამოქალაქო საზოგადოების სიძლიერეს, არამედ სწორედ სახელმწიფოს სისუს-

ტეს. სამოქალაქო საზოგადოება იმიტომ არის ძლიერი, რომ სახელმწიფოა სუსტი. რაღაც გარკვეული ეს შეფარდება არსებობდა, ამიტომ სახელმწიფოს გაძლიერება ობიექტურად შეიცავდა სამოქალაქო საზოგადოების პოზიციის შესუსტების საფრთხეს. ჩვენ რომ ისინი აღარ გვისმენენ და ყურადღებას აღარ გვაქცივენ, ხდება იმიტომ, რომ თავს თვლიან საკმარისად ძლიერებად და შეუძლიათ ყურადღება არ მოგვაქციონ. აქვთ ლეგიტიმურობაც და არ ეშინიათ. როცა სახელმწიფო სუსტია და ყველაფრის ეშინია, იძულებულია გაგვიწიოს ანგარიში. რუსეთის მაგალითი ალბათ საუკეთესოა ამ თვალსაზრისით, სადაც სწორედ დღევანდელი ხელისუფლება პირველისგან განსხვავდებოდა იმით, რომ ელცინის დროს მთავარი პრობლემა იყო სუსტი სახელმწიფო და ერთიანი პოლიტიკის არქონა და ვერაფერს ვერ ახორციელებდა. პუტინი მოვიდა სწორედ იმ ტალღაზე, რომ უნდა გაეძლიერებინა სახელმწიფო. ამ სახელმწიფოს გაძლიერებამ გამოიწვია დემოკრატიული თავისუფლებების შესუსტებაც. ჩვენთანაც უკვე გამოიკვეთა, რომ სახელმწიფოს გაძლიერებასთან ერთად ხდება პარლამენტარიზმის შესუსტება. ეს ცალსახაა და აქ დავა არ შეიძლება. მედიის შესუსტებაზე მიმდინარეობს დავა, მათ შორის ამ დარბაზშიც და, მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ჯერ არაფერი არ უქნია ისეთი, რომ თითი დაადო, ობიექტური ტენდენცია

ამ შეზღუდვისა არის. ჯერ არაფერი გაკეთებულა ისეთი, რომ თქვა – სამოქალაქო საზოგადოებას ზღუდავს ვიღაცა, მაგრამ ჩვენი პოზიცია, რომ რაღაცნაირად შესუსტდა, ამასაც ვაფიქსირებთ. მე, უბრალოდ, შეჯამება მინდოდა იმისა, რომ ეს მართლაც ასეა. მეორე თავისთავად ძალზე მნიშვნელოვანი საკითხია ჩვენი ადგილი ამ სამკუთხედში: ხელისუფლება, ხალხი და ჩვენ. აქ სამართლიანად ითქვა, რომ ამ ვითარებაში, ერთი მხრივ, ჩვენი პოპულარობა გაიზარდა იმიტომ, რომ ჩვენ ამ პოპულარული, ძლევაძილილი ოპოზიციის მოკავშირეებად და აქტიურ წევრებად გაგვიზარეს, მაგრამ, მეორე მხრივ, თუ ესენი პოპულარობას დაკარგავენ, შეიძლება მერე ჩვენც დაგვარგოთ პოპულარობა. დაუბრუნდები გაურკვევლობის თემას. რა თქმა უნდა, გაურკვეველია, რამდენად შორს შეიძლება წავიდეს ეს ავტორიტარული საფრთხეები ხელისუფლების მხრიდან ანუ სამოქალაქო თავისუფლებების შესუსტების საფრთხეები – ეს გაურკვეველია არა იმიტომ, რომ ჩვენ არ ვიცით, სააკაშვილი რას ფიქრობს, არამედ იმიტომ, რომ ეს თვითონ მანაც არ იცის. ამ გაურკვევლობის ნაწილი ვართ ჩვენც ანუ რამდენადაც ჩვენ პასუხისმგებლები ვიქნებით ანუ საშუალებას მივცემთ, მით უფრო მეტი იქნება ეს საფრთხე. ჩვენ რაღაცნაირად უნდა დავაფიქსიროთ ის, რომ თავლობის თვე დამთავრდა ქართულ ლიბერალურ დემოკრატიულ საზოგადოებრიობასა

და ხელისუფლებას შორის, და ეს თავლობის თვე დამთავრდა არამართო ჩვენს სამოქალაქო საზოგადოებასა და მთავრობას შორის, არამედ საერთაშორისო თანამეგობრობასა და მთავრობას შორისაც. გუშინ შეხვედრა გვექონდა შვიმერთან და იმ შეხვედრაში ჩანდა, რომ შვიმერი უფრო კრიტიკულად იყო განწყობილი ჩვენი ხელისუფლებისადმი, ვიდრე ჩვენ. ასე რომ, ის პუბლიკაციებიც საკმარისად კრიტიკული თუ ჯერ არ არის, უფრო კრიტიკული გახდება დასავლეთშიც. დონორები, როგორც ყოველთვის, მოუქნელები არიან და ნელა იცვლიან პოლიტიკას, მაგრამ, საბოლოო ჯამში, ეს მათზეც გავცელდება. ჩვენ რამენაირად უნდა დავაფიქსიროთ, რომ უნდა ვითანამშრომლოთ, როგორც წინა ხელისუფლებასთან ვთანამშრომლობდით (თუ არ ჩავთვლით საბოლოო თვეებს). მაგრამ იმ მეთოდებიდან, რასაც ვიყენებდით ადრე, ალბათ კვლავ უნდა იქნას გამოყენებული აპელაცია დასავლეთთან და ჩვენი პოზიციების დაფიქსირება მთავრობასთან.

ნიკო ორველაშვილი – პოლონეთში ნავიციკის ოფისში გვექონდა შეხვედრა, სადაც ნავიციკი მოგვიყვა, რა ბედი ეწია მისი ოფისიდან მთავრობაში წასულ ხალხს, როცა ისინი უკან დაუბრუნდნენ. წელიწადზე მეტი დამჭირდა, რომ ხელახლა გამოემქარდაო. არადა, თადეუმ მასოვეცკის მთავრობა ნახევარზე მეტით და-

კომპლექტებული იყო პოლონეთის ჰელსინკის კავშირის კადრებით. ფორმულა, რომ ხელისუფლება რყვნის და, რაც უფრო მეტია ხელისუფლება, მით მეტად რყვნის, ყოველთვის ჭეშმარიტია. მეორე, მე მიკვირს იმათი, ვისაც ეჭვი შეაქვს იმაში, რასაც ახლა ვიტყვი, ხელისუფლება არ შეიძლება იყოს სიყვარულის ან სიძულვილის ობიექტი; ხელისუფლებას აქვს მისი კონკრეტული ფუნქცია და იმის მიხედვით უნდა განვსაჯოთ, კარგად ასრულებს თუ ცუდად მას. არ შეიძლება ხელისუფლება ვაკრიტიკო იმიტომ, რომ იქ შევარდნაძეა ან სააკაშვილი. გვარსა და სახელს არანაირი მნიშვნელობა აქვს და ალბათ ეს თავიდან უნდა გაგვეთვალისწინებინა. ერთი სახიფათო ტენდენციაა, NGO-ების სახელით ხალხის შეყვანა იმავე სამეთვალყურეო საბჭოებში. სხვათა შორის, რამდენიმე კაცი ვახერხებდით შეგვეკავებინა ძველი მთავრობა, რომელიც ცდილობდა NGO-ს წარმომადგენლების სტატუსით შეეყარა ხალხი სამეთვალყურეოებში. კი, შეიძლება ვიღაც NGO-ს წევრი იყოს იქ, მაგრამ იყოს პროფესიონალიზმის გამო, საკონტრაქტო საფუძველზე და არა როგორც არასამთავრობო ორგანიზაციის წარმომადგენელი. თუ არა, აგერ, მადნეულის წევრები აქ ბრძანდებით, რკინიგზაში რა ხდებოდა, ვიცით. გარკვეულწილად, NGO-ც სამკაულად უნდათ გამოიყენონ. თუ გამოადგა, ხომ კარგი, თუ არ გამოადგა, იწყება აბსოლუტური იგნორირე-

ბა. ალბათ ერთ-ერთი პირველი ჩვენი ორგანიზაცია იყო, ვინც პირველივე ნაბიჯებზე გააკეთა ძალიან მკაფიო და არგუმენტირებული განცხადება, რომ ასე ალბათ არ გამოდგება. ამაზე რეაქცია როგორი იყო, თქვენ ნახეთ. ახლა რა უნდა გაკეთდეს? მე ვფიქრობ, რომ ისევ ის უნდა გაკეთდეს, რაც აქამდე კეთდებოდა. მეონი პერსონალიასაც ძალიან კარგად ვიცნობთ და იმის ილუზია არ გვაქვს, რომ ამ ხალხთან ფლირტი შეიძლება, მით უმეტეს, რომ ყველაზე მძლავრი არგუმენტი აქვთ – დღეს ისინი წარმოადგენენ ხელისუფლებას. პოზიცია ჩვენი უნდა იყოს ისეთი, როგორიც იყო: ძალიან მკაფიო, ცალსახა, არაორაზროვანი. რაზედაც ვთვლით, რომ კარგია, უნდა ვთქვათ ხმამაღლა, რომ კარგია, რაზედაც ცუდია – ცუდია. აბსოლუტურად ვიზიარებ, რომ დონორები უფრო მეტად უნდა იყვნენ გამოყენებული, მითუმეტეს, ჩვენდა სამარცხვინოდ, ისინი ჩვენზე ადრე მიხვდნენ, რა ხდება. პროგნოზირება უმაღლური საქმეა, მაგრამ გეტყვით ახლა: ბიუჯეტის პარამეტრები მე ვნახე, სავალუტო ფონდის ასე გასაიდუმლოებული ვიზიტი არ მახსენდება, ხელისუფლება იმეორებს ისევ ძველ შეცდომებს, რასაც 2002 წლის ბიუჯეტში იმეორებდა. ეს ბიუჯეტი ძალიან დამოკიდებული ხდება საერთაშორისო დახმარებებზე და მაღალი ალბათობით მოსალოდნელია, რომ საქართველოს საერთაშორისო იმიჯმა დაბლა დაიწიოს. მთავრობის ნა-

ბიჯები არ იქნება მოლოდინების აღეკვამური. დახმარებები ისევ გაჩერდება, არადა, ამ დროს ხელისუფლებას უკვე წამოკიდებული ექნება გაცილებით უფრო მაღალი ვალდებულებები, ვიდრე წინა პერიოდებში და იმედგაცრუების ტემპი იქნება გაცილებით უფრო სწრაფი, ვიდრე ამას ვინმე მოელის. მითუმეტეს, რომ ეს არანაირად მხარდაჭერილი არ არის სხვა სათანადო ნაბიჯებით. გუშინ გვიან საღამოს მე მქონდა შეხვედრა ახალგაზრდა ეკონომიკის მინისტრთან; დამრჩა ძალიან მძიმე შთაბეჭდილება. უბრალოდ, წარმოდგენა არ აქვს, რა უნდა გააკეთოს და არც ელოდება რჩევას და რომც ელოდებოდეს, არც არის მზად მისაღებად. ასეთ პირობებში სხვა გზა არაა, რაღაცნაირად უნდა გავაგებინოთ, დუმილით ვერ გავაგებინებთ და მე, მიუხედავად ჩემი დიდი პატივისცემისა, მინდა ვუთხრა მაკას: მე მეონი, საორგოფო და საკამათო იმაში, რომ მიდის პრესის მასობრივი შეზღუდვა, არ არის. ზოგი თვითშეზღუდვას, თვითშევიწროვებას ეწევა, ზოგს სხვანაირად ავიწროებენ, *რუსთავი 2* დუმს იმიტომ, რომ იქ არის უამრავი ანგარებიანი გარიგება. მოკლედ, მე მინდა შევაჯამო ღე ფაქტო, რაც ჩანს: მედია იზღუდება, სუსტდება, პარლამენტი დარჩა უფუნქციოდ. ნოტარიუსზე უფრო სუსტია, ნოტარიუსს ის მაინც შეუძლია, არ დაგიმოწმოს აქტი, როცა მიგაქვს და იმას ვერ მოხსნი. მთავრობა, პრეზიდენტი მთელ რიგ შემთხვევებში უფლება-

მოსილია, თუ პარლამენტი ცვლილებას მაინც შეჰპედებს რომელიმე კანონპროექტში, დაითხოვოს იგი. ანუ ნოტარიუსზე ქვევით დავიდა პარლამენტის სტატუსი. არასამთავრობოების გაკლენა რომ შესუსტდა, ამას აგერ ვაფიქსირებთ. ამ ყველაფრით გაძლიერდა მთავრობა (აღმასრულებელი შტო) თუ არა? მე ძალიან დიდი ეჭვი მეპარება, რომ გაძლიერდა. პირიქით, თვითონ არის ახლა ეიფორიაში. ამას ქვია რევოლუციური სიმთვრალე. მერე მოვა ალბათ „პახმელია“ და მერე მოვა „ლომეები“. არ ვაპირებ გითხრათ, ბორჯომი შევთავაზოთ-მეთქი, მარა რაღაც აბი გლუკოზა და ბროწეულის ოყენები ყოველ შემთხვევაში მზად უნდა გვქონდეს. კიდევ ერთი მინდა ვთქვა, ძალიან მუსირებს ახლა აზრი, საზოგადოებრივი ტელევიზიით. არ გვინდა OPT-დ გაქციონერონ და გაყიდონ. მითუმეტეს, რომ თუ ისევ არ უნდა აიღოს რეკლამა, თუ ბიუჯეტიდან ყოველთვიურად ოცი-ოცდაათი მილიონი უნდა მისცენ, იქნება სახელით საზოგადოებრივი, რეალურად ზაზა შენგელია; მაგას მირჩენია ბადრი ან სხვა ნებისმიერი.

დავით უსუფაშვილი – დავაფიქსირეთ ის, რომ პროცესები მიდის გაცილებით უფრო დინამიურად. ეს დინამიურობა, მაღალი ტემპი არის როგორც პიროვნულად დამახასიათებელი ცალკეული პოლიტიკური ლიდერებისთვის, ისე იმ უძრაობის ფონ-

ზე. დღეს ეს დინამიურობა მიჩნეულია კარგ მოვლენად. იყო რეპლიკა იმაზეც, რომ ეს დინამიურობა გამოწვეულია იმ ფაქტორითაც, რომ არაპოპულარული გადაწყვეტილებები და ღონისძიებები მალევე თუ არ გატარდა, სანამ პოპულარობა მაღალია მოსახლეობაში, მერე კიდევ უფრო გართულდება. ანუ ფაქტია, რომ ტემპი არის კატასტროფული. მეორე ის, რომ ხელისუფლება სტრატეგიულ ხედვებს მაინცდამაინც ვერ ამჟღავნებს ბევრი მიმართულებით, ეს ჩვენთვის მოულოდნელი არ არის, თუნდაც იმის გამო, რომ კონკრეტულად მიხეილ სააკაშვილი არანაირად არ იყო მზად დღეს ხელისუფლებას გასძღოლოდა და მის მიზნებშიც და გეგმებშიც არ შედიოდა ეს ამბავი. საპარლამენტო არჩევნებში სხვა რამე იყო დასახული მიზნად. ანუ ესეც თავის დაღს ასვამს ამ გარემოს ცვალებადობას თუ გაურკვევლობას. დაფიქსირდა ისიც, რომ არასამთავრობო სექტორს და მის ტექნოლოგიებს ახალი ხელისუფლება გაცილებით უკეთ იცნობს. მოკლედ, ყოფილი ოპოზიციური პოლიტიკური ლიდერებიც კარგად გვიცნობენ და, მითუმეტეს, კარგად გვიცნობს ის ხალხი, რომელიც სექტორიდან ხელისუფლებაში, მთავრობაში გადავიდა. თავისთავად გადასვლაში, უმრავლესობის აზრით, ცუდს ვერაფერს ვხედავთ. პირიქით, კარგია სექტორისთვისაცო იმიტომ, რომ ახალი კადრების მოზიდვის საშუალება ჩნდება. თავისთავად ეს პრობლემა არაა, მაგრამ ფაქტია,

რომ არასამთავრობო სექტორს უკეთ იცნობენ და ახლა დგება საკითხი, ეს უკეთ ცნობა გადაიზრდება იმაში, რომ ეს ურთიერთობა გაღრმავდება და, საბოლოო ჯამში, შედეგი უკეთესი იქნება, თუ პირიქით, რომ არასამთავრობო სექტორის აქტივობა როდესაც არ იქნება სასურველი, უფრო ეფექტურად დაიბლოკება. ვთქვათ, შევარდნაძე თუ მადნეულის სამეთვალყურეო საბჭოში NGO-ს არ გააკარებდა, ახალი ხელისუფლება, პირიქით, NGO-ს აკარებს. მაგრამ ერთ შემთხვევაშიც და მეორე შემთხვევაშიც რეალურად რა არის და შედეგი რა იქნება, ეს ცალსახა არ არის. გარემოსთან დაკავშირებით ყურადღება გამახვილდა ასევე საზოგადოებასთან მიმართებაზე. ერთი მხრივ, თითქოს მოვიცილეთ ეს იარაღი „მასონების“ და „იელოვლების“, მაგნე სოციალური ელემენტებისა, მაგრამ ამასობაში, თუ ჩვენ ჩვენ საქმეს ისევ კარგად არ გავაკეთებთ, ეს საფრთხე ისევ შემოტრიალდება. მოსაზრება, რომ თითქოს რეკოლუციამ არასამთავრობო ორგანიზაციები და ხალხი ერთიანობაში წარმოაჩინა და თითქოს გაირღვა კედელი, მართალი არ არის. იკვეთება ისიც, რომ თავად რეკოლუციის დროს იმ 80000 კაცში თუ იყვნენ NGO-ს ლიდერები და ხალხიც, შესაძლოა მთლად ერთი და იმავე მიზნით და ერთი და იმავე ღირებულებებისთვის არ იდგნენ იქ. ანუ, ჩვენთვის, ვთქვათ, ცუდი მთავრობის დამხობა და კორუფციასთან ბრძო-

ლა იყო ეს ამოცანა, მაგრამ დემოკრატიზაცია და ადამიანების უფლებები მასთან ერთიანობაში განიხილებოდა. შესაძლოა ეს ხალხისთვის ერთი და იგივე არ იყო, ან ასე მჭიდროდ არ უკავშირებდა ერთმანეთს. ამიტომ ეს საფრთხე რჩება, ანუ არც მაინცდამაინც ხალხთან გვაქვს უკეთესი სიტუაცია. დონორებს რაც შეეხება, მე ბატონ ნიკოს ვერ დავეთანხმები, რომ ისინი უფრო ადრე მიხვდნენ რალაცეებსო და ჩვენ გვიანო. შეიძლება ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებში ასეც იყო, მაგრამ, ვთქვათ, კონსტიტუციურ ცვლილებებთან დაკავშირებულ საკითხებზე რამდენიმე ქვეყნის და რამდენიმე საერთაშორისო ორგანიზაციის წარმომადგენლებისგან მე პირადად საუბარში მოვისმინე ასეთი რამ, რომ ხელისუფლებას არ გვინდა პრობლემები შევუქმნათო. არასამთავრობო სექტორის აქტივობა, გამოსატული თუნდაც მერიოტში, შეიძლება სრულიად უშედეგო შეხვედრაში, თუ უწინ აღიქმებოდა რაღაც ნორმალურ მოვლენად, იმ ღონისძიებების ჩატარების თაობაზე მთელ რიგ საერთაშორისო ორგანიზაციებში იყო განწყობა, ხელისუფლებას ვენდობით და იქნებ არ ღირს მათთვის პრობლემების შექმნაო. ამ თვითგამორკვევის პროცესის, თუ პოსტრევოლუციის ეპოქის თაფლობის თვის, დასასრული სახეზეა. მნიშვნელოვანია, რომ რაღაც გარკვეული შემოფოტებისა თუ მეტი დაკვირვების სურვილისა ხელისუფლე-

ბის ჭეშმარიტ არსზე და მის მიზნებზე ჩნდება საზოგადოებაში. პარტიებში რევანშისტული განწყობაა და შეიძლება ზოგ არასამთავრობო ორგანიზაციაშიც ასეა. მაგრამ არის ხალხი, რომელსაც სარევანშო არაფერი აქვს, პირიქით, ასე ვთქვათ, ერთიანობაში აღვიქვამდით ჩვენს თავს, როგორც ძველ რეჟიმთან ურთიერთობაში, ისე ახალ ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში. აი, ამ წრეებში იკვეთება შემოფოტების მდგომარეობა და სწორედ ეს განაპირობებს იმ მეორე გაურკვევლობას, რასაც ბატონი გია ბრძანებდა. ახლა გთავაზობთ გადავიდეთ უკვე ამ კონკრეტულ საკითხებზე. სამი ძირითადი თემა არის შემოთავაზებული: რა შესაძლებლობებს ვხდევთ ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში, დონორებთან ურთიერთობაში, ხალხთან ურთიერთობაში. დონორებთან ურთიერთობაში სიტუაცია ასეა წარმოდგენილი: დონორები უწინ იძულებულნი იყვნენ, ბევრი თავიანთი ქმედება განეხორციელებინათ ჩვენი მეშვეობით იმიტომ, რომ მთავრობაში სათანადო პარტნიორს ვერ ხედავდნენ. დღეს, როგორც მინიმუმ, ის მინისტრები, ბატონი ნიკო ვისზეც ბრძანებდა და ხალხი, ვინც ხელისუფლებაშია, დონორებთან ურთიერთობას შეძლებენ. მათ იციან, რა ენაზე ესაუბრონ და როგორ წარმოაჩინონ პროექტი, იდეა და ა.შ. ჩვენი მიმართება როგორი უნდა იყოს? განვიხილავთ ახლა ჩვენ თავს მთავრობის კონკურენტად დონორებ-

თან მიმართებაში? რა და როგორ წარმოგვიდგენია ჩვენი შესაძლებლობები? ასევე საფიქრებელია მოსახლეობაში იმ ღირებულებების და იმ სამოქალაქო საზოგადოების ფორმირების პროცესის გაგრძელება ისე, რომ მეტისმეტი ნიჰილიზმის წარმოშობას არ შევუწყოთ ხელი. ყველას გავფიქრებს ერთი საფრთხე, ზოგადად, რომ ამათაც თუ არ გამოართლეს, ხალხს თუ კიდევ ერთხელ იმედი გაუცრუვდა, მაშინ ... ჩვენი აქტიუობა მოსახლეობასთან ურთიერთობაში როგორ შეიძლება იყოს უკეთ გააზრებული, რომ იმ სიტუაციაში, როდესაც ხალხმა პრობლემის მოგვარების ერთადერთი ფორმა დაინახა, სხვა ალტერნატიული გზებიც გამოჩნდეს ხალხისთვის ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში.

დავით დარჩიაშვილი – მე მგონი, ეს დინამიურობა აშკარად არაა ჯანსაღი. აქ ითქვა, რომ რაღაც სტრატეგიის ნაკლებობა შიშებს მოიცავს, აბა, ჩქარა თუ არ ვიზამთ, რაღაცა დაგვიანდება. ჩვენ რომ ამას ავყვეთ, ეს ჩვენი კონტრდინამიურობა ასევე არაა ჯანსაღი იქნება იმიტომ, რომ არ შეიძლება არაა ჯანსაღი დინამიურობას აჰყვე ტემპებში და ჯანსაღი გამოვივადეს. მე მგონი, უნდა დავწყნარდეთ. ბოლო ბოლო, სად წავლენ და სად გაიქცევიან? ჩვენ ჩვენი საქმე გავქვს და ნელა მივყავით, რადგან არაფერი სტრატეგიული დარღვევა არავითარ სფეროში

უახლოეს დროში მოსალოდნელი არ არის. კერძოდ, რაზე შეიძლება ფოკუსირება დონორებთან და მთავრობასთან ურთიერთობისას? თუ რაღაც რეფორმა რატომღაც სწორად წავიდა, კი, ბატონო, მივესალმით, მაგრამ პროცედურა აშკარად ირღვევა. დისკუსიის კულტურა და გადაწყვეტილების მიღების პროცედურა არ არსებობს. მენეჯმენტი აშკარად დამანგრეველი სახისაა. აი, ამას მივხედოთ, რომ ეს ასე არ იყოს. ეს გავაგებინოთ დონორებს და ცვადავთ გავაგებინოთ ხელისუფლებას. დონორებმა, მე მგონი, ეს რაღაცნაირად უნდა გაიგონ და ერთი-ერთი ჩვენი სტრატეგიული ხაზი შეიძლება ეს იყოს. რაც შეეხება ხალხს, ეს მუდმივი პრობლემაა. ხალხი უნდა განათლდეს, ჩვენ სხვა არც იარაღი გვაქვს და არც რაღაც დიდი ალტერნატიული მისია. თუ ვთვლით, რომ ლიბერალური დემოკრატიული ღირებულებები არის ჩვენთვის ძირითადი, მათი დამკვიდრება ხალხში შეიძლება განათლებით, ახსნით და ახალგაზრდებთან მუშაობით.

ლელა ხომერგი – მეც ვფიქრობ, რომ სამოქალაქო განათლება ძალიან მნიშვნელოვანია; ადრე უფრო ადვილი იყო ხალხისთვის რაღაცების ახსნა, არაფერი არ ხდებოდა, სამოქალაქო სექტორის მიერ პოზიციის დაფიქსირება ადვილი იყო. ეს უნდა გაკეთდეს, ეს არ უნდა გაკეთდეს და დისკუსია უფრო ღრმად

აღარ მიდიოდა. ახლა უფრო რთული ამოცანა გვაქვს: ჩვენ უნდა ვთქვათ: ეს ასე კი არ უნდა გაკეთდეს, არამედ – აი, ასე. ეს მედიაფორმატივ არ ეტევა, რომ ერთი და ორი სიტყვით თქვა. საზოგადოებრივი დისკუსიის კულტურა ახალ დონეზე ასაყვანი. ეს მოითხოვს სამოქალაქო განათლების ახალ საფეხურს, ეს, რა თქმა უნდა, გრძელვადიანი სტრატეგიაა, მაგრამ, მეორე მხრივ, ეს მიმართულება ჩვენს სექტორში უნდა იყოს. სამოქალაქო განათლებასაც პრინციპში ჰქონდა ასეთი ხასიათი – ყველა რაღაცას ცალკე ვაკეთებდით. შეიძლება ამას რაღაცნაირად შეუქმნა ინსტიტუციონალური საფუძვლები, სამოქალაქო განათლება უფრო გავაძლიეროთ. კიდევ: ბატონ ნიკოს არ ვეთანხმები; მან თქვა, რომ NGO-ს გავლენა შესუსტაო. მე ამას ვერ ვიტყვოდი. აბა, წინა ხელისუფლებებზე რა გავლენა გექონდა? კი არ შესუსტა, უბრალოდ, მოლოდინი იყო, რომ გაძლიერდებოდა და არ გაძლიერდა, თორემ შესუსტებით პოლიტიკური გავლენა არ შესუსტებულა. ალბათ ამაზეა კიდევ სალაპარაკო, რომ ეს რთული შინაარსები უფრო მკაფიო როგორ გავხადოთ. ეს დინამიურობა მალე ცოტა შესუსტდება, რადგან ახლა ბევრი საკადრო ცვლილებაა და ეს ახალი სახეები რაღაცა კარუსელის ასოციაციას ქმნის. ცოტა ხანში დაკომპლექტდებიან, გამოიცვლებიან და რაღაც შტილი დაისადგურებს. ახლა ამ შტილისთვის როგორ

ვართ მზად? რეზვიაშვილს აზრი არ გააჩნიაო და არც უნდა გაზიარება. რა, სამოქალაქო სექტორს ბოლომდე გაწერილი ეკონომიკური პროგრამები გვაქვს და მიგვაქვს და ის არ იღებს? ასეც არ არის. პრინციპში, შინაარსობრივადაც რაღაცეები ძალიან მოუმზადებელია ჩვენს სექტორში. ისე არ არის, რომ ჩვენ ვართ საუკეთესო, დეტალურად მომზადებული რაღაცა პოზიციებით, აზრებითა და პროგრამებით, რომელსაც, უბრალოდ, იქით ისვრიან.

მიხეილ მირზიაშვილი – მე მგონი, ყველაზე მარტივი არის დონორებთან ურთიერთობა. იმათ შეიძლება აუხსნა, რომ ხელისუფლებას მოსთხოვონ არასამთავრობოების ჩართვა დახმარებებში, ვგულისხმობ ამ პროექტებში, სამოქალაქო კონტროლის თვალსაზრისით კი უფრო გაძნელება ხელისუფლებასთან ურთიერთობა. მაგრამ მაკამ მოიყვანა კონკრეტული მაგალითი, რასაც მინდა ავუბა მხარი. დემოკრატიული პროცედურების დაცვა აუცილებელია, ამიტომ ნუ ავყვებით ამ აჩქარებაში ხელისუფლებას. როგორც კი ასეთ აჩქარებას შევამჩნევთ, ძალიან გამოკვეთილად უნდა ვთქვათ, რომ ჩვენი თანამშრომლობა არ შედგება. როდესაც დემოკრატიულ პროცედურებზე გადახტომა ხდება და ამ პროცედურების გაფორმება უნდათ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, უბრალოდ, ძალიან ხმამაღლა უნდა ვთქვათ, რომ ამაში არ ვმონა-

წილობით და ეს ის არ არის, რაშიც შეიძლება ვითანამშრომლოთ. რაც შეეხება ხალხთან და საზოგადოებასთან ურთიერთობას, სამწუხაროდ, ეს ყოველთვის ასე რჩება, დღესაც არ არის პოპულარული, როდესაც საზოგადოებას სთავაზობ, რომ უფრო აქტიურად იაზროვნოს, გადაწყვეტილება ხშირ-ხშირად მიიღოს, ანუ აქტიური მოქალაქე იყოს. ესეც ძალიან აშკარად უნდა ითქვას ჩვენი მხრიდან, რომ არ იყოს ილუზიები. არასამთავრობო ორგანიზაციები კვლავ იქნებიან იმის მომხრე, რომ არ შეიძლება მთავრობის მიტოვება; ბავშვი რომ ცალკე ოთახშია და წყანარადაა, ეს იმას სულაც არ ნიშნავს, რომ იქ ყველაფერი კარგად არის.

მილენა მითაგვარია – მე მინდოდა გამეგრძელებინა საუბარი იმაზე, რაზეც ლელამ ილაპარაკა. არის კიდევ რაღაც საკითხები, რომლებიც ახლა დგას დღის წესრიგში და ჩვენ შეგვიძლია იქიდან დავიწყოთ. მახსოვს ჩვენი ამჟამინდელი პრეზიდენტის გამოცვლები, სადაც ლაპარაკობდა, რომ აწი ისე აღარ იქნება, როცა ხელისუფლება არ უსმენდა ხალხს, აწი ხელისუფლება მოუსმენს ხალხს და ა.შ.. ჩვენ, პარტნიორებს, გვაქვს იდეა, რომ დავიწყოთ ხალხის აზრის მოგროვება, რაღაცა ხალხური პოლიტიკის მოძრაობა დავიწყოთ, როგორც ამას აშშ-ში აკეთებენ ან რაღაც სხვანაირად – გავხსნათ სადისკუსიო ჯგუფები ან რაღაც ამდაგვა-

რი, ქვეყნისთვის მნიშვნელოვანი საკითხების ირგვლივ აზრები მოვკრიბოთ. ჩვენ დაეიწყეთ, ვაკეთოთ ეს და მერე დონორს მივაწოდებთ, თუ ხელისუფლებას მივაწოდებთ, სხვა საკითხია, მაგრამ ჩამოვაყალიბოთ და მოვაგროვოთ. მე არ ვამბობ, კორუფციასთან ბრძოლა როგორ ვაწარმოოთ, რა ვუყოთ კორუფციას ან ყაყაოს, რომელიც ფასეული პრობლემაა. შენ ამას წვავ და ტელევიზიით აჩვენებ და ეს არის ძალიან საამაყო. ნახეთ ინტერნეტში, რა ღირს. აფხაზეთის კონფლიქტის დარეგულირებასთან თუ განათლების რეფორმებთან მიმართებაში ჯერ ეს პრობლემები არ აგორებულა ასე რთულად და რაღაც აზრები და წინადადებები ჩვენც ხომ არ ჩამოგვეყალიბებინა თუნდაც ერთმანეთში? ჩვენ გვაქვს ეს იდეა და მოხარულები ვიქნებით, თუ გაიზიარებთ. კავკასიური ინსტიტუტი პირველ რიგში გვქონდა მოაზრებული, როგორც აქტიური მხარდამჭერი და საერთოდ ჩვენი კოალიცია.

ნიკო ორველაშვილი – მე მგონი, ეს პროცესი უკვე დაწყებულია, მაგრამ სპონტანურად. ხელისუფლება, როგორც ასეთი, ნაკლებად მაინტერესებს, მაინტერესებს ფოკუსირებულად, როგორც პარტნიორი ამ შემთხვევაში, მთლიანობაში პრობლემების გადასაწყვეტად. მე მინდა გულდაწყვეტით ვთქვა, რომ, მაგალითად, ახალციხის რაიონში თუ ბაღდადის რაიონში NGO-ებსა და თვით-

მმართველობას შორის გაცილებით უკეთესი პარტნიორობაა, ვიდრე ცენტრალურ ღონეზე. იქ ისინი ერთმანეთში მართლა პარტნიორებს ხედავენ და ხაზგასმით იმიტომ ვთქვი *თვითმმართველობა*, რომ არჩეული კადრები უპრობლემოდ პოულობენ NGO-ებთან საერთო ენას. მათ იცინა, რომ ისინი არიან სტრატეგიული პარტნიორები. დღეს მე მრჩება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენს ხელისუფლებას ეს დაეიწყდა. მაგრამ თუ ჩვენი ხელისუფლება შეიძლება დღეს „ნივიჟუს“ გვიკეთებდეს, სვალ იძულებული გახდება რაღაც დაინახოს. მაგრამ ალბათ ჩვენ ყველამ ჩვენს სფეროში რაღაც უნდა ვიღონოთ. ვინც თვალყურს ადევნებდა *სიღარიბის დაძლევის პროგრამის* შემუშავებას, სიღარიბის დაძლევა მას უფრო ღამში სიტყვებისთვის ჰქვია. არსებითად, ეს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების გრძელვადიანი გეგმა იყო. 1992 წლიდან ვხვდებით ჩემს ყველა მეგობარს თუ არამეგობარს მთავრობაში, რომ გავაყენოთ ეს პროგრამა, ყველა თავს არიდებდა. რატომ? როცა აკეთებ პროგრამას, ღონისძიებები იწერება ეტაპებად, მოსალოდნელი შედეგები და ა.შ. და ყველამ მშვენივრად იცოდა, რომ როგორც კი რაღაც შედეგი ჩავარდება, პასუხს მოსთხოვდნენ, ამიტომ არავის არ უნდა ვაღიარებდნენ დაფიქსირება. პირველი, რაც მე დაეინახე, იგივე იყო. მივიდნენ მეგობრები და შესთავაზეს არჩევნების წინ: ხომ გინდათ სერიოზული პროგ-

რამა? არ უნდათ, მაგრამ ქვეყანას უნდა. იმავე დონორებთან ურთიერთობაში ძალისხმევა საით არის? ეს ცოდვა, ვაღიარებ, მაწევს კისერზე, ყველა დონორს ამას ვუქადაგებ რომ არ მოსწონს ხელისუფლებას PRSP არსებული სახით იმიტომ, რომ ის ასოცირდება თემურ ბასილიასთან. კი, ბატონო, თქვას მაშინ, რა არ მოსწონს შიგ, შეცვალოს, მისცეს მისი მოსაწონი სახე და მოაწეროს ხელი. ეს იქნება განვითარების კალაპოტი, საიდანაც მერე რწყილივით აქეთ-იქით სტომას ვედარ დაიწყებენ და გამორიცხული იქნება მსგავსი რაღაცეები. მითუმეტეს, PRSP მარტო ეკონომიკას არ მოიცავს, იქ არის სოციალური ნაწილი, ეკოლოგიური ნაწილი. როცა იმაზე უკვე ხელს მოაწერ, დონორის წინაშე აღებული ვალდებულებაა. მაშინ ის ხდება კონკრეტულად ანგარიშვალდებული რაღაც მიმართულებით სიარულზე და სიურპრიზებთან აღარ გვექნება საქმე. შემოძლია ვითხრათ, რომ ბოლო ვერსიაში დიდი იყო გოგი ლოლაძის და ლადო პაპავას დამსახურება. ეს ორი კაცი რომ არ ჩართულიყო, ბასილია ისევე აპირებდა გაგრძელებას. ჩემთვის მნიშვნელოვანი ყოველთვის არის საინვესტიციო გარემო, დონორებისთვისაც საინვესტიციო გარემო, და აქვე კიდევ დეპოზიტებში ცვლილება. რა ხდება ბანკებში, კატასტროფაა. თუკი ვინმეს დასამარხი ფული აქვს, ისიც გააქვს ბანკიდან და იმასაც მალავს. ამ ფონზე უკვე საინვესტიციო აქტივობის მოლოდინი

არის ძალიან დიდი ზღაპარი. რაც არ უნდა თქვას პრეზიდენტმა, რომ იჭერს მხოლოდ ჩინოვნიკებს და სხვას ხელს არ ახლებს, ერთი, ბიზნესმენს ჩახედეთ ამ დროს გულში, როგორ სჯერა, პრეზიდენტის ეს დაპირებები.

ზურაბ ბურდული – ტემპებთან დაკავშირებით იყო საუბარი. მინდა შევეწინააღმდეგო იმ აზრს, რომ ტემპებს არ ავყვით. ცნობილი იყო ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში ვის და ვისთან ჰქონდა ურთიერთობა, ანუ ვინ იყო აქეთ, ვინ იყო იქით, ბევრი რამე ვიცოდით ერთმანეთის. ახლა ესეც ჩამოყალიბების პროცესშია ახალ რეალობაში. ზოგიერთი რესურსი გადავიდა. ახლაც ერთმანეთს უეჭურებთ და ვცდილობთ გავარკვიოთ, რა რეალობაში გვიწევს ყოფნა. „იქითა“ მხარე გაცილებით სწრაფიაო, ვამბობთ ყველა. თუ პანიკის გარეშე ვერ მოვახერხებთ განსაკუთრებით მნიშვნელოვან საკითხებზე სწორი და დროული რეაგირების მიცემა, გავა დრო. ეს ჩამოყალიბების პროცესი დაიჭერს რაღაც დროს, მაგრამ მნიშვნელოვანი საკითხები წავა ისევ ისე და ჩვენ მერე შესაძლოა განწირულები ვიყოთ ისეთ რეჟიმში მუშაობისთვის, როგორიცაა პოსტფაქტუმ რეაგირების მომენტი. ამიტომ დროა, თავიდან დაივიწყოთ, რაც შეიძლება მალე. გასული ათი წლის განმავლობაში წინა ხელისუფლების მუშაობის და მათი მხრიდან რაღაცის ფუჭების თუ კე-

თების ტემპიც გარკვეული იყო მეტ-ნაკლებად, მაგრამ ახლა ვატყობთ, რომ უკვე სხვანაირადაა საქმე. რამდენად მოვახერხეთ იმ ტემპიდან ამ ტემპზე გადმოწეობა? კი ვამბობთ, რომ შეიძლება შტილი დადგესო, მაგრამ იმასთან შედარებით, რაც ბოლო რამოდენიმე წელი მიმდინარეობდა, შეიძლება ეს სიჩქარეები უფრო მაღალი იყოს. ზოგადად ჩვენ თვითონ გვინდა, რომ ტემპი ცოტა მეტი ავიღოთ და ამ ტემპთან ერთად დადგება საკითხი რესურსის მობილიზების, ინტეგრაციისა თუ ხშირი კონტაქტებისა.

ზვიად ღვედარიანი – ერთი-ორი ნიუანსი დადებითიც მინდა დავინახო ამ სიტუაციაში. შეიძლება რაღაც არაპოპულარულიც ვთქვა, მაგრამ მე მაინც მეჩვენება, რომ ეს ხელისუფლება უფრო მორალური პრინციპების და ეთიკის მატარებელია, ვიდრე წინა ხელისუფლება. მე ვთვლი, რომ შეიძლება ამაზე აავო ურთიერთობა და ამის შესაბამისად მოსთხოვო ამ ხელისუფლებას რაღაცეებზე პასუხი. ამას გარდა, იმის იმედიც მაქვს, რომ ამ ეთიკურობის გამო შეიძლება საზოგადოებრივ ურთიერთობებში რამდენიმე თვის წინ არაპოპულარული პრინციპები, დღეს შეიძლება პოპულარული გახდეს. ამან შეიძლება მნიშვნელოვნად შეცვალოს ჩვენი გარემო. ადრე, სუფთა ეთიკის და მორალის თვალსაზრისით, შეუძლებელი იყო საუბარი ძველ ხელისუფლებასთან.

ახალთან ამის მეტი შესაძლებლობა არსებობს. გარდა ამისა, ერთ შიშზე მინდა ვთქვა. ეს, ასე ვთქვათ, ერთპარტიულობისაკენ მუდმივი სწრაფვაა, რაც ჩვენს მათდამი ურთიერთობას გარკვეულ დაღს დაასვამს. ეს კიდევ ერთხელ გვიზღუდავს ლობიერების შესაძლებლობებს. რამე საკითხის გატანა ერთპარტიულობის პირობებში საკმაოდ რთული იქნება იმიტომ, რომ არსებობს რეალური ცენზურა პარტიული თვალსაზრისით. ჩვენი პროექტების გატანას მრავალპარტიულობის შემთხვევაში უფრო მეტი შანსი ექნებოდა; ამჟამად ეს, ვფიქრობ, საკმაოდ დიდი ხნით გადაიდო.

გია ნოდია – უნდა იყოს რაღაც, მიმართული საზოგადოებრივი აზრის შექმნაზე, შეიძლება ელიტური აზრის შექმნაზე. ამ სფეროში იყო და უნდა იყოს კიდევ NGO-ების გავლენა. ამ თვალსაზრისით, ის ამ ეტაპზე შემცირდა, თუნდაც მედიაში ამ სექტორის აქტივობის თვალსაზრისით. ეს ინდიკატორია, უბრალოდ, მაგრამ ამ თემით იმიტომ დავიწყე, რომ იგი მნიშვნელოვნად მიმაჩნია არა მარტო ვითარების შესაფასებლად, არამედ სტრატეგიის შესამუშავებლად. ჩემი აზრით, არც უნდა გვკონდეს იმის იმედი, რომ NGO-ები, როგორც სექტორი, მნიშვნელოვან ზეგავლენას მოახდენს ხელისუფლების გადაწყვეტილებებზე. ეს, მგონი, არსად ხდება. NGO-ების გავლენა, ჩვეულებრივ, მოძრაობს ადამიანებთან ერთად.

ადამიანები რომ გადადიან მთავრობაში, ამით გადააქვთ ეს გავლენა. მაგრამ NGO-ებმა შეიძლება მოახდინონ გავლენა დღის წესრიგის დადგენაზე. ჩვენ ამას შეიძლება მხოლოდ ვესწრაფვოდეთ და ასეთი გაწბილება, რომ ჩვენ ვერ ვასწრებთ რეაგირებას, ბუნებრივია. ალბათ სამართლიანია კრიტიკა თვითონ იმ სტილისა, რა სტილითაც ხელისუფლება იღებს გადაწყვეტილებებს და თავის თავსაც კი არ უტოვებს ფიქრის დროს, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ამით პრინციპულად ზიანდება ჩვენი როლი. ჩვენი როლი რჩება. ეს გახლავთ, თუნდაც, შეფასება. ამას იმიტომ ვუსვამ ხაზს, რომ ჩვენთან ხშირად გამოითქმის ასეთი განწყობა: მატარებელი უკვე წავიდა – ლაპარაკს უკვე ჰარი აღარ აქვს. გნებავთ, საკონსტიტუციო ცვლილებები იქნება ეს, თუ სხვა რამე და ახლა უნდა დაველოდოთ ახალ მატარებელს და იმას შევახტეთ და იქნება რაღაცა გავლენა მოვახდინოთ. მაგრამ თუნდაც, მიღებული იყოს პოლიტიკური გადაწყვეტილებები, ეს არ ნიშნავს, რომ ისინი დავივიწყოთ და მათზე რეაგირება არ მოვახდინოთ. სრულიად ვეთანხმები, რომ განათლება მნიშვნელოვანი ფუნქციაა – განათლება ხალხისა, ელიტისა, თუ გინდა მთავრობისა არაპირდაპირ. განათლების ყველაზე კარგი მეთოდი ალბათ არის სწორედ შეფასება მიმდინარე გადაწყვეტილებებისა, მიმდინარე პროცესებისა. ამის გარდა, მნიშვნელობა აქვს ზოგადი პრინცი-

პების სწავლებას, ვთქვათ, ლოგიდან ან ადამ სმიტიდან გამომდინარე. ამიტომ ეს ამოცანები მაინც რჩება.

საერთოდ, ჩვენი ნებისმიერი სტრატეგიის შემუშავებისას ჯერ ხშირად ლაპარაკობენ სცენარებზე. ამას წინათ გამოსვლისას ხაზი გავუსვი იმას, რომ ხელისუფლება ორიენტირებულია სახელმწიფო ინსტიტუტების გაძლიერებაზე პირველ რიგში და ამით საკუთარი თავის გაძლიერებაზე, მაგრამ აქედან კიდევ ორი სცენარი შეიძლება განვითარდეს: გამოუვა ეს, თუ არ გამოუვა? მიაღწევს ამ თვალსაზრისით წარმატებებს, თუ ვერ მიაწევს. აქ ორი სცენარია: ერთი კატასტროფული – აკაკი ასათიანის სცენარი დავარქვათ მას, რომ ათ თვეში, ათ თვეს ამბობს ხოლმე, თუ არ ვცდები, მოხდება რაღაც კატასტროფა, ესენი დაინგრევიან, ჩაიქცევიან და რაღაც კიდევ გადატრიალება მოხდება. ალბათ რაღაც ზვიად გამსახურდიას ამბები ასენდება, რაც, ბუნებრივია, განსაკუთრებით კარგად ახსოვს. ამ სცენარის გამოიციხვა ალბათ არ შეიძლება, მაგრამ ამ შემთხვევისთვის ჩვენ რა უნდა გავაკეთოთ ამის თქმა გამიჭირდება. მაგრამ არის მეორე სცენარი, რომელიც ამ ეტაპზე მე ალბათ უფრო სავარაუდოდ მიმაჩნია, რომ ხელისუფლება რაღაცას შეძლებს, რაღაცას ვერ შეძლებს, რაღაც პრობლემები ექნება, მაგრამ რაღაცას მიაღწევს. ამ სცენარის ფარგლებში ალბათ ისიც უნდა ვთქვათ, რაც უკვე თქვა რამდენიმე ადამიან-

მა, რომ ეს ტემპი შემცირდება. შეუძლებელია ეს ტემპი გაგრძელდეს. ამ ტემპს გარკვეული გამართლებაც შეიძლება ჰქონდეს პრინციპულად იმიტომ, რომ მოლოდინებიც არის, თავიდან ბევრს უნდა მიაღწიონ („პირველი ასი დღე“ და ა.შ.), სანამ მაღალი ლეგიტიმურობა გაქვს, კისერი უნდა მოუგრძო ვიღაცებს, ვისაც მერე ვეღარ მოერევი. ამას გარკვეული გამართლებაც აქვს და არგუმენტირებაც, მაგრამ ეს დიდხანს ვერ გაგრძელდება, იქნება პირველი გაწბილებები მათი საკუთარი პოლიტიკით. ასე რომ ვთქვათ, ღიაობის მეტი შანსები შეიქმნება ჩვენი აქტივობისათვის და ჩვენ ამისთვის მზად უნდა ვიყოთ. მზად უნდა ვიყოთ იმ თვალსაზრისითაც, რომ შეფასებები მოვასხდინოთ იმ ვითარებების, იმ ნაბიჯებისა, რაც გადადგმულია და ალტერნატივები თუ არსებობს, ეგეც შემუშავებული გვქონდეს, რომ ნებისმიერი ღია შანსისთვის მზად ვიყოთ.

დავით მელუა – დინამიურია პროცესები არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობაში. თუ, ვთქვათ, წინათ უფრო ინიციატივიანი იყო არასამთავრობო სექტორი, ახლა ეს ინიციატივა გარკვეულად გადავიდა მთავრობაში და ეს ქმნის კიდევ რაღაცნაირ დაუკმაყოფილებლობას ჩვენი მხრიდან. ვერაფერ ცუდს ვერ ვხედავ, თუ მთავრობას ექნება ინიციატივა, მთავარია, ეს ინიციატივები

როგორი იქნება. თავისთავად ის, რომ პროცესი დინამიურია, მასში მონაწილეობა შეიძლება ვერ მოხერხდეს. თავისთავად არსებობს პოლიტიკური პასუხისმგებლობა. მთავრობა რომ იწყებს დინამიურ პროცესს, აქვს თავისი პოლიტიკური პასუხისმგებლობა. მე მგონი, არასამთავრობო სექტორმა რაც შეიძლება გავაკეთოთ, ესაა ამ პროცესის მონიტორინგი და პროცესთან ჩვენი კონკრეტული დამოკიდებულების დაფიქსირება, ანუ დაფიქსირება იმისა, რომ ეს პროცესები მთლიანად არის მთავრობის პასუხისმგებლობის ქვეშ და მათ შედეგებზე პასუხისმგებელია ხელისუფლება. ჩვენ არ გვქონდა ამ პროცესებში მონაწილეობის საშუალება და ამიტომ ვერანაირად ვერ გადავინაწილებთ პასუხისმგებლობას. მე მგონი, ჩვენ მაინც ზუსტად უნდა გამოვიდეთ იმ რეალობიდან, თუ რა საზოგადოებაში ვცხოვრობთ. შეიძლება არ დამეთანხმოთ და საკამათო იყოს, მაგრამ ჩვენი საზოგადოება მაინც არის ტოტალიტარული საზოგადოება. ასე რომ, ასეთ მიდგომებთან ცოტა ფრთხილი დამოკიდებულება გვმართებს. რაც შეეხება, თუ რა უნდა აკეთოს არასამთავრობო სექტორმა, ვფიქრობ, რომ სწორედ ახლა დგება დრო დიდი თემატური კოალიციების, რომელთა უკან არის კონკრეტული საზოგადოებრივი ინტერესები; ამას მხოლოდ და მხოლოდ იმ შემთხვევაში ექნება სარგებელი, თუ ამ კოალიციებს ექნებათ ზუსტად განსაზღვრული დღის წესრიგი და სტრატე-

გია. არის კოალიციები, რომელთაც ინსტიტუციონალიზებულია ერთიანი იდეების და ინტერესების გარეშე და არ არის კოალიციები, რომლებიც ეფექტურად ზემოქმედებენ რაღაც გრანტებზე, პროგრამებზე თუ საზოგადოებრივ ინტერესებზე.

გია ხასია – ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში და საზოგადოებასთან ურთიერთობაში ალბათ განხვავება არის და ამას თავისებურებები აქვს. თბილისში რეგიონისაგან განსხვავებული სიტუაციაა. თვითონ რეგიონებს შორისაც არის განსხვავება. ვთქვათ, ზუგდიდში არ არის ძლიერი არასამთავრობო ორგანიზაციები, ადრე იყო ამის მცდელობა და მათ კრახი განიცადეს. დღეს გაზრდილი თანამშრომლობის შესაძლებლობა არსებობს საერთაშორისო და დონორ ორგანიზაციებთან. ხელმისაწვდომი გახდა საჯარო ინფორმაცია არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის. ესენი, არ ვიცი, მოჩვენებით თუ მართლა, ცდილობენ ღიაობა შექმნან. კვლავ გაჩნდა საკანონმდებლო ინიციატივების შესაძლებლობების გაზრდის ტენდენცია. ადგილობრივი ხელისუფლება თითქოს რაღაც თანამშრომლობაზე წამოვიდა და ათანხმებს კიდევ გადაწყვეტილებებს არასამთავრობო ორგანიზაციებთან. ხალხის აზრი აინტერესებთ. წინადადებით მოვიდნენ, რომ რადიოდებატებში მიიღონ მონაწილეობა. უფრო სწორად, ინიციატივით გამოდიან, რომ ასეთი დებატები თვითონ ჩაა-

ტარონ, დაელაპარაკონ საზოგადოებას და თვითონ ხალხს. მე მხედველობაში მაქვს არასამთავრობო ორგანიზაციის რადიო, რომელიც „ათინათს“ აქვს. ჩვენ ვგრძნობთ, რომ პარიტეტული ურთიერთობები გვაქვს ახლა. ადრე არ იყო ეს და ახლა იგრძნობა. გაადვილდა ინფორმაციის გაცვლა; ისინი ცდილობენ, გაიზიარონ NGO გამოცდილება. მათ ნახეს, რომ იყო შემთხვევა, როცა საერთაშორისო ორგანიზაციები ჩამოვიდნენ და ცალ-ცალკე შეხვდნენ არასამთავრობო ორგანიზაციებს, მერე ხელი-სუფლებას, მერე შეგვკრიბეს ჩვენ და დასკვნა გააკეთეს. გაუკვირდათ, რომელი მხარეაო არასამთავრობო და რომელი სამთავრობო, იმ გაგებით, რომ ხელისუფლება არ ტოვებდა მაინცა და მაინც კარგ შთაბეჭდილებას. გაჩნდა ხანგძლივი სტაბილური ურთიერთობის პერსპექტივა. რაც შეეხება საზოგადოებას, აქ შესაძლებელი გახდა რელევანტური ინფორმაციის მიღება. ადრე საზოგადოება ცოტა სხვანაირად უყურებდა არასამთავრობო ორგანიზაციებს და როცა პროექტის განხორციელებას აპირებდი და რაღაც მოკვლევას მიდიოდი, სხვანაირი განწყობა იგრძნობოდა ხალხისგან და არ იხსნებოდნენ ბოლომდე. დღეს უფრო აქტიურები არიან და ინფორმაციას სიამოვნებით იძლევიან, იმიტომ, რომ იციან, რომ ეს ინფორმაცია შეიძლება მათ მოხმარდეს, მათ საჭიროებას. მათი მონაწილეობა, საქმიანობაში მხარდაჭერა, უფრო აქტიური გახდა მონიტორინგის დროს.

როცა ვთავაზობ მათ მონაწილეობას, საზოგადოების გარკვეული ნაწილი ერთვება მონიტორინგში.

გოჩა შანიძე – ნოემბრის მოვლენებმაც და იმ წინაპერიოდმაც აჩვენა, რომ თქვენი, ამ შემთხვევაში დედაქალაქის ლიდერი არასამთავრობო ორგანიზაციების სახეების ტელევიზიით გამოჩენა, ანუ მასმედიის საშუალებით მოსახლეობასთან ურთიერთობა კმნიდა იმ რეალურ შესაძლებლობას, რომ კომენტარი გაკეთებულიყო ყველა ქმედებაზე. რეგიონისთვის იმ დროს, როდესაც გაზეთების გავრცელების პერიოდულობაც და მოსახლეობის მიერ მისი შეძენის შესაძლებლობაც ნაკლებია, ტელევიზია თამაშობდა უდიდეს როლს. ძალიან მნიშვნელოვანი იყო ღამის პოლიტიკური გადაცემები, როდესაც შესაძლებელი იყო დაფიქსირებულიყო ყველანაირი აზრი და, მითუმეტეს, არასამთავრობო ორგანიზაციებისა, როცა გასაგები იყო თქვენი პოზიცია გარკვეული კონკრეტული ქმედებების მიმართ; დღეს ეს გაქრა მთლიანად. დღეს მოდის მხოლოდ ის ინფორმაცია, რომელიც რეალურად ასახავს მხოლოდ ერთ ფაქტს. ამიტომ ვფიქრობ, უფრო მეტად უნდა იყოს წამოწეული ენჯელების ურთიერთობა მასმედიასთან; ამ კუთხით, რაც შეიძლება მეტი ზეწოლაა საჭირო, რათა განხილულ იქნას ნებისმიერი ჩვენში წამოჭრილი საკითხი, მიღებული კანონი, თუნდაც მომავალში მისაღები, ტრანსფერების პო-

ლიტიკა (თითქოს მისი განმსაზღვრელი უნდა იყოს სამხარეო ადმინისტრაცია და რწმუნებული), თუნდაც, მიწის გადასახადთან დაკავშირებული პრობლემები. შეიძლება ვერ მოესწროს ანალიზი, შეიძლება ვერ მოესწროს სწორი პოზიციის და მკვეთრი პოზიციის ჩამოყალიბება, მაგრამ საჭიროა უწყვეტი მოქმედება. როდესაც იყო საუბარი თვითმართველობის კანონის დადებით ან უარყოფით მხარეებზე და როდესაც იყო ქონებრივ გამიჯვნაზე საუბარი, ეს იყო დროში გაწელილი. მუშაობდნენ დონორები, ჩამოდიოდნენ საერთაშორისო ორგანიზაციების წარმომადგენლები, NGO-ები რეგიონებში ვაფიქსირებდით ჩვენს პოზიციას. ახლა არ ესწრება ეს, მაგრამ რაღაც გარკვეული პოზიციების დაფიქსირება მაინც უნდა მოხდეს. მით უფრო, რომ ტელევიზიის თითქმის ყველა არხზე ანალიტიკური გადაცემები თითქმის გაქრა.

ირინა ცინცაძე – მე მინდა ვილაპარაკო, რომ NGO-ს სჭირდება ახალი მიზნები. მე მინდა რამდენიმე თეზისს გამოვხატო. ერთი შეეხება სამოქალაქო განათლებას, მეორე – „სახალხო პოლიტიკას“. მინდა რაღაცნაირად გადავიდე იმ საკითხებზე, რომლებიც ახლა უნდა განგვეხილა. რაც შეეხება სამოქალაქო განათლებას, აბსოლიტურად გეთანხმებით იმაში, რომ სამოქალაქო განათლება აუცილებელია, მაგრამ პრობლემა არის იმაში, რომ, როდესაც იწყება სამო-

ქალაქო განათლებაზე საუბარი, რიტორიკა არის ზუსტად ისეთი, მე რომ მოვედი სექტორში 7-8 წლის წინ. ახლა მიხდება იმავე ტიპის პრობლემებზე საუბარი; სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ ვახერხებთ სამოქალაქო განათლების მიღების გასაგები მეთოდების მოძებნას. ჩვენი ტერმინოლოგია იმ ადამიანებს, ვის განათლებასაც ჩვენ ვცდილობთ, ელემენტარულად არ ესმით. აქედან გამომდინარე, გამოდის ისე, რომ ჩვენი სამოქალაქო განათლება არ არის ეფექტური და ნოემბრის მოვლენები, რომლებსაც ჩვენ აქ სხვანაირი კუთხითაც შევხედეთ, მაგალითია ამისი. ჩვენ კი არ გამოგვიყვანია ხალხი ქუჩაში იმიტომ, რომ არჩევნები გაცალბდა, არამედ ისინი გამოვიდნენ იმიტომ, რომ შევარდნაძე აღარ მოსწონდათ. რაც შეეხება „სახალხო დიპლომატიას“, და იმას, რაც ილაპარაკა მილენამ, ვფიქრობ, რომ მსგავსი რამის მცდელობა არჩევნებამდე იყო. მასსოვს საუბრები ამის ირგვლივ. საბოლოოდ, იმ ადამიანებმა, რომლებიც, სამწუხაროდ თუ საბედნიეროდ, აღმოჩნდნენ მთავრობაში, მოკლეს „ათი ნაბიჯი“ იმავე წარმატებით, როგორც შევს, ანუ „Я тебя парадил, я тебя и убил“. ეს იყო სრულიად PR აქცია. ჩვენ ყოველთვის ვამბობთ, რომ NGO-ებმა უნდა მიიღონ დღის წესრიგის შექმნაში მონაწილეობა. მაგრამ რამდენად სჭირდება ეს შენი განრიგი ამ ხელისუფლებას? რაც შეეხება დონორებს, ჩვენი ფუნქცია იყო, არის და იქნება იმავე დღის წესრიგის ფორმირება და

ლობინგი იმ ახალი იდეებისა, რომლებიც გვაქვს. რაც შეეხება მასმედias, თქვენ მართალი ხართ იმაში, რომ ჩვენ მაქსიმალურად უნდა ვიმუშაოთ მასთან. ჩვენ „მედია ინდექსს“ ვიკვლევთ, რომელიც ნოემბერში ძალიან მაღალი იყო. არასამთავრობო ორგანიზაციების გაზეთებში ხილულობა ძალიან მაღალი იყო. დაუშვავთ უმაღლესი მაჩვენებელი არის 5 ნოემბერს, დეკემბერში ის იყო 4.5, 4, 3, 3.5. ეს ძალიან მაღალი მაჩვენებელია. მე შემიძლია გითხრათ, რომ იგი იანვარში მკვეთრად დაეცა, ანუ NGO აქტუალურია მაშინ, როდესაც სერიოზული პოლიტიკური მოვლენა ხდება. რაც შეეხება მასმედიას, მას არ აინტერესებს NGO, როგორც ინფორმაციის მიღების წყარო. სამწუხაროდ, მათ აინტერესებთ სენსაცია. სენსაცია შეიძლება მისცეს არასამთავრობო ორგანიზაციამ, თუ აღმოაჩენს, დაუშვავთ, ტყის გატანის ფაქტს ახალციხეში. მედია ამას გადაიღებს დიდი სიამოვნებით, მაგრამ ის არ გადაიღებს სემინარს, რომელზეც არის ძალიან რთულ თემებზე საუბარი. მაშინ, როდესაც ადგილობრივი თვითმმართველობის კანონზე ავტენტუ ერთი ამბავი, მასმედიამ ვერ გაიგო ელემენტარულად, რაში იყო საფრთხე. ცალკეე თითოეული ჟურნალისტი მოდიოდა და მეკითხებოდა, მაინც რაშია საფრთხეო.

მიხეილ მირზიაშვილი – ითქვა, რომ მასმედიას დიდი როლი ჰქონდა რეკოლუციის მომზადებაში – ხალხი

იყო ინფორმირებული პრობლემის შესახებ და ნაწილობრივ შეიძლება იმაზეც კი, როგორ უნდა ყოფილიყო მისი გადაწყვეტა. ამ როლის გადამეტება არ შეიძლება, მაგრამ არც დაკნინება. ამ კონტექსტში მინდა შემოგთავაზოთ, რომ ჩვენ, არასამთავრობო ორგანიზაციებმა, ინიციატივა არ დაკარგოთ. საზოგადოებრივ ტელევიზიაში, რომელიც მზადდება და რომელიც ალბათ საბჭოს ტიპით უნდა იმართოს, რადიკნაირად ინიციატივა გამოვიჩინოთ და სამოქალაქო განათლებაზე ქვესაბჭო მაინც დაავკომპლექტოთ.

თენგიზ შერგელაშვილი – უნდა გავარკვეოთ, რა ტიპის საჭიროება შეიძლება გააჩნდეს ხელისუფლებას ამ NGO სექტორზე. აქ ითქვა, რომ წინა ხელისუფლებისთვის საჭიროება იყო რაღაც დემოკრატიული მიმართულების შექმნა და ხშირად აქედან გამომდინარეობდა ამ ურთიერთობების ქაოტური რეჟიმი. მაგრამ ახლა არსებობს თუ არა ამის საჭიროება? რაში შეიძლება მათ სჭირდებოდეთ ეს? იმიტომ, რომ ნდობის კრედიტი, დემოკრატიული ნდობის კრედიტი, საკმაოდ მაღალი აქვთ, დასავლეთის მიმართაც. აქედან გამომდინარე, მიმდინარე ეტაპზე რამდენად მნიშვნელოვანია მათთვის NGO-სთან ურთიერთობა? მაგრამ ცოტა წინ რომ გავიხედოთ, ერთი ან ორი წლით სანახაობებით შეიძლება გარკვეული რეიტინგის შენარჩუნება. გავა რაღაც ხანი და გამოჩნდება შედეგები, რა-

საც მე პირადად ძალიან სკეპტიკურად ვუყურებ, მხედველობაში მაქვს კონკრეტული ეკონომიკური შედეგები. აქედან გამომდინარე, ეს პოსტ-რევოლუციური ეიფორია შემდგომ უკვე გარდაიქმნება სკამის შენარჩუნების გრძელვადიან ძალისხმევაში. ვფიქრობ, იმ შემთხვევაში შეიძლება უფრო გაჩნდეს ამ სექტორის საჭიროება. მაგრამ, პირიქით, სექტორის აქტიურობის შემთხვევაში, შეიძლება ამ სექტორზე სერიოზული ტორპიდირების სიტუაცია შეიქმნას. ამიტომ, უნდა ვიფიქროთ, დღეს რაში შეიძლება სჭირდებოდეს ხელისუფლებას მესამე სექტორი. მეორე, ესაა ურთიერთობების ფორმები, რაზეც ვსაუბრობდით. რა ფორმის ურთიერთობები არსებობს დღეს NGO-ებსა და მთავრობას შორის? იქნებ ჩვენი გამოცდილებებიდანაც მოვიყვანოთ მაგალითები და სხვა ორგანიზაციების გამოცდილებიდანაც. რადიკნაირად თითქმის მესამე სექტორი ჯგუფებად დაიყო, ერთი ნაწილი შედარებით უფრო ახლო ურთიერთობაშია მთავრობასთან; შეიძლება ამ უკანასკნელისათვის ეს ნაწილი ცვლის მთელ სექტორს. მიმაჩნია, რომ ამ ეტაპზე ურთიერთობის კონკრეტული ფორმები არ არსებობს. წინა ხელისუფლებასთან რაღაც ფორმით ურთიერთობა ხდებოდა; რაღაც შეხვედრას ჩაატარებდი, მოვიდოდა ხელისუფლების წარმომადგენელი, იტყოდა, ეს ყველაფერი კარგია, მაგრამ ნაადრევია (და ამას წლების განმავლობაში ამბობდნენ), ან იტყოდნენ, რომ ჩვენი

გავითვალისწინეთ ამათი აზრი და ა.შ., მოკლედ, რაღაცა ფორმა არსებობდა. დღეს არანაირი ფორმა არ არსებობს. შემდეგი საკითხი, რომელზეც მინდა შევჩერდე, გახლავთ შემდეგი: მე მახსოვს კავკასიური ინსტიტუტის დისკუსიების ერთი თემა იყო NGO ეთიკის კოდექსის საკითხი და მე ვფიქრობ, ამან რაღაცნაირად უნდა ამოიწიოს. პირდაპირ ვთქვათ, რამდენად ხელს შეუწყობს სექტორის თვითგადარჩენას ჯერ, და მერე განვითარებას, საერთო მნიშვნელობა მოქცევა და რამდენად მნიშვნელოვანია ეს. აი, ამ მომენტზე საერთო პრინციპები უნდა არსებობდეს და თამაშის მეტ-ნაკლებად საერთო წესები. არ მიმაჩნია სწორად აზრი, რომ ყველამ თავისთვის სეპარატულად უნდა იმოქმედოს. ამით შეიძლება მეტ ეფექტს მივაღწიოთ, მაგრამ საერთო პრინციპებით მოქმედება, ვფიქრობ, რომ აუცილებელია.

გია ნოდია – როცა საუბარია დღის წესრიგზე, ამაში იგულისხმება ხელისუფლების დღის წესრიგი და მე კი მგონია, რომ უნდა იგულისხმებოდეს რაღაც საზოგადოებრივი დისკუსიის დღის წესრიგი. თუ ამაზე ზემოქმედება არის მთავარი, შესუსტება NGO-ხილვადობისა ამ როლის შესუსტებესაც ნიშნავს. „ათი ნაბიჯის“ გარკვეული სისუსტე ის იყო სწორედ, რომ ის გამოხატავდა NGO-ების საკმაოდ ვიწრო ჯგუფის თუ წრის პრიორიტეტებს და, სინამდვი-

ლეში, გულისხმობდა რაღაც წარდგენას ძალიან ახლო კავშირზე ამ NGO-ებსა და მოსალოდნელ საპარლამენტო ჯგუფებს შორის. ბუნებრივია, ის ემზადებოდა სწორედ ახალ საპარლამენტო ოპოზიციასთან თუ უმრავლესობასთან საურთიერთოდ. ამიტომ რეალურად არაფერი არ გაკეთებულა, ვთქვათ, თუნდაც ამის პოპულარიზაციისთვის და „10 ნაბიჯის“ საზოგადოებრივი დისკუსიის ცენტრად გასასწავლად. მაგრამ ამავე დროს NGO-ების მოლოდინი საკმაოდ განსხვავდება იმავე სახელისუფლებო ჯგუფების დამოკიდებულებისაგან არასამთავრობო ორგანიზაციებისადმი. გამახსენდა ერთი ეპიზოდი, როდესაც ერთ-ერთ გამოსვლაში ვთქვი, რომ საქართველოში NGO უფრო განვითარებულია, ვიდრე პოლიტიკური პარტიები. ჩემ გვერდით იყო იმ დროს ბატონი ზურაბ ჟვანია, რომელიც მაშინ მმართველი პარტიის რეფორმატორული აზრის ხელმძღვანელი იყო. მას აშკარად არ მოეწონა ეს ჩემი შეფასება და ასე გადმომილაპარაკა, რომ NGO-ები რომ ძლიერები ხართ, ეს ისევ ჩვენი დამსახურებააო. გარკვეულად, ამის უკან შეგვიძლია დავინახოთ, რომ ის მაინც განიხილავდა NGO-ს, როგორც მისი პოლიტიკური დღის წესრიგის ერთ-ერთ მხარდამჭერს. როდესაც იგივე ძალა ხედავს, რომ იმდენად ლეგიტიმურია და ძლიერია, რომ NGO აღარ სჭირდება, ბუნებრივია, ნაკლებად მიაქცევს მას ყურადღებას.

რამაზ აფციაური – ჩვენ ვიყენებთ იმავე მეთოდებს, რომლებსაც ვიყენებდით ადრე, ვიღებთ იმავე პრიორიტეტებს, რომლებიც გვქონდა ადრე. მოდიფიკაცია სექტორმა ვერ განიცადა. მეორე მნიშვნელოვანი საფრთხე, რომელსაც ვხედავ, ისაა, რომ ერთმანეთთან ურთიერთობის ფორმები სასტიკად არის დარღვეული. წელან თქვა, რომ ჩამოყალიბდა ჯგუფები, რომლებიც ზოგი ისე არის და ზოგი ასე. სექტორში განვითარდა გარკვეული დაქსაქსულობა და ჩამოყალიბდა რაღაც სხვადასხვა პოზიცია, რომელიც რაღაც ეტაპზე მიუღებელი, გაუმართლებელი და არასწორია. ეს ორი მომენტი არის ძალიან მნიშვნელოვანი და თუ გავაცნობიერებთ სიტუაციას, რომელშიც ახლა ვიმყოფებით, თუ ხვალ მაინც გამოვიმუშავებთ გარკვეულ მეთოდებს, კონკრეტულ მიდგომებს თითოეული საკითხისადმი, რომლებიც ჩამოვაცალიბეთ, ინტერესი და ქსელური მუშაობა უფრო გაღრმავდება, გვექნება საშუალება გავცვალოთ აზრები, ჩამოვაცალიბნოთ პოზიციები, შევარჩიოთ პარტნიორები, მეკავშირეები და ა.შ., ასე ბევრი საფრთხე თავიდან იქნება აცილებული. ყოველ შემთხვევაში, დღეს შემიძლია ვთქვა, რომ მედია უფრო ადრე მიხვდა, რომ სიტუაცია, გარემო შეიცვალა და, მართალია, დამახინჯებული, მაგრამ უფრო ახალი ფორმით უპასუხა სიტუაციას, ვიდრე სექტორმა, რომელმაც თქვა, რომ ჩვენ ისევ ისე ვაგრძელებთ, ისევ იმა-

ზე ვმუშაობთ და ისევ იმავე მეთოდებს ვიყენებთ, რაც, საბოლოო ჯამში, არაეფექტური აღმოჩნდა.

ვაჟა სალამაძე – ჩვენი მსჯელობა აქამდე ეძღვნებოდა 2 საკითხს: ეს იყო გარემო და ამ გარემოში საფრთხეები და შესაძლებლობა. საკმაოდ ბევრი ვილაპარაკეთ საფრთხეებზე და, ჩემი აზრით, საკმაოდ კარგი შეფასება მოხდა გარემოსი და მათ შორის საფრთხეებისაც. თუმცა, მე მეჩვენება, რომ გაცილებით ნაკლები ვილაპარაკეთ შესაძლებლობებზე. ეს ჩემთვის შეიძლება ნიშნავდეს იმას, რომ ეს შესაძლებლობები არ არსებობს, ან არ შეცვლილა შესაძლებლობების მასშტაბი. რა შესაძლებლობებიც გვქონდა წინა ხელისუფლების დროს, ახლაც დაახლოებით იგივე შესაძლებლობები გვაქვს. თუმცა, რეგიონებთან მიმართებაში ცოტა სხვა სურათი იკვეთება. რეგიონებში ეს შესაძლებლობები აშკარად გაზრდილია, ყოველ შემთხვევაში, იმის მიხედვით, რაც ჩვენ მოვისმინეთ. რეგიონებში უფრო მეტი შესაძლებლობებია ხელისუფლებასთან, საზოგადოებასთან ურთიერთობებისა. გაუმჯობესდა კომუნიკაცია დონორებთან. მინდა, ძალიან მოკლედ მაინც გითხრა, რომ, ჩემი აზრით, გარკვეულ წილად ახალი შესაძლებლობები საზოგადოებაში მაინც გაჩნდა, მაგრამ ალბათ არა იმ მოცულობებით და მასშტაბებით, რასაც ჩვენ მოველოდეთ. მაგალითად, რეკონსტრუქციის დღეებში მე ვიტყვოდი, რომ

რევოლუციის შემდეგ ჩვენი შესაძლებლობები მკვეთრად გაიზარდა მეთქი. არც ისეთი გულიბრყვილო ვარ, მაგრამ მაინც ვფიქრობდი, რომ მასშტაბი გაცილებით უფრო დიდი იქნებოდა. დღეს მე მექმნება შთაბეჭდილება, რომ რესურსები ჩვენს შესაძლებლობებთან მიმართებაში მკვეთრად არ შეცვლილა. შეიძლება შეიცვალა მხოლოდ სტრუქტურა; თუნდაც ის, რომ ზოგი ჩვენგანი წავიდა ხელისუფლებაში, ეს ჩვენთვის გარკვეული რესურსია, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი შეზღუდულნი არიან პოლიტიკური ვალდებულებებით და პასუხისმგებლობებით. მათთან კომუნიკაცია მაინც შესაძლებელია, თუნდაც, პირველი ორ თვის განმავლობაში, სანამ ეს ბიუროკრატიული მანქანა მათ მთლიანად გარდაქმნის და შთანთქმავს.

ზაზა მინდიაშვილი – ჩვენთან, შიდა ქართლში, პრაქტიკულად არასამთავრობო სექტორის სრული იგნორირება ხდება. ერთი თვის წინ 22 არასამთავრობო ორგანიზაცია შეიკრიბა და მიიღო მიმართვა მთავრობის მიმართ, რაშიც ჩვენ მივუთითებდით სრულიად უსუსურ საკადრო პოლიტიკასა და პოპულიზმზე. მთელმა საქართველომ ნახა ეს უაზრო დარბევები. კრიმინოგენული სიტუაცია მწვავედბა ყოველ წუთას, ხელი-სუფალნი კი დარბიან და ტელევიზიას აღებინებენ. ადგილობრივი ტელევიზიის ყველა სიუჟეტში გუბერნატორია. ავარია მოხდება – გუბერ-

ნატორია ეკრანზე, კონტრაბანდაზე დაიჭერენ – გუბერნატორია, ბორძელებს არბევენ – გუბერნატორია და არ ვიცი. ასე რომ, რეგიონებში არ არის ისეთი კარგი სურათი, როგორიც აქ დახატეს. რეგიონებში ჩვენ უკვე პრაქტიკულად გავემიჯნეთ ჩვენს მთავრობას ერთი თვის წინ და პოზიცია დავაფიქსირეთ. შემდგომშიც ასე ვაპირებთ მათთან ურთიერთობას, ვნახავთ, რას იზამენ.

დავით მელუა – რეგიონებში სპეციფიკას ცოტა სიღრმისეულად უნდა მივუდგეთ. ეს თანამშრომლობა არის იქ, სადაც, ასე ვთქვათ, გარიგებაზე წამოსვლას ცდილობენ არასამთავრობო სექტორთან და ამ თანამშრომლობაში თავისი პოზიციების შენარჩუნების წინაპირობას ხედავენ. საქმე იქამდე მივიდა, რომ თბილისის მუნიციპალიტეტის მოხელეებმა შექმნეს თავიანთი არასამთავრობო ორგანიზაცია. მე მგონი, მადნეულის თანამშრომლებმაც შექმნეს არასამთავრობო ორგანიზაცია. რა ხდება, იცით? ხედავენ რა პოლიტიკურ საფრთხეს თვითგადარჩენის იარაღად ცდილობენ გამოიყენონ ის, რაც იყო გამოყენებული მათ წინააღმდეგ. ესაა ისეთი თანამშრომლობა, როდესაც ხარისხობრივად არ შეიძლება ვისაუბროთ მასზე და არ შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც იარაღი, რადგან ესაა თანამშრომლობა, რომელიც გამოწვეულია კონკრეტული ნომენკლატორული შეხედულებებით.

გია ხასია – ერთი რამ მინდა დავამატო იმ საფრთხეზე, რომელიც არსებობს ჩვენს რეალობაში. ახლა იგრძნობა ბიზნესის დიდი ზეწოლა NGO-ზე. ბიზნესს, მოგეხსენებათ, მეტი შესაძლებლობები აქვს და იყენებს კიდევ ამ შესაძლებლობებს.

დავით უსუფაშვილი – როგორც ჩანს, ჩვენ დავკარგეთ სულიყო, რომელსაც ახლა ვეძებთ და ვერ ვპოულობთ, ანუ პოლიტიკური ოპოზიცია, რომელსაც, ჩვენი აზრით, ჰქონდა მესამე სექტორის მსგავსი ღირებულებები, ამათთან ურთიერთობაში ჩვენ ვახერხებდით საკუთარ რეალიზებასაც. მისმა გადაბარებამ ხელისუფლებაში შექმნა გარკვეული ვაკუუმი და ბევრი რამე, როგორც ჩანს, ამის შედეგია. როდესაც კლასპარაკობთ არასამთავრობო ორგანიზაციების გავლენის შესუსტებაზე აქაც მსგავს რამესთან ხომ არა გვაქვს საქმე? რას რასთან ვადარებთ? ვთქვათ, შევარდნაძის მთავრობასთან და შევარდნაძის ხელისუფლებასთან უფრო უკეთესი ურთიერთობა გვქონდა, ან ხელმისაწვდომობა, ვიდრე დღეს ამ მთავრობასთან? არა მგონია. უბრალოდ, ჩვენ ვადარებთ ამას იმასთან, რომ სადღაც, პარლამენტში, ან რომელიღაც სამინისტროში, ან საკრებულოში, თუ ადგილობრივი ხელისუფლების სხვა ადგილებზე, იყო ხალხი, რომელთანაც თანამშრომლობა გამოგვდიოდა და სადაც ერთ ენაზე საუბარი ხდებოდა. და ეს არ

იყო ხელისუფლება. ესენი იყვნენ ინდივიდები, რომელებიც, როგორც წესი, გარკვეულ პოლიტიკურ ოპოზიციას შეადგენდნენ. როგორც ჩანს, არასამთავრობო სექტორისთვის, გარემო უკიდურესად აუცილებელი კომპონენტია იმისთვის, რომ სექტორმა თავისი თავის რეალიზება მოახდინოს. უკვე შევთანხმდით, რომ ხელისუფლება ხელისუფლებაა. მას აქვს ძალიან ბევრი ისეთი პრიორიტეტი, რომელიც უკვე სცდება ჩვენს პრიორიტეტებს. იქ არის ძალაუფლების შენარჩუნების სურვილიც, იქ არის ხალხის სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება, იქ არის ზოგადად ხალხის განწყობებზე რეაგირების აუცილებლობა და მთელი ის პასუხისმგებლობა ხელისუფლებასთან ახლავს და, შესაბამისად, ის ხელისუფლება სხვა სიბრტყეში განიხილავს ბევრ იმ თემას, რომელსაც გუშინ, ოპოზიციაში ყოფნისას, შეიძლება ჩვენთან ერთად დაახლოებით იმავე სიბრტყეში განეხილა. ამიტომ, გარემოს შეფასებაზე როცა ვსაუბრობთ, ალბათ ერთ-ერთი საფრთხე მომდინარეობს იქედან, რომ, თუ ჩვენ დავრჩით ხელისუფლებასთან პირისპირ და ხელისუფლებასა და არასამთავრობო სექტორს შორის ურთიერთობაში არ გაჩნდა ისეთი ოპოზიციური პოლიტიკური ძალა, რომელთანაც ჩვენ გვეთანამშრომლება და რომელთანაც ღირებულებითი ერთიანობა გვაქვს, მაშინ მართლა გაჭირდება ბევრი რამის კეთება. ხელისუფლებასთან პირისპირ დარჩენილები ბევრ

არსასურველ შედეგს მივიღებთ ალბათ. ეს პრობლემებს აუცილებლად გაართულებს. მოხდება, თუ არ მოხდება – ეს ჩვენს ხელთ არ არის, მაგრამ, როგორც ჩანს, ამ მიმართულებით ფიქრი გვმართებს. სანამ ეს ასე არ არის, მაშინ რას და როგორ ვაკეთებთ? ჩვენ უნდა შევეგუოთ იმ აზრს, რომ იმავე კონკრეტულ პირებთან, თუ ჯგუფთან, თუ გუნდთან, რომელიც ხელისუფლებაშია, ველარ გვექნება ის ურთიერთობა, რაც გვექონდა მანამდე, სანამ ისინი ხელისუფლებაში არ იყვნენ. ეს, უბრალოდ, შეუძლებელია, უბრალოდ, გამორიცხულია. იმან, რომ ასე არ იქნება, არ უნდა გაგვიჩინოს განცდა, რომ დავცილდით, კონფრონტაციულ გარემოში აღმოვჩნდით და ა.შ.. მგონი, ხელისუფლება ჩქარობს, სანამ პოპულარულია, არაპოპულარული ნაბიჯების გადადგმა შერჩეს, ასე ვთქვათ, პოლიტიკური თვალსაზრისით, უახლოეს სამ თვეში, თუ ექვს თვეში რაღაც უნდა მოასწროს, თორემ მერე რეაქცია საზოგადოებიდან და პოლიტიკური ძალებიდან უფრო მეტი იქნება. დაახლოებით ასეთი სიჩქარე ხომ არ გვმართებს ჩვენც მოსახლეობასთან მიმართებაში? ანუ, სანამ ეს ერთიანობის, თუ საერთოობის განცდა არსებობს, ხომ არ არის ეს შესაძლებლობა გამოსაყენებელი? ხალხთან ახლოს მისვლა სასარგებლო და საჭირო იქნებოდა. ამ თემას ალბათ უფრო გვიან განვიხილავთ; შეიძლება ეს არ არის საუკეთესო ვარიანტი, შეიძლება სხვა ვარიანტე-

ბიც დასახელდეს, მაგრამ ზოგადად გაჩნდა შესაძლებლობა, მოსახლეობასთან ახლა, ამ რამდენიმე თვეში, უფრო ახლო კონტაქტი დავამყაროთ, რომელიც აუცილებლად შემცირდება. ცხადია, ამას არ უნდა შევეჩერდეთ. მოდით, ახლა დავივიწყოთ, რომ ჩვენ ვსაუბრობთ არასამთავრობო სექტორზე, ან წარმოვადგენთ არასამთავრობო სექტორს; ის კონკრეტული ამოცანები, რომელთა წინაშე დგას ქართული სახელმწიფო და საზოგადოება დღეს, შეგვეცადოთ დავინახოთ, არა ჩვენი გადასახედიდან, არამედ – მოქალაქის პოზიციიდან. აქ გამოკვეთილი პრიორიტეტები მერე უნდა იქცეს ჩვენი მსჯელობის საყრდენად, რათა ამ პრიორიტეტებიდან გამომდინარე გავარკვიოთ, ჩვენ რა რეაქციას ვახდენთ, რა ფორმებს და ვითარებებს ვირჩევთ ამ თემებზე საუბრად. ამიტომ კითხვაზე: რა კონკრეტული ამოცანების წინაშე დგას ქართული სახელმწიფო და საზოგადოება დღეს, შეიძლება იყოს ძალიან მარტივი პასუხი: იმავე ამოცანებისა და პრიორიტეტების წინაშე დგას, რომელთა წინაშეც იდგა სექტემბერში. იქედან ერთია შესრულებული, ერთია მიღწეული – შევარდნაძე აღარ არის ხელისუფლებაში. დანარჩენი იგივე რჩება. ნატოც გვინდა, ევროკავშირიც გვინდა, ეკონომიკური აღმავლობაც გვინდა, დეცენტრალიზაციაც გვინდა და სიტყვის თავისუფლებაც; ერთი შეხედვით, მარტივია ამ კითხვაზე პასუხი. მაგრამ, მოდით შევეცადოთ ცოტა უფ-

რო დაგკონკრეტდეთ და ვისაუბროთ უახლოეს ამოცანებზე, ვთქვათ, ამ წლის განმავლობაში. უფრო პრიორიტეტების თავალსაზრისით ვისაუბროთ და არა ზოგადად, რომ ყველა პრობლემა მოსაწესრიგებელია; კონკრეტული ადამიანები დღესვე ელიან რაღაც კონკრეტულ შედეგათს: ეს იქნება პენსიის მომატება, გადასახადისგან განთავისუფლება, ვთქვათ, მიწის გადასახადისგან. ცხადია, ამის გრძელვადიანი ეფექტი, ბევრი ჩვენგანის აზრით, უარყოფითია, მაგრამ მოკლევადიან პერსპექტივაში ეს ჩათვლილია, როგორც შედეგათი გაჭირვებული მოსახლეობისთვის. მე გთავაზობთ ამ კუთხითაც შევხედოთ საკითხებს და როდესაც პრიორიტეტებზე ვსაუბრობთ, აქ უკვე ჩვენი თავი ჩავაყენოთ რიგითი მოქალაქის როლში, მაგრამ უფრო ინფორმირებული და განათლებული მოქალაქის როლში და პრიორიტეტები გამოვკვეთოთ ამ თავალსაზრისითაც. ორი ძირითადი სფერო, რაც გამოიკვეთა, იყო ისევ და ისევ ბიზნესგარემოს გაუმჯობესებისკენ მიმართული. მეორე იყო მმართველობის სისტემის გაუმჯობესებისკენ მიმართული. მმართველობის სისტემის გაუმჯობესებისკენ მიმართულ კომპონენტებს (ოპტიმიზაცია, კადრების მოხელეთა რაოდენობის შემცირება, კვალიფიკაციის ზრდა, პოლიტიკური, სტრატეგიული კურსის შემუშავება სხვადასხვა სფეროში, საბიუჯეტო საკითხები) ალბათ მივაკუთვნებდით სახელმწიფო მმართველობას. სხვა საკითხია მთავრობის საქმიანო-

ბის გამჭვირვალობა, რომელიც ასევე მმართველობის სისტემის გაუმჯობესებისკენ არის მიმართული (მოქალაქეთა მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში, ანუ ანგარიშვალდებული მმართველობის სისტემის გაჩენა). დეცენტრალიზაციაც აქ შემოდის. პირობითად შეგვიძლია მასმედიაც ამაში მოვაქციოთ, ანუ მასმედია როგორც მთავრობასთან ოპონირების და, შესაბამისად, მმართველობის სისტემის ეფექტურობის ზრდის საშუალება. ეს გეჭირდება იმისთვის, რომ დავიწყოთ საუბარი თემაზე: რა შეიძლება გააკეთოს მესამე სექტორმა საზოგადოების წინაშე მდგარი ამოცანების გადაწყვეტად. როგორია არასამთავრობო ორგანიზაციების სტრატეგიული მიზნები და ხედვები ამასთან დაკავშირებით, რა სტრატეგია და ტაქტიკა იქნება უფრო ეფექტური ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში რაღაცების მისაღწევად. თუ ვამბობთ, რომ პრობლემა არის ის, რომ არ არსებობს დაწერილი სახით პოლიტიკური, სტრატეგიული ხედვები და მიზნები ამა თუ იმ დარგში, დაისმება კითხვა, ჩვენ რა შეგვიძლია ამ თვალსაზრისით გავაკეთოთ. ფაქტია, რომ ამას უნდა აკეთებდეს მთავრობა. შემდეგ ჩვენ ნელ-ნელა ისევ არასამთავრობად უნდა ვიქცეთ, ამიტომ ნელ-ნელა ამ კუთხითაც ვუყურებთ ამ ყველაფერს. ნათელია, რომ ყველაფერ ამას სჭირდება ფინანსური უზრუნველყოფა, ხოლო ფინანსური უზრუნველყოფის საკითხში NGO-ები ბევრს ვერაფერს შეძლებენ.

კაფა სალამაძე – საკითხი დგას ასე: ჩვენ, არასამთავრობო ორგანიზაციები, უნდა დავეხმაროთ თუ არა ხელისუფლებას. თუ უნდა დავეხმაროთ, როგორ? თუ მას ეს არ სურს, რა მეთოდებს ვიყენებთ, რომ გაიძულოთ?

დავით უსუფაშვილი – ხელისუფლების ამოცანებზე კი არა, სახელმწიფოს და საზოგადოების ამოცანებზე ვსაუბრობდით, ხომ? ჩვენი ურთიერთობა ამ შემთხვევაში იმაზე არ უნდა იყოს დამოკიდებული, ხელისუფლება რამდენად მონდომებულია, ვთქვათ, უსაფრთხოების პოლიტიკის ფორმირებაში და რამდენად სხვა საკითხში. ბევრი რამის კეთება, როგორც ადრე, დღესაც და ხვალაც შესაძლებელია ხელისუფლებასთან მჭიდრო კონტაქტის გარეშე. ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესება და ინვესტიციების სტიმულირება თუ იმიტი ფერხდება, რომ საგადასახადო კოდექსი რთულია და ამას ვერ ვცვლით, მაშინ ის მაინც გააკეთოთ, რომ საგადასახადო ადმინისტრაციის მიერ შეწუხებულ ბიზნესმენს დახმარება აღმოუჩინოთ – სასამართლოში გაყვით თუ დემონსტრაციაში აყვით. თავისთავად აქეთ მიმავალი ნაბიჯები არ შემოიფარგლება ხელისუფლებასთან უშუალო ურთიერთობით, ეს არის ერთ-ერთი ასპექტი ჩვენი საქმიანობისა. ამ საკითხებზე მსჯელობისას მე ვისურვებდი ასე დავგვესვა საკითხი: იქეთ თუ არაფერი შეცვლილა ხელისუფლების მხარეს, აქეთაც არაფერი შეცვლილა?

თუ არაფერი შეცვლილა (და ალბათ ბევრი არაფერი შეცვლილა), მაშინ იმაზეც ხომ არ უნდა ვიფიქროთ, ვთქვათ, ვაკეთებდით კი ყველაფერს კარგად ან სრულად, ან სრულ პოტენციალს ვიყენებდით თუ არა.

ზურაბ ბურდული – ცალსახად თქმა, რომ ვაკეთებდით და გავაგრძელოთ, არა მგონია, სწორი იყოს. ბევრ რამეს, რასაც თავად თავს ვერ აბამდა, წინა ხელისუფლება ძალიან თავაზიანად და კეთილშობილად გამოულოცავდა ხოლმე NGO-ებს. ჯერ გავერკვეთ კარგად, რას და როგორ აპირებს ახალი ხელისუფლება. ყოველ შემთხვევაში, აი, ეს სუბსტიტუციის მომენტი, რომ ვიღაცამ ხელისუფლების საკეთებელი აიღოს თავზე და ის ამითი კმაყოფილი დარჩეს, იქნება რამენაირად შეეცადოთ, რომ მოიხსნას. ჩვენ ნუ გავხდებით ჩამნაცვლებლები რაღაცა როლებში და შევასწავლოთ, რომ ჩვენ შეგვიძლია მივუხმაროთ განვითარებაში, საკითხის წინ წაწევაში, თუ ექსპერტიზა არ არის, მაგრამ რაღაც სისტემაზე ნუ ვიქცევით. მაგალითად, უპოვართათვის ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშაოს რაღაც სისტემა, ამას სახელმწიფოებრივი ხედვა და ჩამოყალიბება სჭირდება. წლების განმავლობაში ეს გადასულია სულ არასამთავრობო სექტორში, მაგრამ ოდესმე თავი ხომ უნდა მოეხსნა.

მიხეილ მირზიაშვილი – მე მგონი, ხელისუფლების ცვლილება, რო-

მელიც მოვიდა დემოკრატიული განცხადებებზე და დემოკრატიულ ლოზუნგებზე, გვადლევს იმის შანსს, რომ ჩვენი საქმიანობა გარკვეულად უფრო მიღწევადი იყოს ხელისუფლებისათვის. ეს არის და ეს. მაგრამ ასევე რჩება ის საქმიანობა, რომელსაც ვაკეთებდით. არასამთავრობოს ერთ-ერთი თვისებაა, თავისთავად აკეთოს ის საქმე, რასაც უშუალოდ ეს ორგანიზაცია აკეთებს. მეორეა – გარკვეულწილად შექმნას ეს გარემო. ჩვენ ვილაპარაკეთ იმაზე, თუ როგორი მიმართება გვექნება ხელისუფლებასთან, მაგრამ როგორი მიმართება გვექნება საზოგადოებასთან, აი, ამას უნდა შევცხოთ.

დავით უსუფაშვილი – მე მგონი, აღმოვაჩინეთ ჯადოსნური სიტყვა, რომელიც მდგომარეობს ხელშეწყობაში. ჯადოსნური სიტყვა ნაპოვანია, მაგრამ არის განცდა, რომ საკმარისი არ არის. იყო სურვილი, რომ გვესაუბრა თვითონ სექტორის, NGO-ების შიდა საკითხებზეც, რომელიც აუცილებელია მოგვარდეს, რათა გაზრდილი ამოცანების უკეთ შესრულება შევძლოთ. აქ შეიძლება საერთო ეთიკის კოდექსის შესახებ გვესაუბრა, შიდა გამჭვირვალებოზე, რაც მოგვცემს საშუალებას უფრო ხმაძალა ვისაუბროთ სხვების გამჭვირვალებოზე. არის სხვა საკითხებიც; ვახსენეთ კადრების გადადინება, რომელიც ჩავთვალეთ, რომ კარგია, მაგრამ შევსებაცაა საჭირო. ახლა ვისაუბროთ არასამთავრობო სექტორის

საქმიანობის ძირითად ფორმებზე, რომლებიც ყველაზე უფრო ადეკვატურია შექმნილ სიტუაციასთან. თან განვსაზღვროთ, რას ვგულისხმობთ ამ ტიპის საქმიანობაში. ერთი შეხედვით, ჩვენ ამას ისედაც ვაკეთებდით, მაგრამ გარემო შეიცვალა. რა სიახლეები შეიძლება იყოს აქ? მეორე, ვისაუბროთ ჩვენი საქმიანობის მეთოდებზე. აქ უკვე რამდენიმე საინტერესო მოსაზრება გაისმა. მაგალითად ის, რომ იქით ტემპის გაზრდის გამო, აქეთ ტემპია გასაზრდელი, ანუ სწრაფი რეაგირების მექანიზმებია შესაქმნელი, რათა სწრაფად შევძლოთ პრობლემებზე რეაგირება. რა ფორმით, ეს ცალკე თემაა. არის ქსელური, კოალიციური საქმიანობის დახვეწის აუცილებლობაზე საუბარი. კიდევ ალბათ იქნება ასეთი კონკრეტული საქმიანობები. პირველ რიგში შევხედოთ ამ ჩამონათვალს და ლოგიკურად მივყავთ. კონცეფციების შემუშავება და ადვოკატირება ეხმიანება სტრატეგიული აზროვნების ხელშეწყობას და პოლიტიკების ფორმირების პროცესს. თუ ხელისუფლება აკეთებებს ამას, მაშინ ჩვენ მომსახურებას ვუწვევთ ხელისუფლებას, თუ გვთხოვენ, კონსულტირებას ვაკეთებთ. თუ უკვე განხორციელების ეტაპია, მაშინ მონიტორინგს ვაწარმოებთ მათ საქმიანობაზე. თუ ეს არ ხდება, მაშინ ინიცირებისთვის კონცეფციების შემუშავება, მისი ადვოკატირება თუ ლობირება იქნებოდა უფრო ადეკვატური.

ლელა ხომერიგი – რაღაც დონეზე შემუშავებული კონცეფციები არსებობს, რაღაცა არა და ამაზე სხვა შეხვედრაზე ვიმსჯელებთ. თუ ავირჩევთ რომელიმე კონცეფციას, იგი დამუშავდება რაღაც დონეზე. თუ არის მზად, ამას უკვე ადვოკატირება სჭირდება. ვამბობდით, რომ რესურსებია მცირე. მაგალითად, თვითმმართველობაზე მომუშავე ორგანიზაცია არის, ვთქვათ 4, 5 ან 6. მაგრამ ამას არ აქვს მნიშვნელობა; ამისთვის გვჭირდება ზუსტად ადვოკატირების მომენტი, რომელიც ქსელურ მუშაობას უკავშირდება. მერე ერთიანი ძალებით უნდა მოვახდინოთ ადვოკატირება, მიუხედავად იმისა, არის ეს ჩვენი ორგანიზაციის პროფილი თუ არა. იქნებ მედიასაც თანამშრომლობა შევთავაზოთ ასევე ფართე ფორმით. იქნება დიდი შეხვედრა მოვაწყოთ და ხელისუფლებასთან მომზადებული მივიდეთ.

დათო მელუა – ცხადია, რომ გარკვეულ კონცეფციებზე, თვითმმართველობა იქნება, უსაფრთხოება თუ სხვა, უნდა იმუშაონ ადამიანებმა, რომელთაც ამ კონცეფციების შესამუშავებლად საჭირო ინსტრუმენტები და ინფორმაცია გააჩნიათ. ამ ადამიანებს უნდა ჰქონდეთ ის საერთო პრინციპები, რაზედაც ჩვენ შევთანხმდებით. ვმუშაობთ რა თვითმმართველობაზე, უნდა ვიცოდეთ, რა არის ის ძირითადი ამოსავალი წერტილი, რაც აიძულებს ან მისცემს მოტივაციას ყველა ჩვენთაგანს მხა-

რი დაუჭიროს ჩვენ მიერ შემუშავებული კონცეფციას. კარგი იქნება, თუ განვსაზღვრავთ ამ ძირითად, ურთიერთთანამშრომლობის პრინციპებს. თუ ისევ თვითმმართველობას მივუბრუნდებით, თანამშრომლობის პრინციპი შეიძლება იყოს დეცენტრალიზაცია, თუმცა, კონკრეტული მენეჯმენტის საკითხი და საკადრო პოლიტიკა, შეიძლება ჩვენ შორისაც კი გახდეს დისკუსიის საგანი. აქედან გამომდინარე, ეს პრინციპები ძალიან ზოგადია და ის ტოვებს ადგილს როგორც თანამშრომლობისთვის, ისე შიდა კამათისათვის.

დავით დარჩიაშვილი – თვითონ არასამთავრობო სექტორში იყოს სხვადასხვა კონკრეტული შეხედულება ამა თუ იმ სფეროზე, ამა თუ იმ კონცეფციაზე. სხვა საქმიანობებში, ვთქვათ, სამოქალაქო განათლებაში თუ საპროტესტო საქმიანობაში, შეიძლება იყოს განსხვავებული ფორმულირებები და საერთო რეაგირების ამა თუ იმ ფორმაზე კამათი. აქ რომ აუცილებლად კონსენსუსი დავისაზოთ მიზნად, ეს რაღაცა შიდა NGO-ური ტოტალიტარიზმი გამოვა ბოლოს. ამიტომ ერთადერთი პრინციპი, რაზეც შეიძლება შევთანხმდეთ მთელი ამ საქმიანობის გაშლის დროს, ეს არის ის, რომ ნებისმიერი კონცეფცია, რომელიც შეიძლება მიუღებლად ჟღერდეს, აუცილებლად გათვალისწინებული და განხილული უნდა იყოს ჩვენ მიერაც და ხელისუფლების მიერაც. არის რაღაც საქ-

მიანობის ფორმები, რომელსაც არასამთავრობო სექტორი, ორგანიზებული NGO-ები სჭირდება, ერთი „ცნობილი ტიპი“ თუ გამოვიდა და პლაკატი დაიჭირა, შეიძლება მის პროტესტს მეტი ეფექტი ჰქონდეს, ვიდრე ჩვენ ყველა რომ დავდგეთ ერთად. მაგრამ ამის შემუშავებას ერთი „ცნობილი ტიპი“ ვერ აკეთებს, ამას სჭირდება ორგანიზაცია, გარკვეული რესურსების ქონა, ანუ ეს NGO-ური საქმეა. აქ არ ამოწურულა ჩვენი რესურსები. ახლა შემდეგი საკითხი, მომსახურების გაწევა ხელისუფლებისთვის, მის საქმიანობაში მონაწილეობა.

რამაზ აფციაური — პირველი პრობლემა მდგომარეობს არაკომბინირებულ, დაქსაქსულ მუშაობაში. რამენაირად უნდა ჩამოვაცალიბოთ კოორდინირების მექანიზმი. არ გლაპარაკობ რაღაც ახალ ორგანიზაციაზე და ასე შემდეგ. ორგანიზაციული ერთეული რომ გააჩნდეს, რომელიც გაადვილებდა ჩვენ შორის ინფორმაციის გაცვლას, ეს ჩამოაყალიბებდა თავდაცვის მექანიზმებს, შეტევის მექანიზმებს, ლობირების მექანიზმებს. იქნებოდა რაღაც მექანიზმი, რომელიც მოგვცემდა საშუალებას, ძალიან მოკლე დროში მოგვეხდინა არასამთავრობო ორგანიზაციების გარკვეული ნაწილის მობილიზება. ეს, გარკვეულწილად, მინიშნებაც იქნებოდა ხელისუფლებისთვის, რათა უფრო სერიოზულად აღექვა ის რეკომენდა-

ციები, თუნდაც ის პროტესტი, რომელიც ხშირად მოდის ცალკეული არასამთავრობო ორგანიზაციიდან, მაგრამ გერჩება ხოლმე ცალკეული ინიციატივად, რომელსაც გამოხმაურება არა აქვს.

გია ნოღია — ასეთი ძალისხმევა რაღაცნაირად ალბათ საჭიროა, მაგრამ ჩანს ორი გზა. ჯერ ერთი, როცა ორგანიზაციულ გაფორმებაზე არის ლაპარაკი, ეს გარკვეულ პროტესტს იწვევს ხოლმე ზოგიერთებში, რადგან თუ, ვთქვათ, უმრავლესობამ რაღაც გადაწყვიტა, შენც უნდა დაეთანხმო; შენ კი შეიძლება არ ეთანხმები და ასე შემდეგ. შეიძლება რაღაც ეტაპზე ესეც მომწიფდეს და საჭირო გახდეს, მაგრამ არის უფრო მარტივი, მოქნილი ფორმა, რასაც ჰქვია ქსელი, რომლის ფუნქციაა სწორედ ფასილიტაცია ერთობლივი მოქმედებისა. ვიღაც შეუერთდება, ვიღაც არ შეუერთდება; წევრობა შეიძლება განისაზღვროს მხოლოდ იმით, არის შენი მისამართი თუ არა იმათ სიაში, ვისაც ეს ინფორმაცია ეგზავნება. მე მგონი, ასეთი ფორმა უფრო მომწიფებულია. პირადად მე ერთიანი ლოგოთი, ბრენდით გამოსვლის იდეას ცოტა ეჭვის თვალით ვუყურებ. ხშირად ყოფილა კოლექტიური წერილების და განცხადებების შექმნის პრეცედენტი. ჩვენს ინსტიტუტში რთული დამოკიდებულებაა ამის მიმართ. ჯერ ერთი, შეგნითაც ხშირად არ არის ადვილი ერთობ-

ლიობის მიღწევა; ერთია, რომ რა-
ღაც ზოგად პრინციპებზე ხარ შე-
თანხმებული, მაგრამ მთავარია, რა
ფორმით არის აუცილებელი რეაგი-
რება და რაზე უნდა მოახდინო რე-
აგირება და რაზე არ უნდა მოახ-
დინო, ეს არის ყველაზე მნიშვნე-
ლოვანი. მგონია, რაც მეტი მოქნი-
ლობა იქნება, მით უკეთესია. ქსე-
ლის ღირებულება არის არა რაღაც
ბრენდების გაერთიანებაში, რაც
თითქოს მატებს ამას უფრო მეტ
წონას, არამედ სწრაფი რეაგირების
ფასილიტაციაში, რათა ტექნიკუ-
რად უფრო ადვილი იყოს ეს სწრა-
ფი რეაგირება.

ლელა ხომერიკი – მოდით, ნუ
ჩავეციკლებით ბრენდზე, რადგან იგი
მხოლოდ ერთ-ერთი მეთოდია. ვი-
ფიქროთ თანამშრომლობის სხვა
ფორმებზეც. ჩემი აზრით, პირველი
კონცეფცია, რომელსაც შევიმუშა-
ვეთ, შესაძლოა იყოს ხელისუფლე-
ბასთან მესამე სექტორის თანამშ-
რომლობის ხედვა, რათა მერე ხელი-
სუფლებას არ ჰქონდეს სათქმელი,
თქვენ არც არაფერი შემოგითავაზე-
ბიათო. ვიფიქროთ, რა სფეროებში
შეიძლებოდა ჩვენი თანამშრომლობა,
რა ფორმებით, რა მეთოდებით. თა-
ნამშრომლობის კონცეფციის შემუშა-
ვებას, მაგალითად, ესტონელები ახ-
ლაც აკეთებენ და ანახლებენ.

ზვიად დევდარიანი – პირადად
ჩემთვის პოლიტიკების ფორმირებას
რაც შეეხება, ასეთი ტიპის კონფე-

რენცია არის საუკეთესო საშუალება
ამისათვის. ამას ჰქვია „ბაკურიანის
კონფერენცია“, იმას ქვია „ლიანის“.
თითოეული რაღაც კონკრეტულ თე-
მასთან დაკავშირებით ტარდება. შე-
იძლება ჩვენ ორგანიზებული ვიყოთ
კონფერენციებად (პირობითად), სა-
ღაც ორგანიზაციები თავიანთ აზრებს
აყალიბებენ, ვიღაცა უერთდება, ვი-
ღაცა არ უერთდება. ეს უკვე არის
გადაწყვეტილების მიღების და სტრა-
ტეგიის ჩამოყალიბების გარკვეული
ფორმა.

რამაზ აფციაური – საქმიანობის
ფორმები უნდა შევცვალოთ, რათა
ადეკვატურად ვუპასუხოთ იმ მოთ-
ხოვნილებებს, რომელიც გაჩნდა სა-
ზოგადოებაში. ჩვენ რასაც ვლაპარა-
კობთ, არის გუშინდელი დღე, ის
დარჩა 2003 წლის ნოემბერში. ახლა
თებერვლის ბოლოა. მე მგონი, ბევ-
რი დავრწმუნდით, რომ ის მეთოდე-
ბი, რომლითაც ვმუშაობდით, აღარ
მოქმედებს. შედეგების თვალსაზრი-
სით რომ ვიმსჯელოთ, შედეგები
NGO-ში ნელ-ნელა ნულისკენ მიდის,
ამიტომ, თუ ცოტა რისკზე არ წა-
ვალთ, თუ ახალ ნაბიჯებს არ გადავ-
დგამთ, და იმ ძალას, რომელიც გაგ-
ვაჩნია, არ გამოვიყენებთ, მე მგონი,
არაფერი გამოგვივა. ძალა კი, მგო-
ნი, ძალიან დიდი გავგაჩნია. ჩვენ
შორის არიან ის ადამიანები, რო-
მელთაც შეუძლიათ ის აზრები, რო-
მელიც ყალიბდება ჩვენ შორის, მი-
იტანონ კონკრეტულ ორგანიზაციამ-
დე, საზოგადოებამდე. ამას არ სჭირ-

დება დრო, ამას სჭირდება შეთანხმება. შეიძლება ეს იყოს გაერთიანება, კოალიცია, რომელსაც შეთანხმების გარეშე შეუძლია ვიღაცამ დაასვას ლოგო, თუ, უბრალოდ, კოალიცია, რომელსაც სჭირდება წინასწარ შეთანხმება; ეს უკვე დეტალების შეთანხმების საკითხია. მე მაინც მგონია, რომ უნდა არსებობდეს მექანიზმი, რომელსაც შეუძლია სწრაფად მოახდინოს სექტორის მობილიზება, თუნდაც 20-30 ორგანიზაციისა მაინც. თუ როგორ ფორმას მივცემთ ამას, იქნება ის საზოგადოებრივი მოძრაობა, იქნება ეს კოალიცია თუ სხვა რამ, უკვე შემდეგი საკითხია.

ზურაბ ბურდული – მექანიზმის აუცილებლობა ჩვენი ერთად უფრო მჭიდროდ მუშაობისათვის აუცილებელია. ასეთი აუცილებლობა რომ არ ყოფილიყო, ალბათ ამ 2 დღის განმავლობაში ასე ხშირად არ წამოიწვედა ეს თემა და ამას, მე მგონი, ყველა ვგრძნობთ. ბატონმა გიამ სწორად თქვა: წევრობის ტიპის ან დახურული ტიპისკენ მიდრეკილი ორგანიზაციული ფორმა არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი. ალბათ ფორუმის, ქსელის ტიპის საქმიანობაზეა აქცენტი გასაკეთებელი, რომელიც თავის წინაშე რამდენიმე მთავარ ამოცანას დასახავს. ჯერ ერთი, გვინდა, რომ ის იყოს უფრო მოქნილი, ვიდრე დღეს არის; იყოს უფრო ოპერატიული, ვიდრე დღეს არის და იყოს უფრო წონადი. აი, ასეთი ამოცანების გადასაჭრელად

ასეთი ფორუმი თუ ქსელია საჭირო. მაგრამ ამისთვის ერთი-ორი ან რამდენიმე კარგი შეხვედრა არის აუცილებელი. მოდით, დავაფიქსიროთ, რომ ასეთი რამ ნამდვილად საჭიროა და უახლოეს მომავალში ვიზრუნოთ, რა და როგორი ფორმით იყოს და რა ამოცანები უნდა დაისახოს: ინფორმაციის სწრაფი გაცვლა, გადაწყვეტილებების მიღების ოპერატიულობის მექანიზმი და ა.შ..

დავით მელუა – მე მინდა დავეთანხმო ზურას. როდესაც ლაპარაკია სტრუქტურირებულ ასოციაციებზე, უნდა ვიცოდეთ, რა არის ჩვენი მიზანი. თუ შემდეგ არ გაჩნდა ახალი საშიშროება, ეს კარგად სტრუქტურირებული ასოციაცია დაიშლება. თუ ჩვენ უნდა ვიმუშაოთ პოლიტიკაზე, მაშინ ხომ არ ჯობია შევექმნათ ქსელი, თუ გნებავთ, ფორუმი, რომელიც კონცეპტუალურ საკითხებს მოაგვარებს.

დავით დარჩიაშვილი – მე მგონი, საუბარი ამდენ ადამიანში მთლად უმტკივნეულოდ და გადახვევების გარეშე არ მიდის, მაგრამ, მთლიანობაში, რაღაც გზას მივყავით. პერმანენტული კონფერენციების იდეა ძალიან კარგია და ეს უკავშირდება და ებმის იმ პროექტებს, რომლებშიც ვართ ჩართული. ყველა პროექტში რაღაც კონფერენციები, სტატიები, ათასი ასეთი რამეები დევს და ეს დაეხმარება ჩვენი საერთო კურსის გამოკვეთას. მერე სადამდე მიგვიყვანს,

არ ვიცი. ვალდებულებები, რაც ისე-
დაც გვაქვს და სურვილი, რაც სი-
ტუაციიდან გამომდინარე ჩნდება, ემ-
თხვევა ერთმანეთს.

ლელა ხომერიკი – ქსელი და-
ვარქვათ, კოორდინაცია და ორად
გავყოთ: ერთი იქნება სწრაფი რეა-
გირების სისტემა და მეორე კონცეპ-
ტუალური, გრძელვადიანი. აქ წავა
კონფერენციების პროცესი, რაღაცა
პერიოდული შეხვედრები, აზრების
გაზიარება და ჩამოყალიბება, ხოლო
სწრაფ რეაგირებაში წავა მობილიზე-
ბა და კოორდინაცია.

ირინა ცინცაძე – ხომ არ ჩა-
მოგვეყალიბებინა სამუშაო ჯგუფი,
რომელიც თვითონ NGO-ებში მომ-
წიფებულ იდეებს შემდგომ კარგად
ჩაუჯდებოდა. იგულისხმება მეთოდე-
ბი, შიდა რეგულაციის მექანიზმები,
რომელზედაც მერე უნდა ვილაპარა-
კოთ და ყველა ის საკითხი, რომელ-
ზედაც ჩვენ დღეს ვაპირებთ მუშაო-
ბას. მაშინ ძალიან ახლო მომავალში
შემოგთავაზებდათ ყველა აქ მყოფთ
და კიდევ უფრო მეტ ადამიანს იმ
იდეებს, რომელიც ამ ყველაფრის სა-
ფუძველზე გარდაიქმნა რაღაცა, გინ-
და ბრენდად, გინდა მუდმივმოქმედ
კონფერენციად.

მიხეილ მირზაშვილი – სწრაფ
რეაგირებაში შეიძლება ორი რამე ვი-
ჯულისხმოდ. ერთია ერთობლივი გან-
ცხადების გაკეთება და მეორე – რეა-
გირება, სამუშაოს მანუფაქტურის სა-

ხით დაყოფა. ვთქვათ, რაღაც კანონი
მიიღო, ან კანონპროექტს ამზადებს
ხელისუფლება, რომელიც ჩვენთვის
შემამფოთებელია, ამას იურიდიულ
ანალიზს უკეთებს ახალგაზრდა იუ-
რისტთა ასოციაცია, ეკონომიკურ ანა-
ლიზს უკეთებს შესაბამისად ეკონო-
მისტთა ასოციაცია, ერთი რადიო გა-
დასცემს. აი, ამგვარ რეაქციაზეც არის
ალბათ ლაპარაკი. მე მინდოდა დაგ-
ვეფიქსირებინა, რა ტიპის არის ეს
რეაქცია, ერთია განცხადება, მეორე
– უფრო კონკრეტული.

დავით უსუფაშვილი – ზოგადად,
კოორდინაციის საკითხი ყოველთვის
იდგა არასამთავრობო სექტორის
ეფექტიანობის გაზრდის ერთ-ერთ
ღონისძიებად და ბევრი დრო და
ენერგია დახარჯულა ამ თემაზე. ამ
საუბრებმა შედეგად მოიტანა გარკ-
ვეული კოალიციების ბუნებრივად
ჩამოყალიბება, სხვადასხვა მასშტა-
ბის, სხვადასხვა პროცედურიანი, მაგ-
რამ დღეს ეს საკითხი კიდევ უფრო
მწვავედ იმიტომ დაისვა, რომ ახალ
რეალობაში ტემპი გაიზარდა. ტემპის
გაზრდა ბუნებრივად იწვევს მექანიზ-
მების სრულყოფის საჭიროებას. არა-
სამთავრობო სექტორის ხმა რომ
მძლავრად იქნეს წამოჩენილი და არ
მოხდეს „დაყავი და იბატონეს“ პრინ-
ციპით ორგანიზაციების ობოლაცია,
ერთიანობის დემონსტრირება მნიშე-
ნელოვანია. იქნებ შევთანხმდეთ, რა
ღონის ერთობა შეიძლება არსებობ-
დეს. ეს მართლა, ძალიან სადავო თე-
მაა და ბევრი აზრი არსებობს ამაზე,

მაგრამ ერთი, რაზეც არანაირი პრობლემა არ არსებობს, ეს არის ის, რომ ინფორმაციის გაცვლა ხდებოდა სწრაფად, მაგრამ ამ ინფორმაციის გაცვლას შემდგომ შედეგი ხომ უნდა მოჰყვეს. თუ იმეილების მიმოწერაში დავხარჯავთ ერთ თვეს, არაფერი გამოვა. ამიტომ გარკვეულ პრინციპზე უნდა შევთანხმდეთ. სწრაფი რეაგირების მექანიზმს მე დაახლოებით ასე წარმოვიდგენდი: ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, რომელიც ამ სფეროში სპეციალიზირდება და ჩვენ წინაშე აცხადებს, რომ მოგვაწვდის ხოლმე ინფორმაციას დროულად. მათი აზრი ჩვენთვის უნდა იყოს საინტერესო, ჩვენც შეგვაშფოთოს ან მოგვანდომოს რაღაცის გაკეთება, ანუ აქ საუბარი უნდა იყოს შრომის დანაწილებაზე, პასუხისმგებლობის ალებაზე, რომ დანარჩენებმა მშვიდად ვიძინოთ, ვიცით რა, რომ ეკონომიკის სფეროში თუ რამე ხდება, ისინი ამას შეგვატყობინებენ. გარდა ამისა, რაღაცნაირად რეაგირების ფორმა და მექანიზმიც უნდა აიღოს შესაბამისმა ორგანიზაციამ. ჩვენ უნდა გვქონდეს დრო, რათა გავაკეთოთ ჩვენი შენიშვნები. უნდა შევთანხმდეთ, რომ ამ შენიშვნის გაზიარება-არგაზიარების პრეროგატივა დარჩეს ინიციატორის გადასაწყვეტი საკითხი. ახლა სხვა იდეებსაც მივხედოთ.

ლელა ზომერიკი – ჩემი იდეა იყო ხელისუფლებასთან შეხვედრის ორგანიზება, სადაც მათ გადავცემოდით ხელისუფლებასთან მესამე სექ-

ტორის თანამშრომლობის რაღაცა კონცეფციას, მაგრამ ეს ძალიან დიდ ხანს არ უნდა იქმნებოდა.

დავით დარჩიაშვილი – გარკვეული წინა მოსამზადებელი სამუშაო ჩავატარეთ. მათგანაც შესაძლოა ველოლოთ ინიციატივას. მათ თუ აქვთ თავიანთი მოღვაწეობაში კონცეპტუალურად გააზრებული მესამე სექტორის როლი, აუცილებელი არ არის ამ შეხვედრაზე ჩვენ დავლოთ უკვე გამზადებული კონცეფცია. გავარკვიოთ, ისინი როგორ ხედავენ ჩვენს როლს და ჩვენ როგორ ვხედავთ ჩვენს როლს მათთან ურთიერთობაში.

დავით დარჩიაშვილი – მე მგონი, ამ შეხვედრაზე უნდა გაირკვეს, უნდათ მესამე სექტორი თუ არ უნდათ. იმას ნამდვილად ვერ ვიტყვით, რომ არ იციან, რა არის მესამე სექტორი, მშვენიერად იციან, რა ტიპის შინაარსობრივი მუშაობა შეიძლება გაკეთდეს. მთავარი, რაზეც უნდა დაველაპარაკოთ, ურთიერთობის ფორმები და პროცედურული საკითხებია

დავით ლოსაბერიძე – როცა შეხვედრაზეა საქმე, გინდა დონორებთან, გინდა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, გინდა ხელისუფლებასთან, ეს ერთი საკითხია. ამასთან მე ვერ დავეთანხმები იმას, რომ ზოგადად გავარკვიოთ საქმე. შეიძლება გვითხრან, თქვენ, როგორც სექტორი, არ გვჭირდებითო; თქვენც წამოდიოთ, დაგვსამთ თანამდებობებზე,

ვაკეთოთ ერთად საქმეო. რა საქმე უნდა აკეთო? იქნებ არ გინდა? ის მაინც უნდა იცოდეს, რა აკეთო. ეს ერთი საკითხია. შეიძლება საერთოდ ყურადღებას არ მოგვაქციონ, ესეც ბუნებრივია. ამიტომ ლელას აზრს ვიზიარებ, რომ ეს მარტო შეხვედრა კი არ უნდა იყოს, არამედ, სულ მცირე, ჩამონათვალი მაინც უნდა იყოს საქმიანობების. შეიძლება იქ არ იყოს საუბარი, ვთქვათ, რა უნდა გაკეთდეს თავდაცვის სფეროში, შეუძლებელიც არის ყველაფრის უცებ გადაწყვეტა, მაგრამ უნდა იყოს შეთავაზება ჩვენი მხრიდან. ძალიან მარტივი პრინციპი უნდა იყოს ხელისუფლებასთან მიმართებაში: ჩვენ გთავაზობთ ამას, თქვენ გაქვთ შანსი: 1. მიიღოთ ჩვენი შეთავაზება, გამოიყენოთ, 2. არ მოგწონთ ჩვენი აზრი, ნუ მიიღებთ, მაგრამ თქვენ წარმოადგინეთ თქვენი ხედვა, მარტო ჩვენთვის კი არა, საზოგადოებისათვის, ჩვენ განვიხილავთ და მოგვეწონება-არ მოგვეწონება, უკვე ჩვენი საქმეა. თქმა იმისა, რომ: „NGO-ები კარგები არიან და თქვენი იმედი გვაქვს და თქვენ რომ არ იყოთ, რა გვეშველება“, ხომ ვიცით, რომ არ იქნება არაფრის მომტანი. ამას შევარდნაძეც გვეუბნებოდა: „რალა გვიჭირს, თქვენ ხომ აქა ხართო“. დონორებთან ურთიერთობა კიდევ სხვა საკითხია, აქაც კონკრეტულად უნდა იყოს, ოღონდ სულ სხვა მიმართულებით. ასე რომ, ისევ პროცედურებთან მივდივართ, მაგრამ რა შეთავაზებები უნდა იყოს ჩვენი მხრიდან? ჩამონათ-

ვალი ხომ მაინც მომზადებული უნდა იყოს?

რამაზ აფციაური – პრიორიტეტები, რომელშიც ხელისუფლებას უნდა მონაწილეობდეს, ამოცანები რომელიც ჩამოვაყალიბეთ, განხილული უნდა იყოს პერიოდულ შეხვედრებზე NGO-ებსა და დონორებს შორის. მე დონორთდონორებს ვგულისხმობ, ანუ პოლისმეიკერებს, რომლებიც აფინანსებენ იმ მცირე დონორუკებს, რომლებიც ჩვენ გვაფინანსებენ ხოლმე, დიდ დონორებს ვგულისხმობ, საელჩოებით დაწყებული, დიდი საერთაშორისო და სამთავრობო ორგანიზაციებით დამთავრებული.

ზვიად დევდარიანი – ალბათ დასაგეგმარებლად საჭიროა პირველად რიგის შეხვედრა, რომელიც სულ სხვა ტიპის, და სულ სხვა სახის იქნება. სადაც საუბარი იქნება სტრატეგიაზე ახალ გარემოში, ჩვენ რა უნდა ვაკეთოთ, ხელისუფლებას რა უნდა, სად შეიძლება გადავიყვანოთ და როგორ შეიძლება ეფექტურად ვითანამშრომლოთ. რაც შეეხება დონორების ინფორმირებას, ეს შეიძლება მარტო შეხვედრით არ გაკეთდეს და რაღაც სხვა ფორმებიც მოვიფიქროთ.

რამაზ აფციაური – მე მგონი, არასწორად იყო გაგებული. მე ვლაპარაკობ საკოორდინაციო შეხვედრებზე, ანუ როდესაც იცვლება ინფორმაცია ადგილობრივ ექსპერტებს შორის, საერთაშორისო ექსპერტებს

შორის და ხელისუფლების წარმომადგენლებს შორის.

ნიკო ორველაშვილი – ორიოდ სიტყვა სახელისუფლები სტრუქტურებში მონაწილეობის შესახებ. NGO-თა წარმომადგენლების სტატუსით ჩვენი მონაწილეობა სამეთვალყურეო საბჭოებში ძალიან სახიფათოა. ერთი მხრივ, სწორია: ჩვენ უნდა მივიღეთ და დაეუტოვოთ აი ამ სფეროში ჩვენ ესა და ეს შეგვიძლია პარტნიორობის თვალსაზრისით, მაგრამ იქვე უნდა მოვითხოვოთ პრინციპულად, გვითხრან თვითონ რას აპირებენ. ერთი მხრივ, თითქოს არაფერს არ აპირებენ, მეორე მხრივ – პარლამენტში დევს თვენახევრის განმავლობაში ფინანსთა სამინისტროდან შესული 8 სხვადასხვა კანონპროექტი საგადასახადო კოდექსში ცვლილებების შესახებ. პირველი ეწინააღმდეგება მერვეს და თვით ერთი კანონპროექტის შიგნით კიდევ რა ხდება, კაცი ვერ გაიგებს. ავტორი ერთია – ფინანსთა სამინისტრო, პროექტი – რვა, სხვადასხვა. გეგმები კარგი რომ არა აქვთ და არც სტრატეგიული ხედვა, ცხადია. მაგრამ რაცა აქვთ, ის მაინც დაწერონ, მოაწერონ ხელი, გამოაქვეყნონ, იმავე პარლამენტის ვებსაიტზე. ვუუბნები ნოღაიდელს, მომეცი კანონპროექტი. პარლამენტის ვებსაიტზეაო. პარლამენტის ვებსაიტზე მხოლოდ სათაურია, სად ჯანდაბაში ვიშოვო ტექსტი. ამიტომ ვამბობ: ერთი მხრივ, ვთავაზობთ, მეორე მხრივ, ვითხოვთ.

ზურაბ ბურდული – არის ორი ტიპის რალაცაჟე საუბარი: ერთია სამეთვალყურეო საბჭო, რომელშიც კონკრეტული NGO-ლიდერები მონაწილეობენ. საბჭოების მთელი პოტენცია აგებული უნდა იყოს სამ პრიციპზე: ინფორმაციის გაცვლა კონკრეტულ სამინისტროსა და კონკრეტულ საზოგადოებრივ საბჭოს შორის, watch dog-ის ფუნქციების შესრულება და, რაც მთავარია, სამოქალაქო ინტერესების დაცვა. ამის საშუალებად უნდა იქცეს ეს საზოგადოებრივი საბჭოები ცალკეულ სამინისტროებთან ან ცალკეულ ხელისუფლების მაღლა მდგომ პირებთან. კიდევ ერთი მომენტი; კარგი იქნებოდა მიგველო ჩვენ ხელისუფლები-საგან პასუხი, სჭირდება თუ არა საქართველოს არასამთავრობო სექტორი: ან კეთილი ნების დეკლარირება იყოს, ან განცხადება იყოს, ან რალაცა ისეთი. ეს ჩვენ ძალიან დაგვეზმარება. მე ვიცი, რომ ხშირად ბევრი რამის დეკლარირებას აკეთებენ, მაგრამ მერე ამას აღარ მისდევენ, ვთქვათ, იგივე ყბადალებული „ათი ნაბიჯი“. კარგი იქნებოდა დაეფიქსირებინათ პოზიცია: ამ ცვლილებებში, ამ რეფორმებში, ამ გარდამავალ ეტაპზე, არის თუ არა ქვეყნის განვითარებისათვის საჭირო ძლიერი არასამთავრობო სექტორი?

დავით უსუფაშვილი – ვთქვათ, საზოგადოებრივი საბჭოების ინსტიტუტი ძალიან ფართე გაგებით? გამოითქვა უარყოფითი ზარი ამ სამეთ-

ვალყურეო საბჭოებში სექტორის მონაწილეობის შესახებ.

ნიკო ორველშვილი – სექტორის და არა ცალკეული პიროვნებების; იმიტომ, რომ იქ ყველა კონტრაქტით არის და წარმოადგენს მის პროფესიულ თვისებებს. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი პასუხს აგებს ისევე, როგორც დირექტორი, იგი აქციონერის დავალბებს ასრულებს და იქ უკვე NGO, როგორც ასეთი, აღარ არსებობს.

მიხეილ მირზიაშვილი – უნდა დავიხსენებდეს, რა საფუძვლებს უნდა ეყრდნობოდეს, რადგან წინააღმდეგ შემთხვევაში არის დიდი საფრთხე, რომ ისევ ბუტაფორია აღმოჩნდეს, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც არ არის გაწერილი რეფორმები. რეფორმებზე დაკვირვება, მასში მონაწილეობა საზოგადოებრივი არასამთავრობო ორგანიზაციების მხრივ საჭიროა. მეორე მხრივ, არსებობს ტექნიკური დახმარების პროექტები, როდესაც დონორი ეხმარება გარკვეული რეფორმის გატარებას, გარკვეულ უწყებას. როდესაც არ არსებობს ასეთი პროექტი, ჯობია მოვერიდოთ და ფრთხილად მოვეკიდოთ ასეთი საზოგადოებრივი საბჭოს შექმნას. კიდევ ერთხელ ვიმეორებ: თუ სამინისტროს რეფორმის ძალიან ზოგადი კონცეფცია აქვს, თუ არ არსებობს გარკვეული მიმართულება, სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ ასეთ უწყებასთან საზო-

გადოებრივ საბჭოს შექმნას იმიტომ, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში საბჭო იქნება ბუტაფორია – გაფორმება, რომ რაღაც კეთდება და არასამთავრობო ორგანიზაციებიც ჩართულნი არიან ამასში.

არჩილ ელბაქიძე – მე ვეთანხმები ჩემს კოლეგებს, რომ მომზადება უნდა მთავრობასთან შეხვედრას. ჩვენ გვქონდა დეკემბერში შეხვედრა მთავრობასთან და პირველ რიგში, ჩვენ განვაცხადეთ მიზანი. ჩვენი პირველი შეხვედრა, ფაქტიურად, ჩაიშალა. მეორე შეხვედრაზე რომ მივედით მომზადებულები, უკვე ისინი არ მოვიდნენ. მერე თქვეს – ერთი დღე გვინდაო. მესამე დღეს შედგა შეხვედრა; ჩვენ განვაცხადეთ, რა გვინდა ჩვენ და რას ვითხოვთ: გამჭვირვალობა, ბიუჯეტი, საკადრო პოლიტიკა და ა.შ..

დავით უსუფაშვილი – მე მგონი, ერთ-ერთი მოთხოვნა უნდა იყოს ის, რომ შეიძლება მათ კიდევ ოცი ამოცანა აქვთ, მაგრამ ამ ამოცანების განხორციელებისას აუცილებელია პრინციპების დაცვა. კი ბატონო, გარე ვაჭრობა არ ვარგა, მაგრამ ამასობაში არსებობს ადამიანის უფლებები. დეკლარებული პრინციპები ყოველ ქმედებაში უნდა იყოს ასახული. ამაზე ყურადღების გამახვილება უკვე კონკრეტული საქმეა.

ზვიად დევდარიანი – ძალიან კარგად მახსოვს, როდესაც წინა ხე-

ლისუფლებამ დაიწყო საბჭოების შექმნა. ისინი შეეცადნენ ამ ტიპის ქმედებით იმის PR-ი გაეკეთებინათ, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების ჩართვა რაღაც პროცესში ხდება. ალბათ ამ ხელისუფლებასაც მალე რაღაც პრობლემები წარმოეშება და შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ მათი მხრიდან ასეთ ინიციატივაზე წამოსვლა ნიშნავდეს იმას, რომ მათაც დასჭირდებათ ქულების ჩაწერა. ამიტომ, ზოგადად, არასამთავრობოების და ხელისუფლების შეხვედრის იდეას ცოტა სკეპტიკურად ვუყურებ. როგორც წესი, ასეთი შეხვედრებიდან პოლიტიკური განცხადებების გარდა არაფერი რჩება. ვისურვებდი, რომ ასეთი ტიპის შეხვედრები იყოს უფრო ფოკუსირებული, მაგალითად, თვითმმართველობაზე. შესაძლებელია მათთან შერეული ჯგუფი არსებოდეს. ჩემი აზრით, კონკრეტული პროექტის დადება ბევრად უფრო ეფექტურია. ზოგადი ფორუმი, სადაც იქნება პარლამენტის თავმჯდომარე, პრემიერ-მინისტრი და ხელისუფლების სხვა წარმომადგენელი, პრობლემას ვერ მოხსნის. ჩვენ მაინც დავრჩებით უემაყოფილო, იმიტომ რომ ყველაფერი ბოლომდე ვერ ითქმება. ისინიც შემოიფარგლებიან პოლიტიკური განცხადებებით და ეს შეხვედრა არაფერს მოიტანს. მთავარია, იქიდან აინთოს მწკანე შუქი, რომ ასეთი რამ სჭირდებათ, უნდათ და მზად არიან მოისმინონ. იძულებას რაც შეეხება, რაც უფრო შემტევები ვიქნებით, უფრო მეტი შედეგი იქნება.

დავით უსუფაშვილი – ზვიადი, ცხადია, გულისხმობდა შეხვედრებს კონკრეტულ საკითხებზე კონკრეტულ თანამდებობების პირებთან, რაც ხდება და ალბათ მოხდება კიდევ. ახლა საუბარია გალა შეხვედრაზე, სადაც ზოგადად წარმოჩინდება ის განწყობები, რაც აქ გვქონდა მრავალ საკითხთან დაკავშირებით. ამაზეა უფრო საუბარი და არა ხელისუფლებასთან საერთოდ ურთიერთობაზე, რომელიც კონკრეტული ქმედებების ჭრილში უნდა გავნსაზღვროთ.

გია ხასია – საჭიროა იმ რესურსის გამოყენებაც, რაც პრინციპში არის ბიზნესსექტორში. კანონმდებლობა არანაირად არ უწყობს ხელს მესამე და მეორე სექტორის ურთიერთობას და, აი, ამ ფონზე, როდესაც კანონმდებლობა არ გვიწყობს ხელს, იქნებ მოგვეძებნა გზები ამ ურთიერთობის და თანამშრომლობისათვის, რადგან ჩვენ ერთმანეთს ვჭირდებით კარგი გაგებით.

დავით უსუფაშვილი – გავითვალისწინოთ, ბიზნესში რა ძვრებია მოსალოდნელი და ამან შეიძლება ხელი შეგვიწყოს თუ არა.

რამაზ აფციაური – მე, ყოველ შემთხვევაში, ბიზნესთან ურთიერთობას აღვიქვამ, როგორც ალტერნატიული ფანდრაიზინგის საშუალებას. ეს ახალი თანამშრომლობა იწვევს გარკვეულ ინტერესებს, რომელმაც შესაძლოა გამოიწვიოს მომავალში ურ-

თიერთსასარგებლო ურთიერთობა და ბიზნესმა დააფინანსოს არასამთავრობო სექტორი.

ნიკო ორველაშვილი – მე ვფიქრობ, რომ ამ მიმართულებით ძალიან ნაკლები გვაქვს ნაფიქრი. რაში ვჭირდებით ბიზნესს და ბიზნეს ასოციაციები სად გამოგვადგენ ჩვენ პარტნიორებად? ალბათ უპრიანია ამაზე ფიქრი. რესურსები აქამდე შეზღუდული იყო იმიტომ, რომ ბიზნესი თავის საქმეს სხვა გზებით აგვარებდა, ერიდებოდა საჯაროობას. ახლა მოვა დრო, როცა სხვა გზა არ დარჩებათ. აქედან გამომდინარე, საჭირო იქნება მათი ჩართვა პოლიტიკის ფორმირების პროცესში, საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელებაში და ა.შ..

დავით უსუფაშვილი – არასამთავრობო სექტორს შეუძლია თუ არა ბიზნესის გათეთრების პროცესში რაღაც როლი ითამაშოს? ჩრდილოვანი ეკონომიკის ლეგალიზების პროცესში, ცხადია, ბიზნესმენს არ დაუდგები გარანტად, რომ კი ეს გათეთრდაო.

ირინა ცინცაძე – მე არ ვიცი, რამდენად შეიძლება ჩვენ გარანტად დაგუდგეთ ვილაცას, მაგრამ ჩვენ და ბიზნესს გვაქვს შეხების წერტილები, რომელიც ჩვენი თანამშრომლობისთვის იქნებოდა კარგი. და ეს შეიძლება გახდეს ინტერესების ერთობლივად დაცვის მშვენიერი მაგალითი. არ არის აუცილებელი, ეს შეხ-

ვედრები იყოს რეგულარული. არ არის გამორიცხული, რომ, შედგეს შეხვედრა, ეთქვათ, ქველმოქმედების კანონის შესახებ, რომელიც მომგებიანია, NGO-სთვის და რომელიც მომგებიანია ბიზნესისთვის. მე არ მახსოვს, რომ ქველმოქმედების კანონის შესახებ სერიოზული საუბარი ყოფილიყო სამ მთავარ აქტორს შორის; ჩვენ შეიძლება დაგმსხდარიყავით პარლამენტში, როდესაც განხილვა მიმდინარეობდა კომისიაზე და იქ გვეყვირა გარკვეული კანონების გარშემო. რაღაც კულუარული საუბრები მიდიოდა ბიზნესსა და მთავრობას შორის, მე არ ვარ დარწმუნებული, რომ ქველმოქმედების შესახებ იქ სერიოზული საუბარი ყოფილიყო.

დავით უსუფაშვილი – ახლა გავერკვეთ, რას ვაკეთებთ. კონცეფციების შემუშავება, საჯარო საპროტრესტო ფორმები, საერთაშორისო აქტორებზე ზეგავლენის მოხდენა, სამოქალაქო განათლება, სახალხო დიპლომატია – ეს ძირითადი მიმართულებებია დღეისათვის მესამე სექტორში. ახლა ამ კონტექსტში რა საქმიანობები და რა მეთოდები მიგვაჩნია ყველაზე უფრო ეფექტურად, დროულად, შესაძლებელად? დონორებთან შეხვედრებს რაღაც ინსტიტუციური საფუძველი რომ შეეძინოთ (მაგალითად კვარტალური შეხვედრები), კარგი იქნება. შემდეგ – ხელისუფლებასთან შეხვედრა, ანუ გალა შეხვედრა. გალა შეხვედრის ძირითადი მიზანი არის ხელისუფ-

ლებასთან ურთიერთობის საკითხი, თუმცა დღის წესრიგი ამითი არ ამოიწურება. ამ შეხვედრაზე ზოგადად სექტორის არსებობას შევახსენებთ, ჩვენს პრიორიტეტებს, რომ ისინი უცვლელნი არიან, მიუხედავად ხელისუფლების ცვლისა. შემდეგ – ბიზნესთან ურთიერთობა, როგორც პარტნიორებთან, რომელიც ჩვენ გვჭირდება, როგორც კონცეფციების შემუშავებისას, ისე ხელისუფლებასთან ურთიერთობის პროცესში.

ზვიად დევდარიანი – შემდეგი საკითხი უკავშირდება ისევ ხელისუფლებასთან ურთიერთობას და ისევ ჩვენი ქმედითობის გაზრდას კონცეფციების შემუშავებაში და ადვოკატირებაში. ესაა სტრატეგიული დაგეგმვის ჯგუფების შექმნა. ეს რამდენად შესაძლებელია, არ ვიცი, მაგრამ, მგონი, ჩვენ უნდა ვიმუშაოთ ამ საკითხზე. მხედველობაში მაქვს ჯგუფები, რომლებიც იმუშავებენ ცალკეული პოლიტიკების შექმნაზე. იგულისხმება შერეული ჯგუფებიც, NGO წარმოდგენილი იქნება ექსპერტების სახით და ხელისუფლება წარმოდგენილი იქნება მოხელეების სახით. მე ვთვლი, რომ სტრატეგიული პოლიტიკები ასეთ ტიპურ ჯგუფებში შეიძლება შეიქმნას და არა – აღმასრულებელ ან საკანონმდებლო ხელისუფლებაში. აი, ეს უნდა იყოს ჩვენი მხრიდან ინიცირებული, თუმცა, თუ მათგან ნება არ იქნა, ეს იდეა ვერ განხორციელდება.

დავით უსუფაშვილი – არსებობს საზოგადოებრივი საბჭოები, იგი ამ კონტექსტში უნდა განვიხილოთ?

ზვიად დევდარიანი – ეს არის ჩვენი ხიდი სამინისტროებთან, ეს არის კომუნიკაციის საშუალება, ეს არის ჯგუფი, სადაც კონკრეტული პრობლემა იქმნება – კონცეფციის, პოლიტიკის ან სხვა რაღაც მსგავსის სახით.

დავით დარჩიაშვილი – თუ ჩვენი მთავარი პრინციპია კონცეპტუალური შეხედულებების ინიცირება, ამას რაღაც ფორმა უნდა ჰქონდეს. ეს ერთ-ერთი ფორმაა, ამისი პრეცედენტები არსებობს. მე ვიცი აფხაზეთზე – ჯგუფს გეგმა აქვს შემუშავებული, ხელისუფლება ან მიიღებს, ან არა. შეიძლება ეს გამოქვეყნდეს და სხვა ფორმა მიიღოს ამ ჯგუფის მუშაობამ. აქ ისეთი ძალა, როგორიცაა ინფორმაცია, არასტრუქტურირებულია. რაც არ უნდა ვებგვერდები არსებობდეს, ინფორმაციის ნაკადი არის ძალიან ქაოტური – სიახლეს იგებ ჭორის ღონეზე, ან პირადი ნაცნობობის ღონეზე. პირველ რიგში უნდა ვიცოდეთ, რა ხდება. ნუ მიიღებენ ჩემ შეხედულებას, მაგრამ მე უნდა ვიცოდე, რაზე ვიმუშავო. მეორე წყარო უნდა იყოს მედია, რომელსაც ზოგჯერ აინტერესებს არასამთავრობოს აზრი, ზოგჯერ – არა. რედაქტორებთან არის დასალაპარაკებელი ინფორმაციის გაცვლის შესახებ, თორემ ჭორების მოგროვებაზე ეგვნიც მუშაობენ.

მიხეილ მირზიაშვილი – რამდენადც მე ვიცი, საზოგადოებრივი ტელევიზიიდან არის მოთხოვნა, რომ საბჭოში შევიდეს არასამთავრობო წარმომადგენლები, მაგრამ ვფიქრობ, ეს არ არის საკმარისი თანამშრომლობა. საზოგადოებრივი ტელევიზიის საქმიანობა ხომ იყოფა რაღაც ნაწილებად; ერთი, სამოქალაქო განათლების ბლოკი, მთლიანად აიღოს არასამთავრობო სექტორმა და ის იყოს პასუხისმგებელი. დაახლოებით იმავეს შევთავაზებდი განათლების სამინისტროს; იქაც სამოქალაქო განათლების ნაწილი აიღოს არასამთავრობო სექტორმა.

ირინა ცინცაძე – ჩვენი მიზანი არის სწრაფი რეაგირება და ინიციატივების შეთავაზება. საჭიროა, რომ ამ ინიციატივების ნაწილში იყოს ჯგუფი, რომელიც იმუშავებს განათლების სამინისტროსთან როგორც მრჩეველთა საბჭო, რომელიც შემოიტანს რაღაცა ინიციატივებს, იმუშავებს როგორც მედიატორი მთელ სექტორსა და კონკრეტულ სამინისტროს შორის და რეალურად გაატარებს იდეებს. ზუსტად ასევე შეიძლება იყოს საზოგადოებრივ ტელევიზიასთან. ამ ინიციატივების ჯგუფს უნდა ჰქონდეს განშტოებები, რომელიც სხვადასხვა მიმართულებით შეიმუშავებს სხვადასხვა კონცეფციას და არა მარტო კონცეფციებს.

დავით დარჩიაშვილი – სამოქალაქო განათლების პროექტები ცალკეული NGO-ების ძალებით კეთდება

ხოლმე, მაგრამ ეფექტი რომ დიდი არა აქვს, ამას ყველა ხედავს. ნაწილობრივ, ბიბლიოთეკების ქსელი აკეთებს, მაგრამ იქიდანაც ეფექტი არ არის. ერთობლივად შეიძლება ვიფიქროთ საბიბლიოთეკო ქსელის დაფუძნებაზე? ლევან ბერძენიშვილთან დავილაპარაკეთ, რომ მსხვილ დასახლებულ პუნქტში გაიხსნას შესაბამისი ლიტერატურის მქონე სპეციალური ბიბლიოთეკები. ბიბლიოთეკარები შეირჩენ კონკურსის საფუძველზე; ისე კი არ იყოს, რომ ზის და ქსოვს და სულ არ აინტერესებს, „სამ მუშაგეტერს“ გასცემს, „ძველ ალთქმას“ თუ დემოკრატიაზე ლიტერატურას. ამას გარდა, შესაძლოა მოძრავ ლექტორტრენერთა ჯგუფები ჩამოყალიბდეს, რომელიც ყოველთვის ივლის რეგიონებში. საზოგადოება „ცოდნის“ სტრუქტურა ავიღოთ. ამას გარდა, შეიძლება ადგილობრივი არასამთავრობო ბიბლიოთეკები იყოს გამოყენებული და გაძლიერებული.

ნიკო ორველაშვილი – ამ შემთხვევაში ბიუჯეტიდან შეიძლება, და ჩემი აზრით, დასაშვებია თანადაფინანსება.

დავით უსუფაშვილი – ჩვენ ახლა ვიმყოფებით ჩვენი საქმიანობის მეოთხე ეტაპზე: სახელმწიფოს ამოცანები რა არის, ჩამოვთვალეთ. განვსაზღვრეთ არასამთავრობოს საქმიანობის ძირითადი ფორმები. დაკონკრეტება შეგვიძლია თუ არა, მაინც რა უნდა კეთდებოდეს ქსელების მემ-

ვეობით? ლელამ შემოგვთავაზა ორ ჯგუფად გაიყოს საკითხები. პირველია, სწრაფ რეაგირებას რომ მოითხოვს: ცალსახა პროცესების ინიცირება, უფრო რეაგირება რაღაცაზე. მაგრამ ამ დროს ქსელური მუშაობა აუცილებელია. მეორე: როდესაც კონცეფციების ინიცირებაზე საუბარი, პრაქტიკულად, ვერც ერთი ჩვენგანი ვერ იტყვის, რომ თუნდაც თავის დარგში ის შეძლებს რაიმე კონცეფციის სრულყოფილად წარმოჩენას სხვა მეზობელი სპეციალობების დახმარების გარეშე. ეკონომისტები იურისტების გარეშე ვერაფერს გააკეთებენ, იურისტები ეკონომისტების გარეშე. აქ რაღაც დაგეგმარებაა, სტრატეგიული ხედვებია და მილიონი სხვა პრობლემა. ამასობაში ჩვენ ვართ იმ რეალობის წინაშე რომ ორგანიზაციებს უჭირთ კოოპერაცია. როცა წმინდა advocacy-ს ტიპის საპროტესტო საქმეა გასაკეთებელი, იქ უფრო მარტივია ყველაფერი. კონცეპტუალურად რა არის გასაკეთებელი, ამის დადგენისას ქსელური მუშაობა ასევე მნიშვნელოვანია. ქსელები და კოოპერაცია საჭირო იქნება სხვა საქმეების კეთებისასაც. ჩვენ ვსაუბრობთ სექტორის ამოცანებზე. ცხადია, ჩვენ არ ვართ სექტორი, სექტორი არის გაცილებით ფართო. შემდეგ, აქ ახსენეს NGO კონფერენციების პროცესი, მეორე ნაწილად პირობითად შეიძლება ეს წარმოგვედგინა. აი, ამ კონფერენციების წყებაში ხორციელდება მეორე ტიპის net working-ი, ანუ ძირითადი ფო-

რუმი ეს არის, მაშინ როდესაც სწრაფი რეაგირების მექანიზმები სხვაა. შემდეგ, გამოიკვეთა, რომ ხელისუფლება მისი არსებობის პირველი სამი თვის განმავლობაში მაინც და მაინც აქტიური არ ყოფილა არასამთავრობო სექტორთან რაღაცა პერმანენტული კავშირების აწყობა-შენარჩუნების პროცესში. პირიქითაა, როდესაც ამ სტილის ამ პრინციპზე აწყობილი მექანიზმები, ანტიკორუფციული საბჭო თუ სხვა საბჭოები უქმდება ან გაუქმების ქვეშაა. ის განცდა, რომ ხელისუფლებაში მყოფმა პირებმა ყველაფერი უკეთ იციან, ვიდრე ძველმა ხელისუფლებამ, აჩენს საშიშროებას, რომ საზოგადოებრივი საბჭოების კულტურა ისეთი წარმატებით აღარ დაინერგოს. რატომ იყო, ეს სხვა ამბავია. საზოგადოებრივ საბჭოებში ჩვენ არ მოვიპოვებთ მხოლოდ საკუთარ თავს, ანუ NGO-ებს. აქ არიან სხვა ინტერესთა ჯგუფებიც. ამასთან, ჩვენ საზოგადოებრივ საბჭოებში არ ვგულისხმობთ მეორე ტიპის მონაწილეობას, სტრატეგიის დაგეგმვას და რეფორმებს. კიდევ ერთი თემა: შეხვედრა ხელისუფლების წარმომადგენლებთან. საუბარია გალა შეხვედრაზე, სადაც NGO-ები ხელისუფლებას თავიანთ ხედვას კიდევ ერთხელ შეახსენებენ, შესთავაზებენ ურთიერთობას ცივილიზებული ფორმით, მაგრამ გაუსვამდნენ ხაზს, რომ ეს არ ნიშნავს უპირობო მხარდაჭერას. იქნება საპროტესტო აქციებიც კონკრეტულ საკითხზე და ა.შ.. შეხვედრა დონორებთან:

იდეა კვარტალური შეხვედრებისა დონორთა წრესთან. თითოეულ მათგანს დასჭირდება პასუხისმგებელი ორგანიზაცია. ურთიერთობა გათეთრებულ ბიზნესთან: აქ ჩვენ ვგულისხმობთ არა მხოლოდ ბიზნესს, მრეწველებს, არა როგორც მრეწველებს. მათგან ამ შემთხვევაში ფულს კი არ ველით. საუბარია პარტნიორზე, რომელიც შეიძლება გაჩნდეს ამ ქვეყანაში, თუ ასე წავიდა საქმე. მედიასთან ჩვენ სხვა პრობლემა გვაქვს, საზოგადოებრივი ტელევიზიის შექმნას ვსახავთ, როგორც გამოსავალს. მაგრამ ჩვენ გვმართებს დიდი ყურადღება, რადგან რას დაერქმევა საზოგადოებრივი ტელევიზია, საქართველოში კაცმა არ იცის. საბედნიეროდ, არის ხალხი, ვინც ამაში ერკვევა. სტრატეგიული დაგეგმვის შერეული ჯგუფები: ეს შეიძლება იყოს ის ერთ-ერთი თემა, რომელიც ხელი-სუფლებასთან შეხვედრაზე წამოიწევა. იქნება ძალიან კარგი, რომ ამ თემაზე მოხდეს მათი კონცენტრაცია. ძალიან სშირად ამ სტრატეგიულ დაგეგმვას მათ ენაზე ჰქვია რეფორმები და ახლა ყველა სამინისტრო რეფორმირების პროცესშია. მაგალითისათვის ავიღოთ თანამშრომლობა განათლების სამინისტროსთან. არის განცდა, რომ ახლა თანამშრომლობას გაცილებით უფრო მეტი აზრი აქვს და იქედან იქნება შემხვედრი ნაბიჯები. ბევრი პრობლემა, რომელიც აქ დაგროვდა, შეიძლება ერთხელ და სამუდამოდ გადაწყდეს – ესაა ეკლესიასთან ურთიერთობა, ეს არის სა-

მოქალაქო განათლების საკითხები და ინიციატივა, რომ სასკოლო ბიბლიოთეკები იქცეს საინფორმაციო ცენტრებად. და ბოლოს: სახალხო ფორუმების ორგანიზება საჯარო პოლიტიკის საკითხებზე. აქ რამდენიმე კომპონენტი იყრის თავს. ერთი ის, რომ დებატების, დიალოგის კულტურა და საჯარო მსჯელობების კულტურა გვინდა დამკვიდრდეს და მეორე – ასეთი საკითხები ბუნებრივად გულისხმობს პოლიტიკის შემუშავებას. ვგულისხმობთ, რომ ვიღაცას პოლიტიკის მონახაზი მაინც აქვს უკვე – როგორ ავაშენოთ სკოლა სოფელში ან როგორ მოვჭრათ ის კაკლის ხე, რომელიც ნერვებს გვიშლის. ახლა ვნახოთ, რაზე შევჯერდით. პირველი, ესაა საქართველოს როგორც სახელმწიფოსა და საზოგადოების წინაშე მდგარი უმთავრესი ამოცანები, რაც 7 პუნქტად ჩამოვყალიბეთ. როდესაც ამას ვაკეთებდით, ჩვენ არ ვიყავით „ეგოისტი“ NGO-ები, რომლებიც საკუთარ თავზე ფიქრობენ და ქვეყანა არ აინტერესებთ. აქ ჩვენ ვიყავით მოქალაქეები და განვსაზღვრეთ ქვეყნის წინაშე პრობლემები. მერე ეს საკითხები დავაფორმულირეთ, ინფორმირებული და განათლებული მოქალაქეების დონეზე. ვთქვით, რომ ეს ამოცანები გადასაწყვეტია, მაგრამ ამ ამოცანების ნორმალურად და სწორად გადაწყვეტა მხოლოდ მაშინ შეიძლება, როცა ეს პრინციპებია დაცული. შემდეგ უკვე ვსაუბრობთ, როგორც არასამთავრობო სექტორი: ამ სახელმწიფოებრივი ამოცანების

ასეთი პრინციპებით გადაწყვეტას რითი შეგვიძლია შევუწყოთ ხელი. აღვიარებთ, რომ ეს ამოცანები, პირველ რიგში, ხელისუფლების საქმეა. ამასობაში ჩვენც ვნებავთ ჩვენს როლს და ვფიქრობთ, რა შეიძლება ავიღოთ ჩვენს თავზე. მერე მოვედით კონკრეტულ საკითხებამდე. შეიძლება ამ კონკრეტული საკითხების სია განვირცოთ, შეიძლება კი არა, საჭიროა. მე მგონი, შემდეგში ცოტა მეტი უნდა ვისაუბროთ შიდა რესურსებზე და შიდა პრობლემებზე, რათა ვნახოთ, ამ ყველაფრისთვის რამდენად ვართ მზად.

ვაჟა სალამაძე – პრაქტიკულად ამ დონეზე უკვე არის ჩვენი ორი დღის მუშაობის შედეგი: ჩვენ მოხაზეთ გარემო; შემდეგ ჩამოვაყალიბეთ ის ამოცანები, რომლებიც დგას ხელისუფლებისა და საზოგადოების წინაშე; ასევე ჩამოვაყალიბეთ პრინციპები, თუ რის საფუძველზე უნდა გადაწყდეს ამოცანები (ჩვენთვის სულ ერთი არ არის, როგორ გადაწყდება ისინი. მაგალითად, თუ ამოცანად ვაყენებთ ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენას, ვამბობთ, რომ ეს უნდა მოხდეს არაძალადობრივი გზით. თუ ვფიქრობთ, რომ საჭიროა ხელისუფლების რეფორმა, ვამბობთ, რომ გამოყენებული უნდა იქნას დემოკრატიული და ლიბერალური პრინციპები. ყოველივე ამის მერე აღმოვაჩინეთ ჯადოსნური სიტყვა – „ხელშეწყობა“. ჩვენ მოწოდებული ვართ, ხელი შევუწყოთ ამ პროცესების გა-

დაწყვეტას ამ პრინციპების საფუძველზე. თუ როგორ უნდა შევუწყოთ ხელი, ამაზეც ვისაუბრეთ. ჩამოვაყალიბეთ ის ფორმები, რომელიც უნდა იქნას გამოყენებული. შესაბამისად ჩამოვაყალიბეთ, რა მეთოდებით უნდა ვიმუშაოთ. დაგვჩა ბოლო ნაწილი: ვართ ჩვენ მზად, რომ ეს ყველაფერი განვახორციელოთ? რა რესურსები გავაჩნია და რა საჭიროებები არსებობს სექტორში? რა გეგმდება იმისათვის, რომ ეფექტურად და ეფექტიანად განვახორციელოთ ხელშეწყობის პროცესი?

დავით დარჩიაშვილი – ჩვენ ხშირად გვიგრძნია კადრების ნაკლებობა. კარგი იქნებოდა წარმოგვედგინა პროექტი, რომელიც მიეძღვნებოდა მომავალი „ენჯიონიერების“ აღზრდას: ვილაცყევს მოვიზიდავთ, რაღაც სფეროებში გავათვითცნობიერებთ. მოკლედ, უნდა არსებობდეს „NGO სკოლა“.

დავით ლოსაბერიძე – ჩვენ თითქმის ყველა საკითხზე ჩამოვაყალიბეთ ჩვენი პოზიცია, ჩამოვყალიბდით იმაზეც, თუ რას ვთვლით პრიორიტეტულად ამ სახელმწიფოში. შევთანხმდით პრინციპებზე, რაც ასევე ძალიან მნიშვნელოვანია. შევთანხმდით იმაზე, რომ ჩვენ არა ვართ და არ ვიღებთ სახელმწიფოს ფუნქციებს, ჩვენ ხელს ვუწყობთ სახელმწიფოს საზოგადოებრივი, საჯარო პრობლემების გადაწყვეტაში. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ არ ვმონაწილე-

ობთ. ჩვენ აქტიურად ვმონაწილეობთ ამ საქმიანობაში, ერთი მხრივ, ვენ-მარებით, და, მეორე მხრივ, ვიღებთ კონტროლის ფუნქციას. გარკვეულწი-ლად ჩამოყალიბდა ჩვენი საქმიანო-ბის მეთოდები და ფორმები. აქ ბევ-რი რამ ძველია, ბევრიც გადავიზ-რეთ იმ ახალ გარემოსთან მიმართე-ბაში, რომელშიც ვსაქმიანობთ. მაგ-რამ დროში შეზღუდულობის გამო ჩვენ მაინც ვერ მოვასწარიტ ყველაფ-რის დახვეწა. გარდა ამისა, შევთან-ხმდით, რომ გარემო არის ძალიან სწრაფად ცვალებადი. ძალიან მომე-წონა იდეა, რომელიც ზვიადმა წა-მოაყენა, რომ აუცილებელია ავით-ვისოთ ეს კონფერენციული მეთოდი ანუ გვექონდეს სისტემატიური შენ-ვედრები. ამ ტიპის შეხვედრები შე-იძლება არ იყოს ორდღიანი, შეიძ-ლება იყოს ერთდღიანი, მაგრამ ჩვენ უნდა მოვასწოროთ ადეკვატური რეა-გირებები, ინფორმაციის გაცვლა და კოორდინაცია ყველაფერ იმაზე, რაც ხდება. განსაკუთრებით მნიშვნელო-ვანია კოორდინაციის საკითხი და სწრაფი რეაგირების საკითხი. ამ მე-ქანზიმებზე შემდგომში კიდევ იქნება აუცილებელი მუშაობა. რაც შეეხება რესურსებს და პოტენციალს, პოტე-ციალი საკმაოდ არის დაგროვილი სექტორში. რა თქმა უნდა, პრობლე-მატურია ყველაზე უფრო მეტად თან-ხები და საკადრო რესურსები, ასევე დრო – სამწუხაროდ დღე-ღამეში მხოლოდ 24 საათია და კვირაში მხოლოდ 7 დღე. როცა ამ შეხვედ-რის ორგანიზებაზე ვმუშაობდით, მი-

ვედით იმ დასკვნამდე, რომ მარტო რამდენიმე ჯგუფზე შევთანხმებუ-ლიყავით, მაგალითად advocacy-ზე და think tank-ებზე, ანუ ინტერესთა დაცვაზე ორიენტირებულ და ანალი-ტიკურ ორგანიზაციებზე. ეს არ ნიშ-ნავს იმას, რომ ჩვენ გარდა არ არსე-ბობს სხვა სფეროებში მომუშავე NGO-ები. ძნელია თქმა, მომავალში ჩვენი მუშაობა რა ფორმით გაგრ-ძელდება, ანალოგიური ფორმატიო-თუ სხვა ფორმებით, მაგრამ აუცი-ლებელია სხვა ჯგუფებთანაც იყოს ანალოგიური შეხვედრები. საინტერე-სოა, მესამე სექტორის სხვა სეგმენ-ტები ჩვენსავით ფიქრობენ თუ არა, როგორი ხედვები აქვთ მათ. ამიტომ, შემდგომში მათი იდეების თავმოყრაც იქნება აუცილებელი. ალბათ ამისთ-ვის გამოდგება ის განაცხადი, რომე-ლიც ფასილიტატორებმა უნდა მო-ამზადონ.

ვაჟა სალამაძე – მე შემიძლია ვითხრათ, რომ ჩვენ ჩაფიქრებული გვაქვს ამ შეხვედრების ციკლორობა. ამ ცვალებად გარემოში ხშირ-ხში-რად უნდა შევხედეთ. ბატონ გიას ჰქონდა იდეა – დავარქვათ ამას „NGO ბაკურიანი“. ჩვენ *სამოქალა-ქო ინტერესების დაცვის პროგრამის* ფარგლებში ვეცდებით, ამ პროცესებს რეგულარული ხასიათი მივცეთ. რაც შეეხება იმას, რამდენად სწრაფად დაიწყება სამუშაო ჯგუფების შექმ-ნა, ეს არის უკვე თავად მონაწილე ორგანიზაციების ნებასა და ინტერეს-ზე დამოკიდებული.

დანართი

არასამთავრობო ორგანიზაციების ლიდერების ბაკურიანის შესვენარის შედეგების მოკლე შეჯამება

შესვენდრა მიზნად ისახავდა ინტერესთა დაცვაზე ორიენტირებული არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობის და შემდგომი განვითარების სტრატეგიული მიზნების გამოკვეთას ახალ გარემოში.

გარემო

შესვენდრაზე გაანალიზდა არასამთავრობო ორგანიზაციების საარსებო გარემო 2003 წლის ნოემბრის მოვლენების შემდეგ. დისკუსია შეეხო მესამე სექტორის ახალ შესაძლებლობებს, მოსალოდნელ საფრთხეებს, მის ძლიერ და სუსტ მხარეებს. მონაწილეთა აზრი ერთგვაროვანი იყო გარემოს სამი პარამეტრის შეფასებისას. კერძოდ, აღინიშნა რომ გარემო:

- საკმაოდ გაურკვეველია;
- ფორმირების პროცესშია და მუდმივად ცვალებადია;
- ცვლილებების ტემპი საკმაოდ მაღალია, რის გამოც საზოგადოება და მათ შორის არასამთავრობო ორგანიზაციები ვერ ასწრებენ მოვლენების გაანალიზებას და შეფასებას.

ქვეყნის წინაშე არსებული პრობლემები და მათთან მესამე სექტორის დამოკიდებულება რამდენიმე ძირითად ბლოკად დაჯგუფდა:

სიტუაციის ზოგადი შეფასება:

- არ არის გამოკვეთილი ხელისუფლების საერთო კურსი და კონკრეტული პრობლემების გადაწყვეტის ხედვები;
- გაურკვეველია არასამთავრობო სექტორის დამოკიდებულება ხელისუფლების და მისი ქმედებების მიმართ;
- გაურკვეველია სამომავლო საქმიანობის პრიორიტეტები.

სახელმწიფო სისტემის რეფორმა:

ახალი ხელისუფლების მოსვლა საზოგადოების მხრიდან ორი პრიორიტეტული მოთხოვნის ფონზე მოხდა: კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა და

დემოკრატიის განვითარება. მაგრამ ამ ორ მიმართულებას შორის გარკვეული წინააღმდეგობაა. კორუფციის პრობლემა „სუსტი სახელმწიფოს“ პრობლემას უკავშირდება, ამიტომ მასთან ბრძოლა ხელისუფლების აღმასრულებელი შტოს გაძლიერებას, ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე ე. წ. სახელისუფლებო ვერტიკალის ამოქმედებას მოითხოვს. პოსტ-საბჭოთა გარემოში კი სახელმწიფოს გაძლიერება ავტორიტარიზმის საფრთხეს შეიცავს, რადგან ამ ქვეყნებში დემოკრატიული და ლიბერალური თავისუფლებები, როგორც წესი, ემყარება არა სამოქალაქო საზოგადოების სიძლიერეს, არამედ სახელმწიფოს სისუსტეს. ამდენად, აღმასრულებელი შტოს გაძლიერების ტენდენცია, რომელიც ნათლად იკვეთება საქართველოში, სხვა დამაბალანსებელი მექანიზმების დამკვიდრების გარეშე სამოქალაქო საზოგადოების პოზიციების შესუსტების ობიექტურ საფრთხეს შეიცავს. ამის კონკრეტული ნიშნები უკვე გამოჩნდა. კონსტიტუციური ცვლილებების შედეგად შესუსტდა პარლამენტის უფლებამოსილება. იკვეთება მასმედიის შეზღუდვის გარკვეული ტენდენციაც, რასაც შესაძლოა მესამე სექტორის საქმიანობის შეზღუდვაც მოჰყვას. ჯერ-ჯერობით გაურკვეველია, რამდენად შორს შეიძლება წავიდეს ხელისუფლების გაძლიერების შედეგად სამოქალაქო თავისუფლების შესუსტება. მაგრამ ცხადია, რომ „თაფლობის თვე“ ლიბერალურ-დემოკრატიულ ღირებულებების მატარებელ საზოგადოებასა და ხელისუფლებას შორის დამთავრდა. ეს, რა თქმა უნდა, არ ნიშნავს, რომ არ უნდა ვეძებოთ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის გზები, მაგრამ ასევე აუცილებელია დაფიქსირდეს ჩვენი მკაფიო პოზიცია ამ საკითხის შესახებ.

ცვლილებები მესამე სექტორში:

- დაიწყო კადრების გადადინება არსამთავრობოდან სამთავრობო სექტორში, რასაც მოჰყვება მესამე სექტორის ინტელექტუალური დასუსტება;
- ამასთან, კადრების გადადინება არ შეიძლება ჩაითვალოს სამთავრობო და არასამთავრობო სექტორებს შორის თანამშრომლობის ფორმად; ეს არის პროცესი გამოწვეული არსებული კონკრეტული მდგომარეობით; მესამე სექტორს შესაძლოა ბუტაფორიზაციის საფრთხე დაემუქროს;
- კვლავ პრობლემურია არასამთავრობო ორგანიზაციების ინსტიტუციონალური განვითარების საკითხი;
- საერთაშორისო თანამეგობრობა კონცენტრირებულია ახალი ხელისუფლების მხარდაჭერაზე, რამაც შესაძლოა შეასუსტოს მესამე სექტორის მიმართ თანადგომა.

ხელისუფლების დამოკიდებულება მესამე სექტორისადმი:

- ახალი ხელისუფლება კარგად იცნობს არასამთავრობო სექტორის სპეციფიკას, ამდენად, ის შეიძლება გახდეს როგორც კარგი მოკავშირე, ასევე საკმაოდ ძლიერი მოწინააღმდეგე; ურთიერთობა ხელისუფლებასა და მესამე სექტორს შორის ჯერ-ჯერობით ისევ ბუნდოვანია;
- მესამე სექტორის მუშაობის მეთოდები გადახედვას საჭიროებს; სავარაუდოა, რომ აპრობირებული მეთოდების ნაწილი ახალ გარემოში აღარ გამოგვადგეს. არსებულ ვითარებაში შესაძლოა მათი ნეიტრალზაცია საკმაოდ იოლად მოხდეს;
- ხელისუფლების და მესამე სექტორის ურთიერთობა განსხვავებულია ცენტრსა და რეგიონებს შორის. ცენტრში იკვეთება არასამთავრობო სექტორის პოზიციების იგნორირების ტენდენცია. განსხვავებული სიტუაციაა რეგიონებში, სადაც არასამთავრობო ორგანიზაციები ჯერ კიდევ ასოცირდება ახალ ხელისუფლებასთან და აქედან გამომდინარე:
 - მოიხსნა დაძაბულობა ხელისუფლებასა და მესამე სექტორს შორის;
 - საზოგადოებამ გააცნობიერა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი;
 - ამაღლდა არასამთავრობო ორგანიზაციების თვითშეფასების დონე;
- თუმცა, ასეთი მდგომარეობა ტიპური არ არის ყველა რეგიონისათვის. ზოგიერთ მათგანში ახლად დანიშნული სახელმწიფო მოხელეები სრულად უგულებელყოფენ არასამთავრობო ორგანიზაციების პოზიციას (შიდა ქართლი), ზოგან საზოგადოების დამოკიდებულება მესამე სექტორის მიმართ მკვეთრად გაუარესდა. ერთი მხრივ, საზოგადოებამ აღიარა არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი ნოემბრის მოვლენების მომზადებაში, მეორე მხრივ, იგი ახალი ლიდერების დაპირების შესრულებას სთხოვს ახლად დანიშნულ სახელმწიფო მოხელეებს, რომელთა დიდი ნაწილი არასამთავრობო სექტორიდან მოდის და კვლავაც მასთან არის ასოცირებული (გურია).

მესამე სექტორის დამოკიდებულება ხელისუფლების საქმიანობისადმი:

- არასამთავრობო ორგანიზაციები ხელისუფლებასთან დამოკიდებულების მიხედვით 4 ნაწილად გადაჯგუფდა:
 - შეურიგებლები;
 - იმედგაცრუებულები;

- ფრთხილები, მომლოდინე პოზიციით;
- აღფრთოვანებულები.
- სავარაუდოა, რომ ორგანიზაციების მცირე ჯგუფებს გაუჭირდებათ ურთიერთობა ახალ ხელისუფლებასთან, თუ ისინი ვერ შეძლებენ საზოგადოებრივი ინტერესების გამოხატვას; ამიტომ საჭიროა, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებმა წარუდგინონ და გაუზიარონ ხელისუფლებას კარგად ჩამოყალიბებული და დასაბუთებული საზოგადოებრივი ინტერესები;
- არასამთავრობო ორგანიზაციებმა მნიშვნელოვანი როლი შეიძლება შეასრულონ საზოგადოებრივი „დღის წესრიგის“ (agenda setting) დადგენაში. მათ აგრეთვე უნდა შეძლონ ხელისუფლების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შეფასება და, ამასთან, ალტერნატიული ვარიანტების წარმოდგენა.

მესამე სექტორის ურთიერთობა საზოგადოებასთან:

- რეკლუციის დღეებმა არასამთავრობო ორგანიზაციები და ხალხი ერთიანობაში წარმოაჩინა და საზოგადოება ახლა უკეთ იცნობს არასამთავრობო სექტორს. მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ ხალხი კვლავ არ არის სათანადოდ ინფორმირებული სექტორის მიზნების და საქმიანობის შესახებ;
- ხელისუფლების კრიტიკა არაპოპულარულია საზოგადოებაში; მართალია, სექტორმა მოიცილა „მასონების“ იარაღი, მაგრამ შესაძლოა ხელისუფლების კრიტიკის შემთხვევაში კვლავ დაუბრუნდეს იგი;
- ამ ეტაპზე უაღრესად მნიშვნელოვანია სამოქალაქო განათლება და სამოქალაქო დისკუსიის კულტურის ამაღლება. ამასთან, არასამთავრობო ორგანიზაციებს ახლა გაცილებით მეტი ძალისხმევა სჭირდებათ, რადგან საზოგადოებას უნდა აუხსნან არა მარტო ის, თუ რა უნდა გაკეთდეს, არამედ ისიც, თუ როგორ უნდა გაკეთდეს.
- საზოგადოებამ დაინახა მასობრივი საპროტესტო აქციების ძალა და არის საშიშროება, რომ ამიერიდან ყველა პრობლემის გადაწყვეტას ამ გზით შეეცდება.

სტრატეგიული ამოცანები

გარემოს გაანალიზების შემდეგ მონაწილეებმა იმსჯელეს იმ კონკრეტულ ამოცანებზე, რომელთა გადაწყვეტის ხელშეწყობა აუცილებელია საქართველოს საზოგადოების და სახელმწიფოს შემდგომი განვითარებისათვის.

მონაწილეთა მიერ დაისვა ორმოცდაათამდე ამოცანა საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროდან. დისკუსიის შედეგად ისინი გაიცხრილა და დაჯგუფდა შვიდ სტრატეგიულ ამოცანად. კერძოდ, ეს ამოცანებია:

1. ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკისა და სისტემის ფორმირება;
2. სახელმწიფო მმართველობის სრულყოფა და თვითმმართველობის განვითარება;
3. ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესება და ინვესტიციების სტიმულირება;
4. მოსახლეობის სოციალური დაცვის უზრუნველყოფა;
5. განათლების დონის განუხრელი ზრდა;
6. სამოქალაქო ინსტიტუტების შემდგომი განვითარება;
7. ქვეყნის ტერიტორიული და სამოქალაქო ინტეგრაციის მიღწევა.

ამოცანების გადაწყვეტის ხელშეწყობის პრინციპები

ზაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ დასახული ამოცანების გადაწყვეტის ხელშეწყობა უნდა განხორციელდეს რიგი ფუნდამენტური პრინციპების დაცვით. კერძოდ, ეს პრინციპებია:

- დემოკრატიულ და ლიბერალურ ღირებულებებზე ორიენტირება;
- დასავლეთთან ინტეგრაციაზე ორიენტირება;
- კანონის უზენაესობა;
- პრობლემების გადაწყვეტა საჯარო პოლიტიკის ფორმირებისა და განხორციელების გზით;
- გამჭვირვალობა და ანგარიშვალდებულება;
- რესურსების ეფექტიანი გამოყენება;
- სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი საკითხების საჯარო განხილვა;
- საჯარო გადაწყვეტილებებში საზოგადოების მონაწილეობა;
- ორიენტაცია კონფლიქტების არაძალადობრივ მოგვარებაზე.

ამოცანების გადაწყვეტის ხელშეწყობის ფორმები

მონაწილეები ერთსულოვანი იყვნენ იმ საკითხში, რომ ფორმულირებული სტრატეგიული ამოცანების გადაწყვეტა ცალსახად სახელმწიფოს და მისი ორგანოების კომპეტენციაა. არასამთავრობო ორგანიზაციები მოწოდებულნი არიან თავიანთი საქმიანობით ხელი შეუწყონ ხელისუფლებას

ამ ამოცანების გადაწყვეტაში. ამასთან, ამ ხელშეწყობამ, კონკრეტული სიტუაციიდან გამომდინარე, შესაძლოა სხვადასხვა ფორმა მიიღოს: დაწყებული მჭიდრო თანამშრომლობით და რიგი ფუნქციების საკუთარ თავზე აღებით, დამთავრებული საჯარო პროტესტით. გამოიყვეთა სტრატეგიული მიზნების მისაღწევად არასამთავრობო ორგანიზაციების მიერ განსახორციელებელი საქმიანობის შემდეგი კონკრეტული ფორმები:

- ხედვების, კონცეფციების და პოლიტიკების ინიცირება და შემუშავება;
- მომსახურების გაწევა ხელისუფლებისათვის და მის საქმიანობაში მონაწილეობა;
- ხელისუფლების საქმიანობის მონიტორინგი და შესაბამისი რეაგირება (ე.წ. Watch dog ფუნქცია);
- მოსახლეობის ინფორმირებულობის ღონის ზრდის ხელშეწყობა;
- საჯარო-საპროტესტო საქმიანობა;
- საერთაშორისო თანამეგობრობის აქტორების პოლიტიკაზე ზემოქმედება;
- სამოქალაქო განათლება;
- სამოქალაქო ინტერესების დაცვა (Issue based advocacy);
- სახალხო დიპლომატია და ნდობის გარემოს შექმნა.

საქმიანობის მეთოდები

გამოიყვეთა ასევე არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობის ძირითადი მეთოდები, რომლებიც უფრო ეფექტური იქნება ახალ გარემოში:

- არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობის კოორდინაცია და ქსელუბის შექმნა;
- მესამე სექტორის სწრაფი რეაგირების სისტემის ფორმირება; ინფორმაციის სწრაფი გაცვლა;
- კონფერენციული მუშაობის გააქტიურება;
- არასამთავრობო ორგანიზაციებსა და დონორებს შორის კომუნიკაციის მუდმივმოქმედი სისტემის ჩამოყალიბება;
- გალა შეხვედრა ხელისუფლებასთან ურთიერთთანამშრომლობის გზების და ფორმების შესათანხმებლად (რეგულარული დიალოგის ინსტრუმენტების ჩამოყალიბება);
- სპეციალიზებული საზოგადოებრივი საბჭოების შექმნის ლობირება სახელისუფლებო ინსტიტუტებთან (სამინისტროებთან, პარლამენტთან და სხვ.);

- სტრატეგიული დაგეგმვის შერეული (ხელისუფლება, არასამთავრობო სექტორი, ბიზნესი) ჯგუფების შექმნის ლობირება;
- თანამშრომლობა განათლების სამინისტროსთან განათლების რეფორმაზე (სასკოლო ბიბლიოთეკებში სამოქალაქო განათლების ლიტერატურის შეტანა);
- ლეგალურ ბიზნესთან პარტნიორული ურთიერთობის ფორმირება;
- საქმიანობისათვის ადგილობრივი სახსრების მობილიზაცია;
- სახალხო ფორუმების ორგანიზება საჯარო პოლიტიკის საკითხებზე.

არსებული რესურსები

დასახული ამოცანების გადასაწყვეტად და ზემოჩამოთვლილი ქმედებების განსახორციელებლად, უპირველეს ყოვლისა, გამოიკვეთა სექტორის მეტნაკლებად ძლიერი მხარეები (რესურსები), როგორიცაა:

- საზოგადოებრივი რეპუტაცია;
- კვალიფიციური კადრები და ექსპერტული პოტენციალი;
- კოალიციური მუშაობის გამოცდილება;
- ურთიერთნდობის კაპიტალი;
- რეგიონალური ქსელები ქვეყნის მასშტაბით;
- დონორების კეთილგანწყობა;
- მსოფლმხედველობრივი მოკავშირეები ხელისუფლებაში;
- იდეალურისაგან შორს მყოფი, მაგრამ სტაბილური კავშირი მედიასთან;
- ორგანიზაციული მართვის გამოცდილება;
- ძლიერი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა;
- კავშირები კონფლიქტური რეგიონების არასამთავრობო ორგანიზაციებთან.

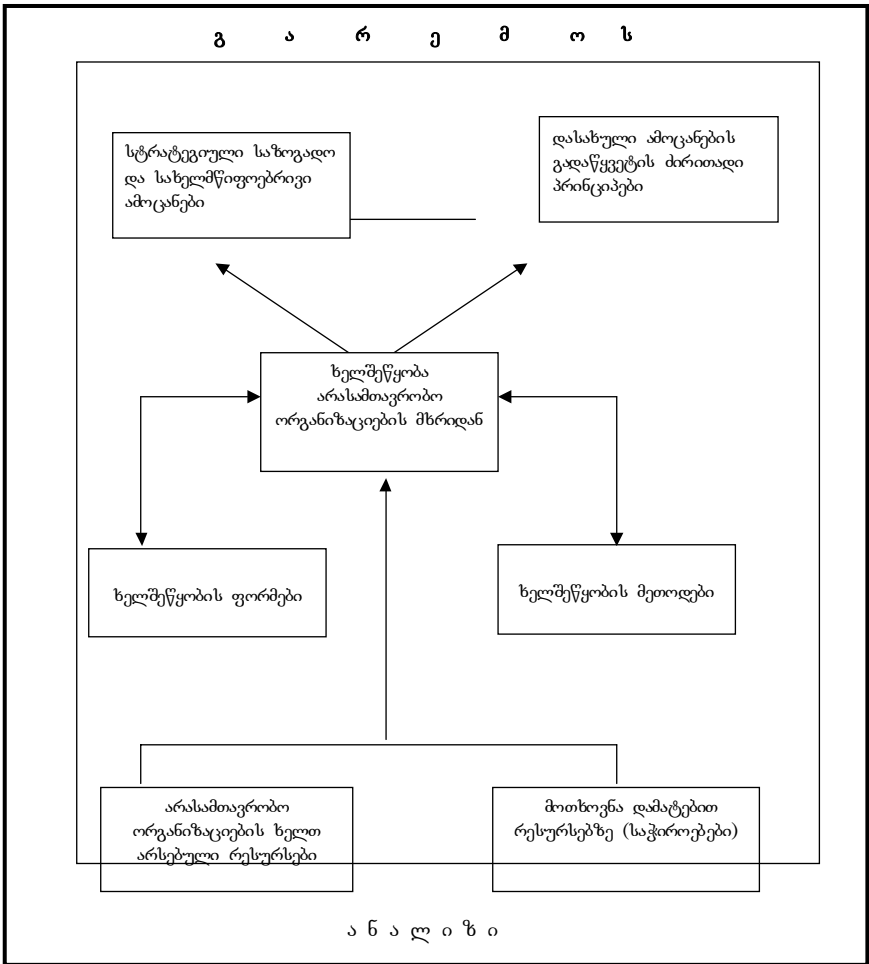
საჭიროებები

შეხვედრის დასასრულს მოხდა მიზნების მისაღწევად აუცილებელი რესურსების და სხვა საჭიროებების იდენტიფიცირება:

- კვალიფიციური კადრების დეფიციტის შევსება და საკადრო პოტენციალის შემდგომი გაძლიერება;
- ადგილობრივი ბიზნესის ჩართვა არასამთავრობო ორგანიზაციების დაფინანსებაში;

- სახსრების დივერსიფიკაცია;
- არასამთავრობო ორგანიზაციების დაფინანსების სახელმწიფო ფონდის ფორმირების ლობირება;
- არასამთავრობო ორგანიზაციების შემდგომი ინსტიტუციონალური გაძლიერება და შიდა სტრუქტურების ჩამოყალიბება;
- პროფესიული ასოციაციების განვითარების ხელშეწყობა;
- საზოგადოების მხარდაჭერის გაძლიერება;
- ღონორების პოლიტიკის ფორმირებაში ადგილობრივი ექსპერტების ჩართვა;
- არასამთავრობო ორგანიზაციების (მათ შორის ღონორების) გამჭვირვალების და საზოგადოებასთან ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფა;
- დაგროვილი გამოცდილების ურთიერთგაზიარება; მათ შორის გამოცდილების გაზიარება რეგიონალური ორგანიზაციებისათვის კადრების საკვალიფიკაციო გაცვლის (ე.წ. „ინტერშიპების“) პროგრამების ამოქმედებით;
- ქცევის, ურთიერთობის ნორმებისა და პრინციპების ჩამოყალიბება და დაცვა;
- არსებული რესურსების შესახებ ინფორმაციის ურთიერთგაზიარება და მობილიზაცია;
- საზოგადოებასთან ურთიერთობის მექანიზმების ჩამოყალიბება და განვითარება;
- სახელწიფოსთან ურთიერთობის ფორმების განსაზღვრა;
- არასამთავრობო ორგანიზაციების სერვისების და პროდუქციის პოპულარიზაცია და მომხმარებელამდე ეფექტური დაყვანა;
- სექტორის დეპოლიტიზაცია;
- მეტი ინფორმაცია არასამთავრობო ორგანიზაციების საარსებო გარემოზე;
- საქართველოს რეგიონებში არასამთავრობო ორგანიზაციების შემდგომი განვითარება და გაძლიერება;
- კონფლიქტის ზონებში მომუშავე ორგანიზაციების გააქტიურებისათვის ხელშეწყობა;
- მონაღისეობის ინსტიტუტისა და ფორმების განვითარება;
- სათემო ფონდების და ორგანიზაციების განვითარება.

შეხვედრაზე განხილული საკითხების სქემატური სტრუქტურა

SUMMARY

This is proceedings of the meeting held in Bakuriani, Georgia, at the Hotel Vere Palace, on February 21-22, 2004. The meeting was initiated by the US Agency of International Development (USAID), and organized by the Joint Management Council of the Citizens' Advocate! Program (CAP). The World Learning provided financial and technical support.

Participants of the meeting discussed main challenges facing Georgian state and society after the «Revolution of roses» in November 2003 and the new environment that was created as a result of this event for the advocacy-oriented NGO activities in Georgia. The main aim of the meeting was to define strategic priorities and preferable ways of actions for Georgian civic organizations in this new environment. Representatives of a number of organizations, particularly several think-tanks and advocacy oriented independent groups, based both in Tbilisi as well as in other regions of Georgia, took part in the meeting.

Most participants agreed that, contrary to some expectations, environment for NGO activities has not changed that much as compared to the pre-November situation. Many erstwhile «third sector» activists now hold high-ranking positions in the new government, but this does not necessarily mean that it has become easier for NGOs to influence government decisions. In a way it may even have become more difficult, because the government moves ahead very fast and it is difficult for civic organization to mobilize in time if they consider some decisions as erroneous (constitutional amendments enacted in January was the most popular example of such mistaken decisions discussed). Large part of the «third sector» is mainly supportive of the new government initiatives aimed at fighting corruption and reforming public service, and believes that NGOs can and should help the government in these undertakings. On the other hand, there are some aspects of activities of the new government that cause disappointment; therefore the «third sector» should retain its function of a «watchdog» and critical analyst of the situation. Lots of time was dedicated to discussing specific ways in which NGO activities may become more effective.

The final report, summarizing views and attitudes expressed during the meeting, is to be distributed among organizations and persons interested in the issues of the «third sector» development.

CIPDD-ის ბიბლიოთეკა

1. შარლ ლუი მონტესკიე. *კანონთა გონი*, 1994, 864 გვ.
2. *რუსი ფილოსოფოსები დემოკრატიაზე და რევოლუციაზე* (ს. ფრანკი, ნ. ბერდიაევი, ს. ბულგაკოვი), 1994, 240 გვ.
3. *დემოკრატის კლასიკური დოკუმენტები*, 1994, 48 გვ.
4. Мераб Мамардашвили. *Классический и неклассический идеалы рациональности*, 1994, 96 გვ.
5. *ჭკუა ვაიხავან*, 1995, 160 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
6. ვია ნოდია. *საით?* (პოლიტიკური პუბლიცისტიკა), 1995, 208 გვ.
7. *Грузия. Данные о вооруженных силах* (материалы русской разведки 1921 г.), 1995, 48 გვ.
8. ვაცლავ ჰაველი. *ძალა უძალოთა*, 1995, 96 გვ.
9. *საზოგადოება და პოლიტიკა I*, 1996, 272 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
10. მოშე დაიანი. *ცხოვრება ბიბლიით*, 1996, 136 გვ.
11. ჟან ჟაკ რუსო. *საზოგადოებრივი ხელშეკრულება*, 1997, 152 გვ.
12. იოჰან ჰაინინგა. *Homo Ludens*, 1997, 260 გვ.
(ნაშრომი კულტუროლოგიაში)
13. მერაბ მაძარდაშვილი. *ლექციები ფსიქოანალიზის შესახებ*, 1998, 64 გვ.
14. *საქართველოს პოლიტიკური სისტემა* (ცნობარი), 1998, 280 გვ.
15. დავით ლოსაბერიძე. *თვითმმართველობა საქართველოში*, 1998, 131 გვ.
16. ფრენსის ფუკუიამა. *ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი*, 1999, 400 გვ.

17. გია ნოდია. *კონფლიქტი აფხაზეთში – მიზეზები და გააზრება*, 1999, 74 გვ.
18. *საზოგადოება და პოლიტიკა II*, 1999, 236 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
19. *საზოგადოება და პოლიტიკა III*, 2000, 232 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
20. *სამხედრო-სამოქალაქო ურთიერთობები საქართველოს მაგალითზე*, 2000, 290 გვ.
21. ედვარდ ჰელეტ კარი. *რა არის ისტორია?*, 2001, 144 გვ.
22. *საზოგადოება და პოლიტიკა IV*, 2002, 288 გვ.
23. ქ. ს. ლუისი. *უბრალოდ ქრისტიანობა*, 2002, 200 გვ.
24. *მუშაობა კონფლიქტზე: უნარ-ჩვევები და სტრატეგიები* (სახელმძღვანელო), 2002, 224 გვ.
25. Ф. Куне. *НАТО и Южный Кавказ*, 2003, 116 გვ.

